

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LIDT OM RIDDERE, VÆBNERE
OG ADVOKATER
OMKRING ØSTERSØEN

LIDT OM
RIDDERE, VÆBNERE
OG ADVOKATER OMKRING
ØSTERSØEN

VICTOR BROCKDORFF

LIDT OM
RIDDERE, VÆBNERE
OG ADVOKATER OMKRING
ØSTERSØEN

Med indledning af

SVEN TÄGIL

FIL. DOKTOR

DOCENT VED LUNDS UNIVERSITET

Oversat fra svensk af

OLAF LAMBAA

KØBENHAVN

KROHNS BOGTRYKKERI

1974

*Lidt om Riddere, Væbnere
og Advokater
omkring Østersøen*

er sat med Baskerville Intertype
og trykt i Krohns Bogtrykkeri, København.

Papiret er 120 g ekstraglittet
specialtryk fra De forenede Papirfabrikker.

Bogens raderinger
er gengivet efter de originale raderinger
udført af Victor Brockdorff.

Klicheerne skyldes Tutein & Koch.
Grafisk tilrettelægning Olaf Lambaa.

© Krohns Bogtrykkeri A/S 1974.

*Tilegnet min kone Alice,
født Zollfranck*

Indhold

Billedfortegnelse	8
Forord af Victor Brockdorff	9
Indledning af Sven Tägil	11
D'où venons-nous?	16
Valdemar Sej, greven af Orlamünde og greverne af Schauenburg	19
Den tidlige middelalders tjenestemænd	23
Det gamle Vagrien	34
Holstens deling	40
Besættelsen	46
Den første tilbagetrækning	57
Valdemar Atterdag	63
Grevesønnerne	74
Helsingborg	80
De tre breve	82
Var Valdemar Sejrs sejl tur til Lybæk 1203 skyld i Christian II's tvivlrådighed på Lillebælt i 1523.....	86
Brevene til Christian II	95
En håndskreven beretning om årsagerne til „den uhr gamle holsten- ske rigsadels“ nedgang og om en slags bondeven fra 1659	99
Apropos et rækkehus i Kurirgatan	107
Baroktidens soldater	111
Baroktidens pragt og festlighed.....	116
„Ach du lieber Augustin“	119
Landgangen i Helsingborg	134
Felttoget til Blekinge og Malmøs belejring	142
Tilbagetog	155
Lejren i Helsingborg	160
Slaget på Ringtorpbakken	166
Opgøret	173
Litteraturhenvisninger	188
Personregister	191

Billedfortegnelse

„Kärnan“ i Helsingborg	17
Slien med Slesvig domkirke	19
Holstenporten i Lybæk	22
Elbdiget ved Brokdorf	31
Slottet i Pløn	37
Hestebjerg og Gottorp slot	46
Landsbyen Hansühn i Holsten	49
Tingstenene fra Sjællands tingsted på torvet i Ringsted	53
Middelalderens Danehofslet i Nyborg	65
Warnowfloden ved Rostock	68
Byen Rostock	70
Indsejlingen til Nyborg	72
Lybæk	75
Den „duchtige unde erenfeste“ Detlef Brochtorp	87
Sønderborg slot	89
Indgang til Christian II's fængsel i Sønderborg slot	91
Sønderborg slot	92
Udsigt over Flensborg fjord fra Duborgskolen	93
Godset Vindeby ved Ekernförde fjord	96
Amalienborg slot; det brockdorffske palæ	101
Slesvig Bymuseum, tidl. familiegård	103
Familiegård i Slesvig by	105
Ved vandtårnet på Ringtorpbakken, Helsingborg	109
Kurirgatan i Helsingborg	110
Udsigt fra Fynshoved over landskabet ved Scheelenborg	113
Lystsloppet Pillnitz, Dresden	121
Elben ved Pillnitz	123
Brühls terrasse ved Zwinger, Dresden	131
Herregården Viderup ved Kävlingeåen	135
Lund	137
Malmøhus	139
Kirken i Klagstrup	149
Nörre Möingebroen	157
Stranden nord for Helsingborg	163
Kort over stillingerne ved slaget på Ringtorpbakken	167
Helsingborg	175
Valpladsen ved Tritau udenfor Wismar	179
Øresund mellem Kärnan og Kronborg	183

Forord

Det vil måske undre en eller anden, at navnet Brockdorff her i bogen er stavet på så mange forskellige måder. Men som alt andet, sproget lever og gror op igennem århundrederne.

I tidligere tider skrev man navnene på en helt anden måde, ja, skriversne havde hver sin opfattelse af, hvordan et navn skulle staves, så den samme persons navn er tit stavet helt forskelligt i kildekrifterne. For mig er det farverigt, så jeg har derfor bestræbt mig for at bevare den originale skrivemåde på familienavnene hele bogen igennem, det fortæller noget om tidens stil.

Men når det overhovedet er blevet til en bog, så skyldes det i første række min udmærkede, hårdtprøvede kone, Alice. Det er hende, der ikke alene har skrevet den ren en tre–fire gange, men også har rettet stil i den, da hun trods alt har mere sans for, om sproget er rigtigt, end jeg, der egentlig aldrig har lært noget i skolen.

Under arbejdet med den første del om middelalderen var der en bog, som jeg lånte på kommunebiblioteket på Kultorvet, der gjorde dybt indtryk på mig, og det var Sven Tägils doktordisputats „Valdemar Atterdag och Europa“. Og da vi havde fået renskrevet vores middelalderberetning om familien, gik jeg en dag ind på telefoncentralen i Købmagergades posthus og lånte telefonbogen for Skåne. – Og der var, ganske rigtigt, en mand i Lund, der hed Sven Tägil. Altså sendte jeg manuskriptet til ham – og tænk – nogen tid efter fik jeg manuskriptet tilbage med små rettelser, klap på skulderen og et par henvisninger til bøger, jeg burde læse. Så gik jeg det hele igennem en gang til, og opmuntret af resultatet fortsatte jeg og skrev om felttoget i Skåne og slaget ved Helsingborg, sendte det igen afsted – og samme resultat: kig lidt der og der osv. Og min kone rettede småfejl og renskrev endnu en gang. Derfor bør denne bog, foruden en tak til det effektive københavnske biblioteksvæsen, der kan fremskaffe hver en bog, og til dygtige folk på rigsarkivet, først og fremmest have en tak til min kone og en tak til docent Sven Tägil fra Lunds universitet, fordi han har givet mig lyst

og mod til at arbejde med denne bog – og så en tak til cand. mag. fru Esther Ring Hansen, der påtog sig at oversætte det vægtige brev fra Detleff Brocktorpp til Christian d. II, og til Dominikanerne i Ordrup, fordi de oversatte den middelalderlatinske tekst fra retssagen i Lybæk 1243, og en speciel tak til direktør Olaf Lambaa, der direkte er gået i brechen for, at denne bog skal udgives, har lavet det tekniske forarbejde og så elegant har oversat fil. dr. Sven Tägils svenske indledning til dansk.

Victor Brockdorff

Indledning

Findes der egentlig et behov for historie? Hvorfor interesserer man sig for det forgangne og bruger tid og møje for at hitte rede i hvordan mennesker havde det tilforn? Præcis, som om vi ikke skulle have nok i dagens bekymringer og problemer for ikke at tale om fremtidens. Ville det ikke være klogere at forsøge at hjælpe menneskeheden til at overleve end at fortabe sig i det, som engang har været. At være med til at skabe historie i stedet for blot at prøve på at genskabe det forgangne?

Mange mennesker er sikkert enige i sådanne kritiske synspunkter. Men langt fra alle. Heldigvis må man sige. For historie kan være værdifuld på mere end én måde. Den kan naturligvis i visse tilfælde fungere som en slags sikkerhedsventil og afspejle menneskers rodløshed i tiden, en længsel mod det ukendte, en slags tidsmæssig eksotisme. Men man kan ligeså godt vende sig til historien, hvis man vil have perspektivet i netop sin egen situation i nuet. På samme måde som mennesket behøver erindringen for at kunne fungere på en fuldgyldig måde, kan det have et behov for sammenhæng og viden om tidligere tiders erfaringer. Historie bliver da et udtryk for menneskets og samfundets behov for erindring.

Man kan selvfølgelig også spørge sig selv, hvorfor netop denne bog ser dagens lys. Hvordan kan det være, at en i øjeblikkets sociale virkelighed så engageret fortolker som Victor Brockdorff med ét bytter gårde og begiver sig ind i middelalderens, renæssancens og barokkens verden med hele en opdagelsesrejsendes friske iver og nysgerrighed. Selv mener han, at det var et tilfælde, som vækkede hans historiske interesse. Det er næppe helt sikkert, at den begrundelse er tilstrækkelig. Det kunne have været et ubevidst behov hos forfatteren. Til syvende og sidst er kunstnerens og historikerens arbejdssituation ikke så væsensforskellig fra hinanden. For begge gælder kravet om sandhed, fantasi og skaber-evne. De må begge kunne iagttage, leve sig ind i og skildre mennesker i forskellige roller eller situationer. Disse fordringer må betragtes som almengyldige.

Men især i dette tilfælde behøver vi måske ikke at fordybe os i et sådant problem. Vi bør derimod bedømme det her foreliggende resultat. Et stykke historie set gennem et kunstner temperament og genspejlet med de virkemidler og udtryksmåder, som en kunstner råder over. Det skal straks understreges, at der her ikke er tale om en gængs historisk afhandling med snusfornuftige, alvorlige problemstillinger og et indviklet noteapparat.

Forfatteren har ikke tilsigtet at gøre en videnskabelig karriere med dette arbejde eller overhovedet villet inddrage sig i konkurrence med faghistorikere. Hans udgangsposition har i dette arbejde været langt mere fordelagtig. Måske derfor er det lykkedes for ham at skrive en bog, som mere end mange videnskabelige afhandlinger har formået at formidle kendskab til miljøer og mennesker i svundne tider. Det fascinerende i ethvert historisk arbejde har altid været at give de livløse ting farve og form og at levendegøre de skildrede mennesker, så de blev nærværende for os. Her har tesen om historikeren som kendsgerningernes digter sin virkelige gyldighed.

Hvad er det da for et historisk arbejde, De har i hånden?

„*Lidt om riddere, væbnere og advokater omkring Østersøen*“ – Titlen behøver lidt forklaring. I sandhedens navn er værkets disposition ikke den strammest tænkelige, og man tager fejl, hvis man tror, at det er en traditionelt fortalt slægtskrønike baseret på systematiske undersøgelser i kirkebøgerne. Selvsagt ligger der et til tider dybtgående forskningsarbejde til grund for det her præsenterede persongalleri, selv om disse undersøgelser ikke giver sig ud for at være systematiske, ligesom de personer, forfatteren vælger at fremdrage af historiens mørke, ikke absolut er dusinmennesker i den brockdorffske slægt. Tværtimod er det de urolige og til tider originale forfædre, som har tryllebundet ham. På sin vis har det ikke skortet på farverige personligheder hos slægten Brockdorff, og skønt alle forskellige, har den egentlige fællesnævner været, at de har båret navnet Brockdorff – omend stavet på flere måder.

Slægten Brockdorff har igennem århundreder tilhørt nordtysk og dansk adel. Dette er en afgørende forudsætning for, at det overhovedet er muligt at erfare noget om deres levevis i svundne tider. De første medlemmer af slægten kendes allerede fra kilderne til den tidlige middelalder. Det er kun få, der kan føre deres forfædre så langt tilbage i tiden. Til en begyndelse er det dog blot et spørgsmål om nogle navne i rets-

dokumenter og skøder, uden personlige træk eller andre nærmere kendetegn. Først langt senere giver de sparsomt bevarede kilder os mulighed for at identificere særpræg hos de enkelte mennesker. Anonymiteten bliver personlighed.

Det fængslende ved denne bog, er forfatterens valg af perspektiv. Han er, som han selv udtrykker det, havnet i historien ad bagtrappen. Danmarkshistoriens velkendte og mindre kendte begivenheder belyses ud fra nye overraskende synsvinkler med forfatteren som den nysgerrige og livlige iagttager.

Bogens miljø er først og fremmest dansk og nordtysk og indfanget i farverige genrebilleder. Fra et mere professionelt historisk synspunkt ville det måske tillige have været naturligt at forsøge de skildrede hændelser placeret i en endnu større sammenhæng, at se på forudsætningerne hos de agerende og at forklare – ikke blot fortælle. Det kan derfor synes på sin plads med nogle refleksioner i den omtalte retning.

Når forfatteren i bogens første del beskriver forskellige livshistorier, så kan det tillige opfattes i et større perspektiv. Nordtyskland var i middelalderen et typisk interesseområde for de danske konger. Årsagen er indlysende. Dér udviklede sig tidligt kommercielle centre og udgangspunkter for nye handelsveje. Det har naturligvis været tillokkende for konger og andre fyrster med kroniske pengebekymringer at få kontrol over dette økonomisk set betydningsfulde område, og for lokale stormænd har der her tilbudt sig rige muligheder for at skaffe sig indflydelse og magt. Under højmiddelalderen udvides dette virksomhedsområde. Skånemarkederne i Skanør og Falsterbo blev et vigtigt mødested for købmænd fra forskellige dele af Europa. Øresund og de danske bæltter blev centrale samfærdselsveje for den voksende handel. Stræben efter kontrol med den på forskellige måder indtægtsgivende handel blev et hovedformål i datidens politik. Nordtyske købmænd spillede en hovedrolle i denne udvikling ligesom nordtyske fyrster og stormænd, der her fandt et rentabelt fællesmarked.

Det er i dette ekspansive miljø, vi møder de brockdorffske riddere. Under den danske svaghedsperiode før Valdemar Atterdag, finder vi repræsentanter for den holstenske slægt som hovedsmænd på de centrale befæstninger i Danmark, Helsingborg, Kalundborg og Ravnsborg på Lolland. Det fremgår af hanseatisk klageskrivelser, at brockdorffernes fremfærd voldte købmændene ikke ubetydelige tab.

Renæssancetiden med dens stærke understregning af individets op-højethed synes besynderligt nok ikke at have frembragt tilsvarende markante brockdorffske personligheder som middelalderens røverrid-dere, for så vidt vi ikke til denne gruppe skal medregne Ditlev Brock-dorff, Kristian II's sidste trofaste tilhænger i Danmark. Overgangen fra renæssance til barok synes at puste ny vind i sejlene. Listen over familieopgør, dueller, mord og bortførte jomfruer er lang og giver for-fatteren lejlighed til at filosofere over tidernes omskiftelighed.

Bogens sidste og længste kapitel er viet de dramatiske begivenheder i den store nordiske krig i 1700-tallets første tiår. Det gjaldt for Danmark om med våbenmagt at forsøge generobring af de tabte provinser øst for Øresund. Efter sigende skal feltråbet have været: „Nu eller aldrig“. Der synes at frembyde sig en passende lejlighed efter at Karl XII og den svenske hær havde lidt nederlag i Rusland i 1709. En dansk hær overføres til Skåne og vinder i begyndelsen klar fremgang. Men det varer kun kort, for i begyndelsen af året 1710 går den svenske hær til modangreb anført af Magnus Stenbock. De danske styrker trækker sig tilbage til højdedragene udenfor Helsingborg. I slutningen af februar (eller i begyndelsen af marts – afhængig af hvilken kalender, man bruger) brød helvedet løs udenfor byen. Som så ofte før ved de dansk-svenske opgør blev det en grim og hensynsløs nedsabling. Halvdelen af den danske hær gik tabt, og Skåne forblev i svenskerne's besiddelse.

I litteraturen er der enighed om, at hovedårsagen til nederlaget ved Helsingborg var, at den danske øverstkommanderende, Jørgen Rantzau, ikke var situationen voksen. Den alvorligste fejltagelse var måske, at han i fjendens påsyn lod foretage en omgruppering af slaglinien, så at der opstod et stort hul. Og netop dér brød svenskerne igennem. Om Ditlev Brockdorffs indsats – han ledede den såkaldte anden træfning i slaget – får vi et indtryk gennem hans indberetning til Frederik IV efter kampen. Rapporten, som gengives in extenso og udgør bogens slutning, må naturligvis læses under hensyntagen til de omstændigheder, hvorunder den er skrevet. Ditlev Brockdorff har ligesom de øvrige offi-cerer talt sin egen sag i sine rapporter om nederlaget, hvilket synes helt selvfølgeligt. Som tidsdokument er det anførte brev under alle omstæn-digheder værd at fremdrage fra glemslen. Og når alt kommer til alt, kan den ulyksalige udgang ikke regnes Ditlev Brockdorff til last.

Generalmajor Ditlev Brockdorffs forskellige opgaver under krigen i

Skåne giver os et indtryk af krigens hverdag. Bortset fra den skæbnesvangre træfning ved Helsingborg er det hovedsagelig banale bekymringer, som synes at have optaget hærledelsen. Proviantering, udrustning, økonomi og transportproblemer er spørgsmål, som bestandig gentages i breve og indberetninger. Men som det så ofte er tilfældet, får vi kun lidt at vide om, hvorledes soldaterne oplevede krigen. De store tab af døde og sårede både på dansk og svensk side, taler dog sit tydelige sprog. Og som i enhver krig har civilbefolkningen med usvigelig sikkerhed måttet betale den dyreste regning.

Men kapitlet om krigen i Skåne handler ikke udelukkende om krigens håndværk og om en ond og pludselig død. Det indeholder også et afsnit om Anna Constance Brockdorff, den uden tvivl farverigeste omend ikke den moralsk set mest udadledige af de Brockdorff'er, som i bogen passerer revy. Anna Constance, gift med en greve Hoym ved det berømte saksiske hof, er gået over i historien som den i politisk forstand mest indflydelsesrige af August den Stærkes talrige maitresser. Beretningen om forholdene ved August's hof i 1700-tallets begyndelse giver et virkeligt udtryk for „baroktidens pragt og festlighed“, som det så besnærende lyder i indledningen til dette kapitel. Det må dog straks siges, at kildematerialet vedrørende Anna Constances – eller grevinden af Cosel, som hun snart fik lov at kalde sig – forunderlige eventyr i Polen og Saksen er noget tvivlsomt. Hovedkilden må nærmest anses for at være en sladderhistorie. Hovedtrækkene kan naturligvis efterprøves, men de mange detaljer er det umuligt at kontrollere. Kildens værdi er først og fremmest den tidskolorit og stemning, den formidler.

Men som før sagt. Denne bog udgiver sig ikke for at være en kildekritisk studie. Den har helt andre fortrin, udformet af den kunstner som med en helt oprigtig og alvorlig hensigt har hengivet sig til at digte om kendsgerningerne.

Havde en professionel historiker skrevet denne bog, ville den sikkert have set helt anderledes ud. Men den ville ikke have været tilnærmelsesvis så spændende og gnistrende fornøjelig.

Sven Tägil

*D'où venons-nous? Qui sommes-nous?
Où allons-nous?*

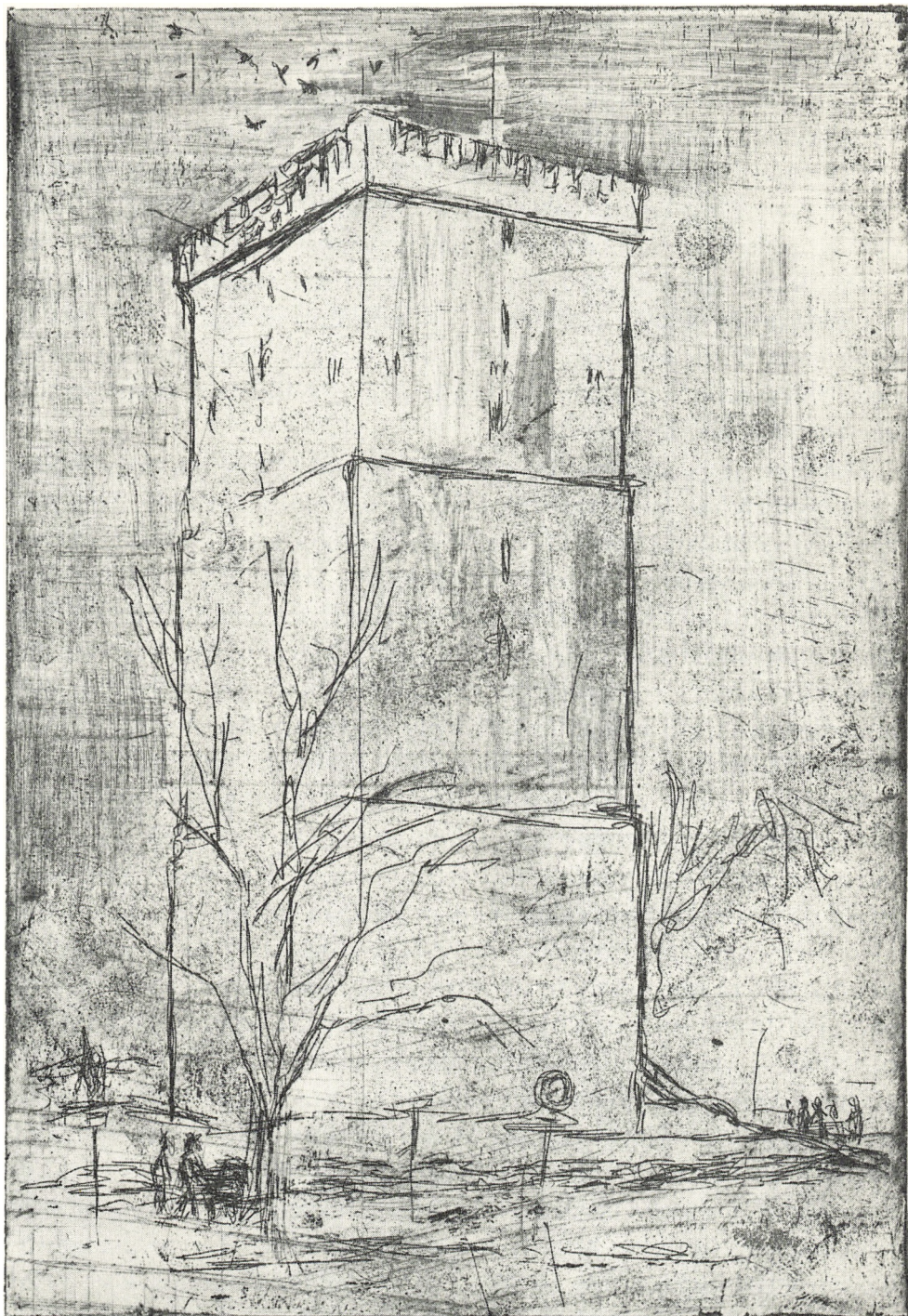
(PAUL GAUGUIN. TAHITI 1898)

Det var såmænd helt tilfældigt, at min historiske interesse blev vakt. Min datter var blevet gift med en svensker og skulle flytte til Helsingborg, og da jeg i et personalhistorisk leksikon så, at der var en generalmajor Brockdorff, der havde været med til at tabe Skåne ved slaget i Helsingborg 1710, var det jo en nærliggende vittighed at lykønske hende, der havde samme navn, med, at hun nu havde vundet Sverige igen, uden at dog nogen af os tænkte nærmere over den sag. Pudsigt nok opdagede jeg næsten samtidig, at der allerede den 28. juni 1360 havde været en mand med samme familienavn på besøg i Helsingborg.

Udover disse navnes forbindelse med Helsingborg, som jeg aldrig tidligere havde besøgt, sagde de mig ikke noget. Mit familiekendskab var lig nul. Min far havde været sømand, helt tilbage fra 1877, i de gamle sejlskibes tid, dengang da Åbenrå havde „Kinafarere“. Og det første, man dengang lærte til søs, var: „Når du kommer til fremmed havn, så undgå landsmænd!“ Og når min far fortalte det til os børn, kunne han finde på at tilføje: „... og når du er hjemme, så undgå alt, hvad der hedder familie.“

Derfor har min viden om familien været uhyre sparsom. Kun nogle krønikeagtige anekdoter havde jeg hørt. Som f. eks., at den flyvefisk, vi havde i vort våben, skyldtes en fjern forfader, der som fisker engang havde reddet Karl den Stores liv under en storm på Elben. Karl den Store og Gorm den Gamle er jo yndede skikkelser i mange familiers historie. Men når jeg senere har læst om Karl den Store, har jeg nok kunnet konstatere, at han hærgede og plyndrede saksernes land på det grusomste og da også nåede så langt op, at han kom i konflikt med danskerne og derfor anlagde fæstninger ved Elben og Itzehoe, men jeg har aldrig kunnet finde et ord om, at han skulle have været ved at drukne i Elben. Men der er vist noget om, at en greve et par hundrede år efter under kampene ved byen Stade reddede livet ved, at en fisker fik ham op i en båd på Elben, og dét kan muligvis have bidraget til denne romantiske familiemyte, som jo nok har tiltalt min far som sømand.

„Kärnan“ i Helsingborg.

Men historisk er den, som så mange andre familiemyter, så svagt underbygget, at den ikke ligefrem vækker ens historiske interesse.

Da jeg imidlertid nu jævnlige kom til Helsingborg, gik vi en dag med barnevognen en tur op forbi middelaldertårnet „Kärnan“. Der så jeg, at der på et lille skilt stod, at tårnet var opført af Valdemar Atterdag efter 1360, og jeg kom i tanker om, at det årstal svarede til det år, som det os ubekendte familiemedlem havde besøgt Helsingborg. Og som Shakespeare siger i Kong Lear: „Det væsen som sit ophav ringeagter, det ved sig ingen sikre grænser . . .“ – så lad os ikke ende der, når vi kører med barnevogn, og jeg blev nu nysgerrig efter at vide, hvad familien egentlig kunne have haft at bestille i Helsingborg den sommerdag for godt 600 år siden.

Det viste sig, at der var tre meget interessante breve fra den 28. juni 1360, som endnu var bevarede i arkivet på Gottorp museum. Den dag havde kong Magnus Smek af Sverige og hans søn, kong Håkon af Norge haft et hastemøde med holstenerne Adolf, Jernhenrik og Claus fra Rendsborg, der da havde fået pant i Falsterbo, Skanör, Söderköping, Kalmar og meget andet, for man frygtede Valdemar Atterdag, der da også otte dage efter begyndte en belejring af byen. Og sagføreren, der ordnede mødet, var netop den førnævnte slægtning, der ovenikøbet viste sig at være familiens første dokumentariske tiptip-osv.-oldefar i lige linie.

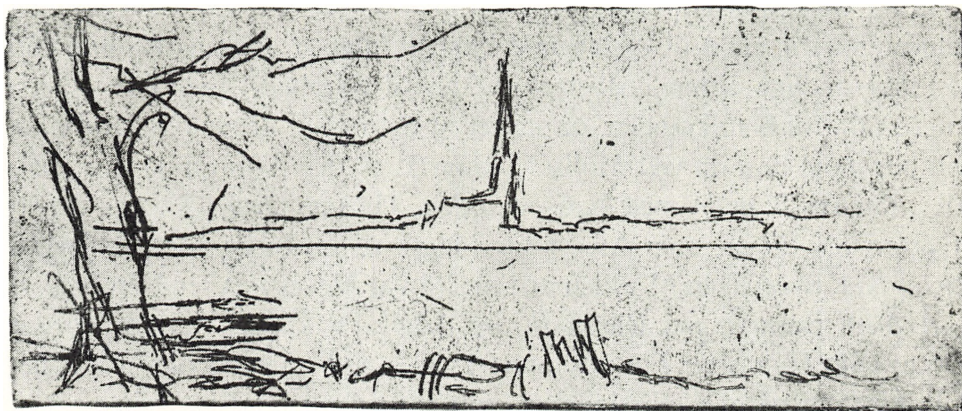
Det ene rev det andet med sig. Der var masser af breve med „tip-oldeforældre“ og slægtninge af samme familie. Det var som at komme ind i middelalderens historie ad bagtrappen. Ved at prøve at genopfriske de historiske begivenheder og se på dem ud fra de breve, hvori disse folks navne forekommer, blev begivenhederne nærværende, de summariske navne begyndte at aftegne sig, som personer på godt og ondt, der havde levet og virket i middelalderen. I løbet af kort tid åbnede der sig et dramatisk afsnit af Danmarks historie, fortalt af nogle ukendte riddere og væbnere, der dukkede op som skikkelser i en historisk roman. Og da det tilmed viste sig, at den allerførste omtalte generalmajor havde skrevet en hel del breve fra belejringen af Malmø og fra Helsingborg under den store nordiske krig, blev det nærliggende også at tage dem med og fortsætte helt til det store afgørende slag på Ringtorpbakken i Helsingborg den 10. marts 1710, der for Danmark kom til at betyde, at Skåne, Halland og Blekinge var tabt for bestandig.

Valdemar Sejr, greven af Orlamünde og greverne af Schauenburg

I året 1203 „kom kong Valdemar ved august måneds tide med stor pragt og et talløst følge til Lybæk, hvor han med megen fryd og glæde hilstes som Daners og Slavers konge og Nordalbingens herre“. Herfra indledte han et angreb på Lauenborg. „Angrebsmaskiner i mængde, blider og deslige opstilledes, armbrøst- og bueskytter holdt uafbrudt borgens besætning i ånde, og begge parter havde både sårede og faldne“, fortæller Arnold af Lybæk. Til sidst overgav borgen sig, og det erobrede land blev nært tilknyttet Danmarks rige.

Det blev derimod ikke forbundet med det nærliggende Sønderjylland, hvor Valdemar Sejr havde været hertug og endnu efter sin kroning ikke havde indsat nogen efterfølger. Lybæk blev stillet direkte under kongen, og byen spillede en stor rolle i hans handelspolitik, som blev drevet uden hensyntagen til, om det kunne skade Slesvigs interesser.

Denne spænding fra konkurrencen mellem de to handelsveje: Hamborg-Lybæk og Ejderen-Slesvig (tidligere Hedeby), fra Europa op til Østersøens lande, kan man også spore i de politiske modsætningsforhold mellem grev Johan den Mildes Pløn-Kiel hof og grev Gerts Rendsborg-Gottorp hof, helt op til høvedsmanden på Flensborghus, Ditleff Brock-

Slien med Slesvig domkirke.

dorpps stillingtagen for Christian II imod Frederik I i kampen om Danmarks krone.

Valdemar Sejr overdrog hele Nordalbingen, d.v.s. Holsten, Stormarn-Ratzeburg og Vagrien til den knap tyveårige Albert af Orlamünde, der var søn af Valdemars søster Sofie og grev Sigfred af Orlamünde, „en højtbåren Thüringer, som ved kejserens mellemhandling havde fået løfte på en af Valdemar den Stores døtre og var fulgt med kongen på hans skib“. Eller som der står i den gamle udgave af Saxo Grammaticus fra 1575: „Oc deris Brøllups Høytid skede straks her efter udi Slesvig med stor Pral oc Bekaastning.“

Gik nu alt, som det skulle, var Holsten fra nu af en sikker dækning for den danske sydgrænse. Men det, grev Albert stræbte efter, var egentlig det samme som det, den forjagede grev Adolf III af Schauenburg havde forsøgt, nemlig at nedkæmpe de gamle holstenske stormænds selvstændighed. Det var det, der under grev Adolf havde ført til oprør, fordi han var gået for hensynsløst til værks. Albert opnåede imidlertid at få lagt det grundlag, som hans fjende, Adolf IV af Schauenburg, siden kunne bygge videre på. Men en sådan politik bragte nødvendigvis Albert i modsætningsforhold til Holstens stormænd, og ved den førstkommende lejlighed faldt de fra ham i det forfængelige håb under en ny Schauenburger at kunne vinde den tabte indflydelse tilbage.

Under en jagt på Lyø den 7. maj 1223 blev kong Valdemar og hans søn kidnappet af grev Henrik den Sorte fra Schwerin. Og i 1224 lejrede da grev Adolf, ærkebispens Gerhard, Henrik af Schwerin og Henrik af Werle sig med deres tropper omkring Lauenborg. Albert af Orlamünde trak sig tilbage til Hamborg sammen med hertug Otto af Lüneborg, og modstanderne gik nu i stedet mod Itzehoe fulgt af holstenske stormænd og den stedlige almue. Albert søgte da til Segeberg, hvor han havde mere tillid til befolkningen, og støttet af de mænd, der endnu stod ham bi, begyndte han da ved Mølln i januar 1225 den kamp mod sine fjender, der skulle ende med hans nederlag. Hertug Otto lykkedes det at flygte over Elben, men Albert blev taget til fange og ført til borgen Schwerin, hvortil også Valdemar i sin tid var blevet ført med sin søn.

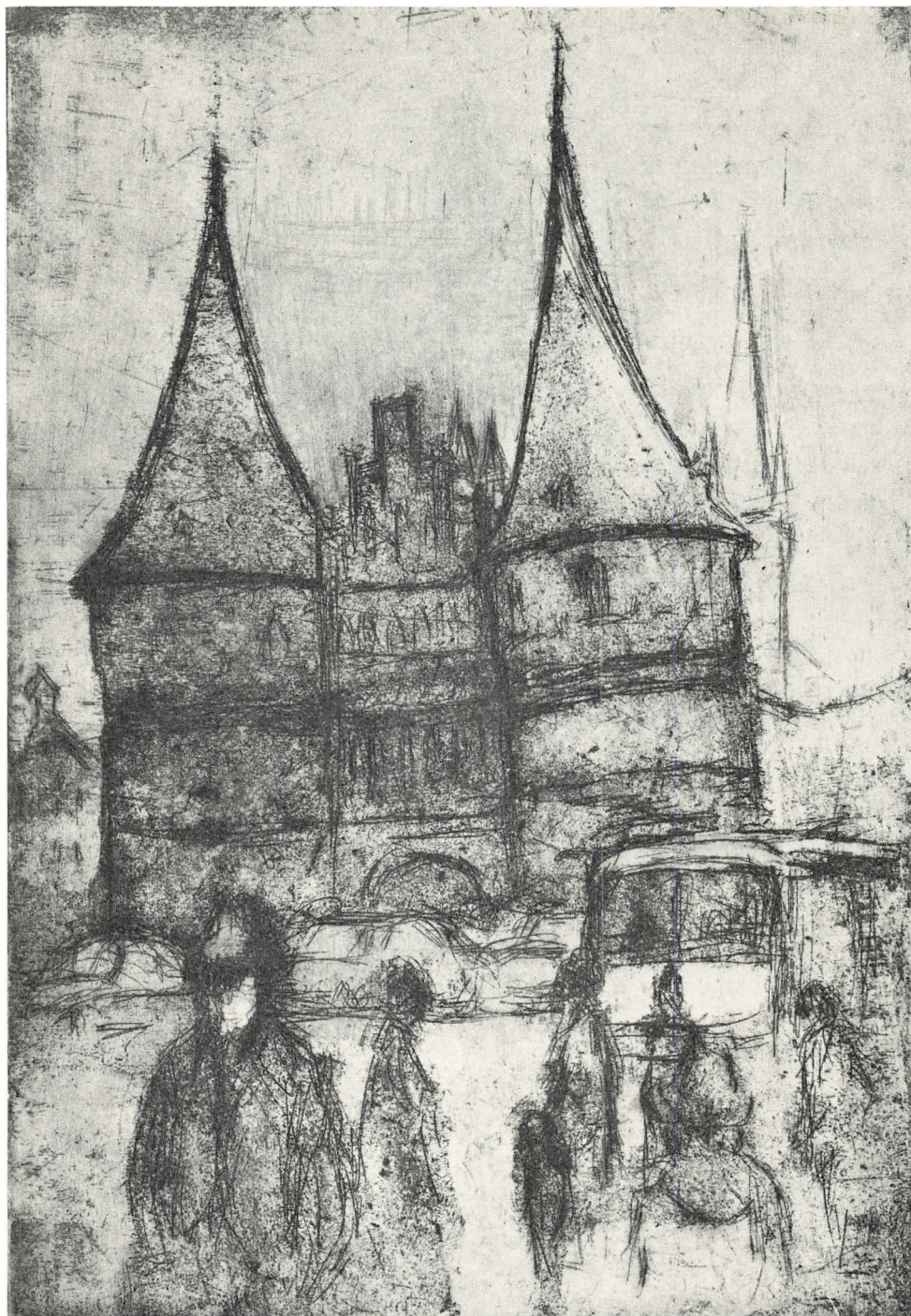
Lybæk frasagde sig Danmark, og Adolf IV kunne den 17. februar drage ind i Hamborg. For at slippe fri var kong Valdemar blevet tvunget til at gå ind på hårde betingelser: afståelse af alt land fra Elben op til Ejderen og Levenså. Rendsborg skulle overgives til Adolf IV inden 10

dage efter løsladelsen, og Valdemar måtte sværge på ikke på nogen måde at hjælpe grev Albert af Orlamünde med at få det tabte land tilbage. Den 22. december kom da kong Valdemar ud af fængslet.

Endnu en gang forsøgte kong Valdemar på at erobre Holsten, men led et afgørende nederlag ved Bornhoved den 22. juli 1227, hvorfra han såret måtte flygte. Albert, der stadig var fængslet, afstod da Lauenborg og slap endelig fri.

Som for mere end 400 år siden var det igen Ejderen, der var Danmarks sydgrænse, og Albert drog tilbage til Thüringen. Snart rejste han dog tilbage til kong Valdemar, der gav ham besiddelser i Danmark, således at han i 1229 kunne kalde sig „Herre af Als“. Sammen med broderen Herman og den thüringske grev Ernst af Gleichen finder man ham igen i kongens omgivelser i Slesvig 1230.

Indtil Valdemar Sejrs død i 1241 forblev grænsen i ro. Forholdene slog i den grad om, at grev Adolf og kong Valdemar indgik et forbund i 1229 og sammen angreb Lybæk 1234–35. Forbundet blev yderligere befæstet ved ægteskabet mellem kong Valdemars søn Abel og grev Adolfs datter Mechtilde. Abel fik hertugtitlen, og det medførte ingen problemer, så længe Valdemar Sejr levede. Men der skulle ikke gå lang tid efter hans død, før en broderstrid brød ud i lys lue mellem kong Erik og hertug Abel. Her var den kim til splid, som førte til så mange uover-skuelige ulykker for det samlede danske rige.

Holstenporten i Lybæk.

Den tidlige middelalders tjenestemænd

Hildelevus de Bruckthorp nævnes i et brev så tidligt som i 1220. Han er „ministerial“ ved grev Albert af Orlamünde og Holstens hof, og hans navn er blot opført her for at bevidne dokumentets gyldighed. Det siger jo ikke meget om personen, udover at hans efternavn derved er et af de ældste holstenske familienavne og det ældste af de såkaldte „Originarii“-navne i Holsten, der endnu eksisterer.

Men ser man på de øvrige navne, der nævnes i brevet, får man alligevel en introduktion til middelalderen i overgangstiden fra den romanske til den gotiske stil, hvor det foregående århundredes Kristus-figurer, der var afbillede som vikingekonger, der gik sejrende i døden, bliver afløst af en blidere vemod i fremstillingen. Man var vågnet op til et nyt kulturelt liv, og sluserne åbnedes herhjemme for alt det nye og fremmede, og stormændenes sønner fik på deres rejser sans for optræden og luksus og erhvervede gejstlig og verdslig dannelse.

I Danmark har man bevaret mange kunstnerisk værdifulde kirkeskatte fra disse århundreder, hvad de vidunderlige gyldne altre og relikvieskrin i Limoges-omalje vidner om. I arkitekturhistorien taler man om en baltisk og en frisisk linie. Meget tyder på, at det samme gør sig gældende i slægtshistorien, sideløbende med de to store handelsveje Lybæk-Hamborg og Slesvig-Ejderen.

Kirken dominerer alt, og de tre ældste heromtalte breve er da også gavebreve til klosteret i Neumünster.

Størstedelen af de tidligere frie bønder var i det 12. århundrede blevet afhængige af feudalherrerne og var forpligtiget til afgifter og tjenesteydelser. Bærerne af den militære magt var ikke folkeopbudet af de frie mænd, men adelens pansrede ridderhære. Den stadige omgang med våben i krig, på jagt og i turneringer gjorde ridderne til altid beredte tropper. Ringbrynjen udvikledes til „spangeharnisker“ med påsatte jernplader, som tilsidst bliver til middelalderens fuldstændige pladerustning, forholdsvis skudsikker over for middelalderens farligste våben, armbrøsten, men med ringe bevægelsesfrihed, hvad slaget ved

Hemmingstedt i Ditmarsken vidner om, hvor Sievert og Henrik Brockdorff var mellem de talrige adelsmænd, der blev dræbt her i 1500. I begyndelsen af det 16. århundrede mister da også ridderskabet sin økonomiske og militære betydning.

Den gamle ledingshær med sit temmelig mangelfuldt udstyrede mandskab, som det kendes fra de norske kongesagaer, var mere og mere blevet afløst af et fåtalligt, men svært bevæbnet rytteri. Det siges almindeligvis, at i denne nye hærmandsklasse indtrådte alle stormænd og storbønder, men mon ikke også hirdmændene har haft stor betydning for denne nye stand? Det hævdes, at det var ministerialerne, der dannede grundlaget for det nye ridderskab, og de kunne i mangt og meget minde om hirdmænd, der var blevet tjenestemænd med embedspligter. Den gamle germanske troskabsfølelse mellem svend og herre blev da også en af ridderens fundamentale forpligtelser.

Fra 1200-tallet er der kun få breve, alle med navnet Hildelevus, men fra 1300 til 1360 er der over hundrede breve med forskellige familiemedlemmer. De fleste er almindelige hverdagsbreve om køb og salg af jordejendomme, men en del af brevene omhandler kendte historiske begivenheder, der ses i en anden sammenhæng ved kun at følge de begivenheder, hvor denne ret ukendte familie optræder som vidner og medlovere. Men netop derved får man et mærkeligt indblik i nogle af datidens politiske intriger. Og da mange af personerne optræder gentagne gange i flere forskellige breve, begynder man også svagt at kunne danne sig et billede af dem selv.

Det er, her i den tidlige middelalder, Lenstatens tid. Grev Albert havde fået Holsten overdraget som „Fanelen“ af Valdemar Sejr. Det betød, at han regerede det som sit eget land og styrede de stedlige storgrundbesiddere ved hjælp af sine ministerialer. Ifølge tyskeren H. Spangenberg: „Vom Lehnstaat zum Ständerstaat“ var ministerialerne i Holsten og visse andre steder for en stor del frie mænd, men i de centrale dele af Tyskland var de ufrie, af fyrsten afhængige embedsmænd. Det, at Hildelevus de brucktorp regnes for at have været ministerial i Holsten, siger således ikke noget om hans oprindelse, for ofte siges fyrsterne at have fremmede i deres tjeneste for bedre at kunne styre den lokale opposition.

Efterhånden voksede ministerialernes magt og betydning. Store dele af de gamle adelige besiddelser kom i disse år i fyrsternes besiddelse ved salg, hjemfald, arv eller som medgift, og de overdrog dem ofte til

deres egne betroede folk. Mange adelsmænd døde under korstogene, og mærkværdig mange af de gamle adelsslægter uddøde helt omkring slutningen af det 12. århundrede. Og ligesom den gamle lensadel mistede også den højere gejstlighed sin magt i de år. I stedet for arveberettigede lensmænd, adelige borggrever, vicegrever, grever og fogeder indtrådte nu afsættelige, på tid indkaldte lønnede embedsmænd, der udførte de administrative, retslige og militære funktioner under navn af: Amtmand, Bailli, Drost, Kastellan, Vogt og Viztum.

Ministerialerne bliver hurtigt til en mægtig stand, der vokser i anseelse, og forskellen mellem dem og de frie vasaller udviskes i den grad, at også frie mænd og adelige indtræder i ministerialernes rækker, da disse efterhånden har erhvervet „Ridderværdighed“ og fået udvidet deres ret til at modtage len. Endnu omkring år 1200 har ministerialiteten karakter af at stå under et herskab, men i midten af det 13. århundrede er det omdannet til „Ridderskabet“, og ministerialerne benævnes nu i kundgørelserne som „milites“. Det er nu en ridderstand, der mere og mere løser sig fra herskerens bånd, og da samtidig naturaløkonomien afløses af pengebetaling, bliver fyrsterne også hurtigt afhængige af de nydannede byers pengestærke borgerskab. Og et stænder-samfund vokser således frem i disse århundreder af det gamle lensstyre.

Det ældste brev, der skal omtales her, er det fra 1220, hvori grev Albert af Orlamünde og Holsten gør de gaver virksomme, som han og grev Adolf har skænket klosteret i Neumünster i året 1206, bestående af fireogtyve gårde eller lodder, og de forlener, der yderligere er gjort i årene 1210 og 1215 af Ascheberg, Korau, Brügge (ved Bordesholm) og Eiderstedt.

Det næste er fra Kellinghusen 1221, den 9. januar. Her skænker grev Albert af Orlamünde og Holsten tiende fra „Alten Lande“, med undtagelse af møllen i Ossau, til klosteret Neumünster. Her skrives navnet Hildelevus de Brocthorp. Disse breve, tillige med et fra 1223, er forlængst gået tabt, men fandtes kopierede i klosteret Bordesholms kopiafbog, der blev ødelagt under anden verdenskrig 1939–45.

Klosteret Neumünster = Novo Monasterio blev grundlagt 1126 af den hellige Vicelin ved landsbyen Faldera eller Wippendorf, som den også hedder. Da det i 1300-tallets begyndelse blev flyttet ud på en ø i Bordesholmsøen, fik det navneforandring til Bordesholmklosteret.

I den stærkt tendentiøse „Holstenerpræst Krønike“ fra 14-hundred-

tallet omtales grev Albert af Orlamünde slet ikke. Der skrives kun, at der var „en dansk foged og høvedsmand“. Og forholdet var jo også det, at grev Adolf III af Schauenburg havde sat sig op mod den danske konge, Knud VI, hvorefter hertugen af Sønderjylland, den senere Valdemar Sejr, faldt ind i Holsten, slog grev Adolf ved Stellau og tog ham til fange. Og da han selv blev udråbt til dansk konge året efter, indsatte han sin søstersøn, den tidligere nævnte grev Albert af Orlamünde, til statholder i Nordalbingen, dvs. Holsten, Stormarn og Ditmarsken. Derved kom de dansksindede holstenere, der havde været forjagede, igen til magten.

Den holstenske adels historie begynder med den af præsten Helmold i „Chronicum slavicum“ omtalte Markrad, Ammos søn. Det var en mand af meget stor betydning blandt folkene i Neumünster, hvorved forstås den gruppe indvandrede germanere, der boede mellem slaverne i Vagrien i Østholsten. Efter sin første opdukken nævnes han 20 år efter, i 1148, som provinsens bannerfører (Signifer provincie). Og det var Markrads slægt og tilhængere, der bevarede deres fremskudte stilling under grev Albert af Orlamündes styrelse. Da der i de gamle slægter var en trofast vedhængen ved et og samme fornavn, der oprindeligt, før slægtens dannelse, havde karakter af særeje, ses da også navnet Markvard at gå igen i mange holstenske familier i middelalderen. Men det gør det indviklet, for ikke at sige umuligt, i mange tilfælde at bestemme, om det er den samme person, der igen omtales, eller hans søn, sønnesøn eller lignende. Ubevidst eksisterer denne tradition endnu, f. eks. er alle medlemmer af en af den her behandlede families grene blevet døbt med et fælles familiefornavn Schack, foruden deres egentlige fornavne, efter en i 1773 født Schack, antagelig til minde om en endnu tidligere slægtning.

Navneopkaldelse efter afdøde slægtninge bunder, ifølge dr. phil. Louis Bobé, i den gamle overtro om sjæleoverførelse. Den ældste søn blev ofte opkaldt efter farfaderen, den næste efter morfaderen. Døtrene opkaldes på samme måde efter deres farmoder og mormoder. Og derefter bruges farbroders og fasters navne osv. Dør en hustru i barselsseng, får det nyfødte barn hendes navn. Indgås nyt ægteskab, opkaldes den førstefødte tit efter den afdøde ægtefælle eller efter slægtninge, der er døde kort før fødslen. Dette er almindeligt til godt hundrede år efter reformationen, hvorefter det bliver sædvane efter hollandsk skik at give børnene flere fornavne.

Navnene går igen og igen, og det siger derfor ikke ret meget, for alle er indgifte i hinanden. Derimod ser man embederne gå i arv, og hele tiden omtales der medlemmer af familien broctorp i forbindelse med de holstenske grever af Pløn i Vagriën, flere gange direkte nævnt som „advocater“, eller som man vil kalde det på dansk: „fogeder“.

I et brev fra 1223, den 31. maj, hvor grev Albert af Orlamünde og Holsten giver klosteret Neumünster myndigheden over landsbyen Horst, nævnes kun navnet Hildelevus, men det anses for givet, at det er den samme person, der i de to andre breve hedder Hildelevus Brocthorp.

1223 var det år, hvor Valdemar Sejv blev taget til fange på Lyø af grev Henrik af Schwerin, og derved styrkedes den fra Holsten fordrevne grev Adolf III's stilling. Det er formodentlig ham, der er nævnt som gavegiver i det første brev fra 1220. 1225 bliver Albert af Orlamünde taget til fange ved Mölln. Samme år dør Adolf III, og hans søn Adolf IV bliver herre i Holsten og besejrer Valdemar Sejv i slaget ved Bornhøved 1227, hvorefter grevskabet blev arveligt for den Schauenburgske slægt. Og dermed sluttede den periode, som Holstenerkrøniken kalder „de danskes herredømme i Holsten“.

I den periode har åbenbart de fleste af landene omkring Østersøen været betragtet som danske områder, for i 1214 afstod den romerske kejser officielt fra alle de lande, der ligger nord for floderne Elben og Elde og i Venden, som Knud VI og Valdemar Sejv havde erobret, og anerkendte dem som dansk område. Og i 1216 gav pave Innocentius III kirkens sanktion til kejserens afståelse af landene i Nordtyskland til Danmark.

Endnu i 1256 fandt en ny stadfæstelse sted af landene som værende danske gennem pave Alexander IV, og det forklarer de danske middelalderkongers trang til at kaste sig ud i nordtyske eventyr.

Men hvad med de mænd, der var ministerialer o. l. ved grev Albert af Orlamündes hof, efter 1225. Så vidt vides, eksisterer der ikke breve med Hildelevus som medlover i de år, der følger. Og går man ud fra, at han hører til i de gamle Valdemar Sejv-tilhængeres rækker, er det jo forståeligt. Det kunne også tænkes, at det netop er af den grund, hans navn først igen forekommer i 1243 (eller 1255). Og det i en retssag i Lybæk.

I Lybæks arkiv har til vor tid været opbevaret det originale pergament fra retssagen i 1243. Det hørte til de værdifulde dokumenter, der

under krigen 1939–45 blev gemt væk, og som aldrig kom tilbage til Lybæks arkiv. Muligheden for, at det stadig eksisterer, er dog ikke udelukket.

Om det er den samme Hildelevus, der omtales i denne retssag, som ham fra 1220–23, eller en søn eller lignende, kan vel ikke siges med bestemthed, men det synes, som om der her er endnu to slægtninge: nemlig Sist den enøjede og hans broder, dommeren de Brocdorp. Dommertitlen tyder på en vis position i samfundet, men da de alle landsforvises for plyndringer, er de tydeligt nok ikke mere loyale embedsmænd. Og er de da flygtet til Danmark eller hvorhen, for sagen er næppe et rent lybsk anliggende.

Retssagen er nedskrevet i en lang redegørelse på germansk middelalderlatin i flere afsnit og omfatter flere ting, såsom en anklage mod en Buchwald for manddrab og flere andre personers røverier. Der er så mange sat under anklage, at det godt kunne ligne en proces mod en samling modstandere. Takket være dominikanerpræsterne i Ordrup er det lille stykke, der angår Hildelevus, nu blevet oversat til dansk (s. e. et o.). Det er sidste afsnit B, der er tilføjet sagens øvrige akter fra 1243, og det må antagelig henregnes til det år, men dateringen er usikker, da sagen blev genoptaget i 1255, og det kan være tilføjet ved denne lejlighed:

„Onsdag efter kyndelmissefesten blev landsforvist på grund af plyndring Hildelevus Brocdorp, Helmericus den sorte, Zast, Hildelevus Wete-camp, Sist den enøjede og hans broder, dommeren de Brocdorp, Hermannus Stinevel, Gruder, Nycolaus Wopos, Stormarius og hans tjener, Wichmannus dommeren og Henzo og deres brødefulde medskyldige“.

Der er endnu flere personer i sagens øvrige akter, i alt så mange, at det næppe er en almindelig kriminalsag, der er tale om. Er det mon ikke snarere en udløber af Erik Plovpennings krig mod broderen Abel, hertugen af Sønderjylland, som fik støtte af lybækkerne, der bl. a. ødelagde København i året 1249.

Årstallene passer helt godt. Valdemar Sejrs døde i året 1241, og hans søn Erik blev da konge. Allerede året efter var han i krig med sin broder Abel, men 1244 var de igen forsonede. To år efter var krigen atter i gang, og til sidst blev Erik dræbt af Abel, der lod hans lig sænke i Slien fjord 1250.

Det ville være logisk nok, om de anklagede havde benyttet lejligheden

til endnu en gang at gå mod Schauenburgerne parti sammen med den danske konge.

1239 var nemlig grev Adolf gået i kloster. Han havde aflagt det løfte, at sejrede han over Valdemar Sejrs i slaget ved Bornhoved, ville han indtræde i den hellige Franciskus' Minoriterbrødres orden. Styret blev da overladt til hans to drenge, som svogeren, hertug Abel, blev formynder for de første par år. Og da samtidig Abels broder Erik blev konge i Danmark, må tidspunktet have været gunstigt for en oprørske opposition.

De to grevesønner regerede senere alene i fællesskab over Holsten, og 1261 døde grev Adolf i sit kloster. Dog det, at Johan havde fået Kiel og Pløn og Gerhard Itzehoe, blev skæbnesvangert for landets fremtidige fred.

Da det viser lidt af middelalderridderne drastiske religiøsitet, som i kunsten afspejlede sig i en blidere vemod i udtryksmåden, skal her gengives den anekdote om grev Adolf som franciskanermunk, der fortælles i Holstenerkrøniken: „Han plejede som en anden klosterbroder at gå med en krukke for at bede om mælk og smør i almisse. Og det skete, at da han i byen Kiel, hvor han også havde stiftet et kloster, gik på gaden med krukken fuld af mælk i hånden, og hans sønner greverne med et stort følge red gennem nævnte by og gade, ville han skjule krukken med mælk. Men styrket af åndens kraft, så hans fornuft vandt sejr over hans følelse, gød han mælken fra krukken helt ud over sit hoved, idet han sagde til sig selv: „Elendige kød, du ville bære mælken i krukken, hvis du ikke havde undset dig derved, bær den nu over dit hoved, så at du kan beskæmmes, ihukommende apostelens ord, når han siger: Vi er blevet et skuespil for Gud og mennesker“.“

Sandsynligvis var det grev Adolf, der lod Kiel opføre, og som gav borgerne lybsk ret for at udvikle handelsfriheden. Og på lignende vis stadfæstede sønnerne Johan og Gerhard de samme privilegier for Kiel og Itzehoe i 1260.

I det brev fra 1260, den 13. januar, hvor disse to grevesønner giver byen Itzehoe „Stapelrecht“ på floden Stør, nævnes blandt vidnerne en „Vogt“ (guvernør eller statholder) Hildelevus de brocdorpe. Hans tilknytning til Itzehoe er dog ikke større, end at man regner med, at han havde Asterholte (også kaldt Oster- eller Horstholte) ved Røbel som len, omkring 1280. Det ligger sydøst for Eutin ved Lybækvejen,

og dengang var her også domhus. Denne „vogt“ Hildelevus optræder igen som vidne den 2. marts 1286, men om det er den samme Hildelevus eller måske en søn af den i 1243–55 omtalte Hildelevus Brockdorff fremgår ikke af papirerne, for ikke at tale om den i 1220 nævnte Hildelevus.

Selve stedet eller sognet Brocthorpe, der ligger i Wilstermarsken ved Elben, omtales i et brev fra 22. april 1283, hvor grev Gerhard af Holsten overdrager klosteret Neumünster førstegangstien af landsbyen Bilefeld. Her skrives: „... quam Cives dicte ville rarecht usque ad terminos brocthorpe ...“, og herfra menes familien at nedstamme. Hildelevus' familie hører ifølge Danm. Ad. Årbog 1936 „til de talrige adelsslægter i den fede Elbmarsk, der er udgåede af bondestanden. For at gælde som adelsmand blandt bønder og i folket krævedes fire aner og rådighed over så mange midler, at man ikke var anvist til at leve af sine hænders gerning og i det hele taget kunne opvise velstand. En gård større end de almindelige bøndergårde, og som i de ældste kendte aktstykker betegnes som „Curia“ eller „Castrum“, og hvis indkomster var nok til at udruste dens ejer med skjold og sværd og til græsning for flere heste og til næring for en eller flere karle, var oprindelig fyldestgørende for begrebet grundejendom. Når en sådan nyskabt adelsmand ydede den herre, han sluttede sig til, f. eks. ærkebisperne af Bremen, særlige tjenester, fik han til løn anvist indtægter af dele af deres len, og disse jordstykker gik i tidens løb ved gave eller køb fra hånd til hånd, indtil de blev arvelige.“

„I dag er der kun få spor tilbage i nogle små jordstykker, der kileformet skærer sig ned i Marskens regelmæssige grøftelinier ved Elbdiget, men netop her har Elbdiget bortskyllet en temmelig bred rand af kysten.“ (Danm. Ad. Årb. 1936).

Det skal dog her tilføjes, at efter den liste, dr. phil. Louis Bobé opstillede over de helt tidlige holstenske familier, er det ikke mange, der kan siges at have tilknytning til marskegnene, og det har formodentlig sin naturlige forklaring i, at grev Albert af Orlamünde først i 1211 kom i besiddelse af Wilstermarsken, som han så begyndte at kolonisere. Man ved, at han i 1217 opførte et fæstningstårn ved Travemünde, så hvorfor skulle han ikke også have tænkt på Elbens befæstning. Allerede i årene efter 810 var der fra Karl den Stores side gjort et forsigtigt forsøg på at opnå militært herredømme over Holsten ved opførelsen af nogle borgbygninger på Elbens nordre bred.

Elbdiget ved Brokdorf.

Ifølge de tyske leksika „Der grosse Herder“ og „Der grosse Brockhaus“ er ordet Broch (på engelsk: brough) navnet på et romersk førhistorisk tårn, et rundt forsvars- og beboelsestårn af store vandretliggende, tilhuggede sten (uden træ) af 15 meters højde og 18 meters tykkelse og henved 4 meters murtykkelse, der findes i Nordskotland og på de nordengelske øer, senest opstået omkring Kristi fødsel og benyttet indtil vikingetiden.

Når man betænker den vigtige strategiske rolle, havnebyen Stade dengang spillede 30 km længere op ad Elbens sydbred, er det ikke vanskeligt at forestille sig, at der på nordbredden længere ud mod Elbmundingen har ligget et af den slags tårne, der også har kunnet danne beskyttelse for noget godt landbrug. Men ville det i så fald ikke have været fornuftigt af greven af Orlamünde at sende en af de hjemvendte Markvard-efterkommere eller en anden af sine betroede mænd derud i stedet for at stole på en stedlig beboer. Det skulle da lige være det, at denne stedlige beboer havde været en af de gamle Valdemar Sejrtilhængere, der var flygtet herud i den utilgængelige marsk i stedet for til Sønderjylland, medens Schauenburg-greven havde magten, og nu, hvor denne var forjaget, trådte ind i tjenesten igen.

Mest sandsynlig forekommer den tanke mig at være, som historikeren Henning Poulsen engang foreslog mig: at en østholstensk adelsmand havde fået stedet som len i det nyvundne, militært vigtige marskland med pligt til at forsvare det. Han er da næppe selv flyttet derud med sin familie, da det for ham har været den 27. kartoffelrække, men er blevet, hvor han var, og har nøjedes med at sende nogle folk ud som besætning til et fast forsvarsanlæg. Og han har taget navn efter lenet, for det var fint at have len. Det stemmer også med efterleddet „-torp“.

Ifølge Kristian Halds „Vore stednavne“ har navnetyperne -by, -torp og -toft herhjemme været i brug fra ca. 875–925–ca. 1086. -by er ældst, og noget yngre er sikkert -torp, hvad der hænger sammen med, at torperne er *udflytterbyer*. Dog er de store -torpebyer i Sønderjylland, f. eks. i Angel, *nyanlæg* på gammelt skovland. Den teori er fremsat, at -torpebosættelsen kommer fra Tyskland, hvor den først når Sønderjylland og derefter breder sig nordpå. Teorien støttes af, at danske -torpnavne er ældst i Sønderjylland, og det anses for usandsynligt, at de først skulle være opstået i vikingetiden. Nogle af dem må gå tilbage til de nærmest foregående århundreder.

At navnet Brokthorp i middelalderen ikke kun var knyttet til stedet ved Elbmundingen, viser (ifølge Allan Mohlin: Kristoffer II av Danmark) et privilegiebrev fra Kristoffer II til „vor nye stad Brokthorp“ (nouam uillam nostram Brookthorp) i Halland, det senere Halmstad. Stedet Brokthorp i Halland menes at stamme fra slutningen af 1200-tallet og at være opstået som havneplads omkring en bro over Nissanelvens munding, der skulle forsvares med magt, medens det daværende Halmstad lå længere oppe ad elven. Allerede som hertug af Halland havde Kristoffer i 1307 givet Brokthorp et beskyttelsesbrev. Og 29. oktober 1322 giver Kristoffer II borgerne i Brokthorp samme rettigheder som borgerne i Lund og Helsingborg, og de fritages for told i Malmø og tilmed på Skanørmarkedet. Da Knud Porse blev hertug over Halland og Samsø, gav han borgerne i det gamle Halmstad besked om at flytte ned til Brokthorp, der så fik navnet Halmstad i 1327.

Navnet kan altså give anledning til mange gætterier, og selv om nogle vil mene, at navnet er afledt af det tyske ord „Bruch“ = mose, udelukker det ikke, at det kan stamme fra en mand, der var sendt ud på en yderpost i marsken. Udover at navnet går igen, kan man ikke sige noget om de forskellige slægtsmedlemmers indbyrdes familieforhold dengang, blot at nogle af dem betegnes som brødre. Først med Markvard, der 1336 betegnes som ridder, kan man føre en direkte linie fra far til søn, lige til i dag.

Det gamle Vagrien

Endnu den 11. december 1302 er det stadig kun en Hildelevus Brocktorpe (mon ham fra Asterholte?), der forekommer som vitterlighedsvidne, da greverne Gerhard II og Heinrich I af Holsten, Stormarn og Schauenburg og Adolf V og Johan II, grever af Holsten og Stormarn, offentliggør meddelelsen om den fuldstændige toldfrihed for Lybæk såvel som for Hamborg og Oldesloe som overalt i deres land. Øresunds betydning i storpolitikken viser sig her, for denne Hildelevus B. er med i Helsingborg 1307 på apostelen Mathæus dag (den 21. september), hvor Erik Menved attesterer forliget mellem lybækkerne og de holstenske grever.

Familien begynder så småt at tage form i de år. I et brev fra september 1304 er der nu fem brødre, der besegler grev Johan II af Holsten og Schauenburg's bekræftigelse af Johan von Wulverdorpes salg af noget jord i kirkesognet Suderau til St. Johannisalteredet i Hamborg Domkirke.

Det er brødrene (fratrum de brocdorpe, står der) Hilleleui, Nicolai, Hinrici, Marquardi og Hartwici. Måske står de opført efter alder, det ville jo være meget naturligt, og navnet Hilleleui går i hvert fald senere i arv fra far til søn. Også en Erik B. nævnes i de år i en Cismar nekrolog. Men om de indbyrdes forhold mellem dem og de tidligere nævnte medlemmer af slægten foreligger der ingen præcise oplysninger. Imidlertid – –

Når navnet Marquard nu toner frem igen i forbindelse med en greve af Holsten og oven i købet på samme egn, da grev Johan netop havde fået Vagrien som sin arvepart, og dr. phil. Louis Bobé skriver: „At overbodeslægterne har blomstret videre i senere velkendte adelslægter må anses for givet. Ammonidernes sidste, med sikkerhed, er præfekten Timmo (fra 1215–21 hos grev Albert af Orlamünde) og hans broder Markvard samt førstnævntes søn Rudolf“ – og da de tilmed alle er medlovere i de føromtalte breve fra 1220 og -21 sammen med Hildelevus de Brocthorp og andre, så er der en god anledning til at se nærmere på de ældste holsteneres historie.

Der er tidligst Marchradus, Ammos søn, som er „overbode“ i første halvdel af 1100-tallet, og hans søn i samme stilling, der også hedder Marquardus eller, som det skrives andre steder, Marcradus. Endnu ældre er vist Hurno. En fjerde er Hildebrandus. De benævnes nogle steder som Holtsatia, må altså have været „Seniores terrae“.

Stillingen som overfoged synes at have været arvelig, indtil grev Adolf III forjagede Markward og hans slægt og indsatte Cyriacus i året 1181. Efter danskernes erobring af Holsten i 1201 kom de tilbagevendende slægtninge af den afdøde „overbode“ Markward igen i ære til tak for alt, hvad de havde gået igennem for hertug Valdemar af Sønderjylland's skyld (den senere Valdemar Sejv).

Men det er langt farverigere fortalt i præsten Helmolds „Slavekrønike“ fra slutningen af det tolvte århundrede, hvor der fortælles, at:

Ærkebispens Adelbero Albia drog ud for at besøge Hammenburg og Northalbingiernes land og kom til Milethorp, fulgt iblandt andre af den ærværdige præst Vicelin. Men Northalbingiernes tre folk, sturmarerne, holzaterne og thetmarzerne er hverken i sæder eller sprog meget forskellige fra hinanden, har saxonernes ret og navn af kristne, men har alligevel, fordi de bor dør om dør med barbarerne, fået vane og hang til tyveri og stimænds færd. Gæstfrihed er en af deres hoveddyder, og hos holzaterne betragtes det som en æressag at stjæle for at kunne meddele andre. Men den, der ikke kan rapse, er et sølle skrog. Medens bispen opholdt sig i Milethorp, indfandt indbyggerne i Faldera sig hos ham for at bede om en præst. Men Falderas bymark er Holzatiens grænse, der hvor dette land støder op til sklaverne. Og straks vendte bispen sig til præsten Vicelin og sagde: „Hvis du har mod på at virke i Sklavenland, drag så med disse mænd og overtag deres kirke.“ Bispen tog Vicelin ved hånden og førte ham hen til en mand, hvis indflydelse var såre betydelig, og som hed Markrad, og til dem, der for resten var tilstede fra Faldera . . . Det må være 1126, da Neumünster blev grundlagt.

Set med nordiske øjne har Faldera næppe været så vildt og barbarisk, som det her har forekommet de lærde klosterbrødre, for Palle Lauring skriver, at da Knud Lavard i 1129 blev vagriernes og obotriternes konge, slog han sig for længere tid ned i Faldera – og han vakte jo opsigt i Danmark i 1127 ved sine forfinede riddervaner og sin elegante påklædning.

Men krøniken fortsætter med at fortælle, at holzaterne vistnok var nidkære nok til at bygge kirker og øve gæstfrihed, men vægrede sig hårdnakket ved at udrede tiender, som Guds lov bød dem at give. Biskop Gerold tog til den ende grev Adolf på råd og søgte at bevæge de ubøjelige holzater. Han skikkede desårsag et brev til Bornhoved, hvor Markvard, som var landets ældste og den næste i rang efter hertugen, nu boede tilligemed kærnen af de øvrige holzater. Men det gik dog ikke ganske glat, for holzaterne tænkte på at flygte til Danmark efter eventuelt at have myrdet bispen, greven og alle fremmede og forvandlet landet til en brandtomt. Planerne strandede dog, da Valdemar og hertugen sluttede forbund om ikke at modtage hinandens overløbere.

Da Valdemar den Store bad hertug Henrik Løwe skaffe ham fred for slavernes overfald, fik slaverne besked om at føre deres „sørøver“-fartøjer til Lybæk. Men slaverne holdt deres gode skibe tilbage og sendte kun få og tilmed ældgamle skuder derhen. Dog, ved hjælp af de ældste i Wagrieland, Markrad og Horno, henvendte greven sig da til slaveren Niklot og bad ham i al venskabelighed ikke at plette sin troskabsed mod hans land, men at efterkomme ordren.

Det er også Markrad, der er den kloge, da hertug Henrik Løwe 1164 byder grev Adolf til med Holzatius' ældste at gå mod slaverne, det var dengang, da også Valdemar den Store og Absalon angreb Venden fra søsiden. „Men de i Oldenborg hjemmehørende slaver fulgte kun grev Adolf II på skrømt. Derfor advarede Markrad grev Adolf og hans mænd: Vi har ganske sikkert spurgt, at vore fjender ruster sig til krig, men vore landsmænd er derfor altfor sløve. Hold derfor et vågent øje med dit folk, at hertugen må få gode tanker om dig. De slog det hen i vejret og svarede blot: Fred og tryghed.“ Markrads advarsel var dog rigtig, og grev Adolf faldt i slaget.

Holzaterne, der af Helmold sammenlignes med utæmmede vildæsler, var opfyldt af uafhængighedstrang og had til fremmede, og særlig den yngre Markvard, der senest 1175 var blevet „overbode“ i faderens sted, var åbenbart en ivrig modstander af Schauenburgerne.

Da den unge Adolf III i året 1180 gik over på kejser Frederik I's side efter at have brudt med sin lensherre Henrik Løwe, sluttede Markrad sig til Henrik Løwe og blev indsat som befalingsmand i Pløn efter erobringen af Transalbingien.

Slottet i Pløn.

Efter at have tilbageerobret sine lande tog grev Adolf hævn over Markrad, der med sin kone Ida døde i landflygtighed hos hertug Valdemar (Sejr) i Sønderjylland. Men efter at have generobret Holsten indsatte Valdemar Sejr sine tilhængere på forskellige ledende poster. Således blev Timmo foged på Segeberg, og hans broder Markrad fik Travemünde, Timmos søn Radulf blev lensmand i Hamborg, Skakko greve i Ditmarsken, og hans broder Widar fik Pløn. Alle fik således rigeligt vederlag, fordi de for Valdemars skyld havde været fredløse. Grev Albert af Orlamünde blev gjort til øverste høvedsmand over hele Nordalbingen, og på gavebrevene fra 1220 og 21 er det da også som før nævnt præfekten Timmo og hans broder Markvard såvel som hans søn Radulf, der er medlovere sammen med Hildelevus de Bruckthorp og Thiethernus de Prato (den latiniserede form for von der Wisch) og mange flere.

Grev Albert, der ejede Wilstermarsken fra 1211, siges at have koloniseret Elbmarsken. Det er besynderligt, at der mellem de over 100 breve, der her er omtalt fra 1220 til 1370, ikke en eneste gang omtales stednavnet Brockdorf i forbindelse med familienavnet, og det kunne da være nærliggende at mene, at stednavnet er fremkommet ved en kolonisation, på samme måde som stednavnet Brockdorf findes på Malta fra Malteserriddernes tid. Det kan have været navnet på en forlængst forsvundet befæstning ved Elbens yderste kyst imod Schauenburgerne, som Brocktorp i Halland var navnet på en befæstet bro ved Nissanelvens munding. Og grev Albert kan have overdraget stedet til en af Valdemar Sejrs tilhængere eller til en af sine egne mænd fra Thüringen, der derved kom til at hedde Brockdorp, ligesom en familie, der i 1216 var opkaldt efter stednavnet Stenwer, fik skænket en eng imellem Lybæk og Kiel og i 1220 kom til at hedde von der Wisch (latin: de Prato). Og der findes åbenbart ikke noget spor af Hildelevus' familie før 1220.

Blandt dem, der skriver historie, finder man sjældent nogen, der ganske står til troende med hensyn til indholdet af det skrevne, skriver præsten Helmold omkring år 1172 – og selv om det er muligt, så er det nok her gætteri at fastslå, at Hildelevus stammer fra marskegnene, hvor tusinder druknede ved oversvømmelserne i 1164, og sørøvere og krige havde hærget. Især da familien stedse forekommer i Østholsten. Det er, som om familiens interesser mest er knyttede til den store handels-

vej Hamborg-Lybæk, som Markvard Brockdorff i årene omkring 1360 vitterligt også havde beskyttelsesretten over. Endnu i dag skal familiens arkiv forefindes i Kletkamp, midtvejs mellem Pløn og Grossenbrode.

Man må nøjes med at konstatere, at navnet findes som stednavn i Wilstermarsken, og våbenmærket med en flyvefisk går igen i byen Wilsters våben. Tilsyneladende i dag forekommer flyvefisken først hos ridder Marquardus Brocdorpe i hans segl fra 1336. Man kunne næsten tro, den var valgt som symbol på hans virksomhed, for han må have fløjet meget rundt i de danske farvande i grev Johans tjeneste. I 1331 brugte han, hvis det da er ham, en punglignende genstand som mærke. Echardus Brocdorpe bruger i 1334, ligesom familien Blome i 1447, en hund som mærke – der er da også fremsat formodning om, at Hund Brockdorf fra Kalundborg skulle være hans søn.

Mærket med flyvefisken brugtes også i 1461 af den for længst uddøde familie van dem Damme, efter sigende stammende fra Dammeducht ved Wevelsfleth nær Brockdorf. Der findes også en by, Dahme i Lybækbugten, hvor Nicolaus Brockdorf i 1341 solgte retten til ålfiskeriet. Den ligger ca. 25 km fra stedet Niendorf, der måske har tilhørt Marquard Brockdorff.

Flyvefisken fortæller altså, at der er en indbyrdes forbindelse, men derudover er det som sagt vanskeligt at sætte familienavnet i forbindelse med den vestlige del af Holsten. Kun brevet fra 1260 omhandler byen Itzehoe og floden Stør. Men det er udstedt i både grev Johan og grev Gerhards navn. Hvorimod brevet fra 1283, hvor sognet Brockdorf nævnes, kun er udstedt i grev Gerhards navn, der jo besad den del af Holsten, og i dette brev finder man ikke nogen personer med familienavnet som vidner.

Familiens navn er i disse århundreder så godt som altid knyttet til de grevers navne, der som Johan I besidder Kiel, Pløn og Neumünster, Vagriën kaldes det. Her ligger Bornhøved, midtvejs mellem Neumünster og Pløn, hvor Markrad i sin tid boede, og hvor Valdemar Sejrs i 1227 blev overvundet af grev Adolf IV, og fra Adolf IV's regeringstid findes der da heller ikke i dag nogen breve, hvor navnet Brockdorf forekommer. Først i 1243 eller -55 forekommer navnet igen i den fornævnte retssag i Lybæk.

Holstens deling

Efter de to brødres død, Johan I i 1263 og Gerhard I i 1290, var Holsten blevet yderligere delt. Vagrien blev delt mellem Johans sønner, så Johan II (død 1321) fik Kiel og Adolf V (død 1308) fik Segeberg. Og af Gerhard I's tre sønner får Adolf VI Schauenburg, Gerhard II Pløn og Henrik I Rendsborg. Det fører hurtigt til indre splid og svækkelse udadtil.

På den tid, da al sejlads op langs Jyllands vestkyst omkring Skagen var vanskelig, havde Lybæk en rig og blomstrende handel med Østersølandene, takket være byens gode forbindelser sydpå gennem Holsten.

Derfor bliver Lybæk også ramt af stridighederne, og i et brev fra Herrenfuhre i juni 1307 slutter de mange grever og deres sønner fred med Lybæk og træffer aftale om tårnet i Travemünde og andre befæstninger, og sammen med dem lovede på deres tro „nogle ædle herrer“, hvoriblandt Hildelev Brockdorf er, at garantere fredens overholdelse. Det må være det tårn, Holstenerpræsten mener, når han skriver om grev Johan III (kaldet den Milde), at han „bortkastede mange af grevskabets ejendele på grund af sin store ødselhed. Thi lybækkerne gav han et stort tårn af sten foran indløbet til havnen ved Travemünde. Ligeledes gav han en af borgerne sammesteds fiskeriet i Trave ovenfor Lybæk, hvor der var laksefangst. Og ikke alene det afstod han for så godt som ingenting, men bortskænkede også til mange andre på lignende vis mange ting uden grund. Han forbandt sig med de danskes konge Kristoffer (II) mod grev Gerhard . . .“

For den tysksindede Holstenerpræst, der skrev sin krønike omkring 1446, er grev Johan III således manden, der samarbejder med den danske konge imod den tyskholstenske greve. Det er, som om det gamle modsætningsforhold i Holsten stadig består fra Valdemar Sejrtidens Vagrien. Kiel og Pløns interesser er vel også, ligesom Lybæks, stærkt afhængige af de danske øer og Skåne med de rige sildemarkeder.

Tårnet ved Travemünde var opført 1217 af Albert af Orlamünde på Valdemar Sejrs ordre. I 1307, hvor tårnet her omtales, var Johan

III nu kun 10 år, så hans medvirken må dengang have været begrænset. Men ifølge svenskeren Allan Mohlins bog „Kristoffer II av Danmark“ fra 1960 solgte han tårnet ved Travemünde til Lybæk ved årskiftet 1320–21, og lybækkerne lod det så nedbryde i begyndelsen af januar. „Kung Valdemars stolta skapelse var ett minne“, skriver han. Og der er da også et brev fra januar 1329 med Marquard Brockdorff som vitterlighedsvidne, hvor Johan af Holsten sælger byen Travemünde og to færger til Lybæk, og da det jo har haft en umådelig betydning for Lybæks handlefrihed, forstår man holstenerpræstens vrede.

Året 1310 solgte Wulf von Borkow landsbyen Sisse (nær Bordesholm), Luderstorpe og en gård til klosteret Neumünster, og det med Hildelevus Brockdorpe alene som vidne, uden nogen grevelig medvirken eller bekræftigelse.

Derefter går der otte år, hvor man intet hører fra familien, men fra 1318 begynder det igen, og nu på en ganske anderledes regelmæssig måde.

Det er to brødre, Johannes og Echardt, der er „advocati“ hos grev Johan III. Det vil sige, de er fogeder, en titel, der i ældste tid betød sådan noget som statholder, guvernør eller gælker. Og med Echehard føres man efter 1328 direkte ind i Danmarks og Nordens historie.

Grev Johan III blev antagelig kaldt for „den Milde“ på grund af sin behændige diplomatiske politik. Han sørgede i reglen for at få sine panter indløst med penge ved forhandling i stedet for at gå til krigerske handlinger. Og meget tyder på, at han virkelig har haft nogle gode „advokater“, især Echehardt har så været en af historiens behændige sagførere.

Johans far, grev Gerhard II, „den Blinde“, af Pløn, var gift med Erik Klippings enke, dronning Agnes, så deres søn, Johan den Milde, var derfor halvbroder til kong Kristoffer II.

Med hjælp af sin fætter, Gerhard III af Rendsborg, får han grev Johan II (død 1321) til at afstå Kiel og Segeberg. Derved får Johan III nu hele Vagrien med Kiel og Pløn, og Gerhard III får Segeberg og Rendsborg.

Grev Gerhard III skal have været en militær begavelse og blev da også uhyggeligt kendt i Danmark som den kullede grev Gert, Niels Ebbesen dræbte. Han står som symbolet på alt danskfjendtligt. Ikke desto mindre er det, paradoksalt nok, hans efterkommer, kong Christian

I, der som følge af grev Gerts ægteskab med søsterdatteren til Erik Menved og Kristoffer II kan bevise, at han er arveberettiget til den danske trone, og hans slægt, Oldenborgerne, fortsætter på tronen lige til kong Frederik VII's død.

Foreløbig går det dog meget roligt.

Først i januar 1318 optræder Johannes brocdorp alene, da grev Johan sælger en landsby til bisp Henrik i Lybæk. Navnet staves her broghdorp, men i det hele taget er det sjældent, at navne skrives på samme måde i forskellige skrivers breve. Selv i samme brev kan et navns stavemåde variere.

I februar er det væbner Egghardus brochdorp, „advocatus noster“ står der, som ordner noget hvedehandel for hamborgerborgeren Johan Miles og hans familie. Salget bekræftiges af junker grev Johan af Holsten, Stormarn og Schauenburg, der åbenbart ikke har fået sin absolutte grevetitel før 1322.

I et brev fra 6. maj samme år omtales grev Johan endnu som junker Henneke, greve af Holsten og Stormarn, der sælger landsbyer til klosteret Reinbech ved Hamborg. (Han kaldtes også junker Henneke, da han med grev Gert fik Fyn i pant i 1317, fordi han havde bekostet nogle af Erik Menveds nordtyske eventyr). I brevet af 6. maj optræder „Johan brocdorpe vnde echert sin broder“. Echert er nok den yngste. Han er væbner, medens Johannes er ridder. I august betaler brødrene Scharfenberg noget mandebod til præsten i Reinbech af deres indtægter ved tolden i Hamborg. Her er der lidt rester af et segl fra Echeharde brocdorpen, og i september ordner Johannes et landsbysalg til samme kloster.

Der findes mange af den slags salgsbekræftigelser fra Johan den Mildes hof, hvor snart Johannes, snart Echard, snart begge to er vidner. Kun i et enkelt brev fra 1322 er det den anden holstenergreve, Gerhard, der bevidner, at herrerne fra Westensee har solgt landsbyen Grömitz til klosteret i Cismar. Men disse lokaliteter ligger også i Vagriën, mellem Travemünde og Grossenbrode, så det falder netop ind under Johannes broctorpes områder.

Det meste er breve fra hverdagens køb, salg og klostergaver, om gejstlige, hamborgerborgere og riddere i grev Johans land. Men indimellem kommer der breve, der viser, at ikke alt er roligt og fredeligt.

Også fra 1322 er der et på plattysk skrevet forlig mellem grev Johan af Holsten og Stormarn og junker Adolf, greve af Holsten og Stormarn, bevidnet af Egherd brocdorp.

Et senere brev fra oktober 1325 nævner igen grev Gerhard, men her er det grev Johan af Holsten og Stormarn og ridder Johan Brockdorff, der „offentligt ved dette brev erklærer, at den velbyrdige mand hr. Gerhard, greve af Holsten, vor kære frænde, fra nu af indtil førstkommende påskefest skal betale 80 mark lybsk penge til den kyndige mand hr. Warmod, kaldet ridder Kint, af den betaling, som Jyllands hertug, junker Valdemar, er skyldig at betale os.“ Og de bevidner det med deres segl.

Johannes broctorp er åbenbart en meget indflydelsesrig mand, siden han placeres på denne måde i brevet. Følelsesmæssigt må han have stået grev Johan meget nær, efter Johans reaktioner ved hans død, og han må på en eller anden måde være i nær familie med de to holstenergrever, siden ordet „frænde“ anvendes på den måde i brevet. Han omtales da også i et brev som „noster advocatus praedilectus“ (vor foretrukne foged). Og direkte historisk interessant er brevet fra Nyborg den 15. august 1326. Det er fra Danehoffet i Nyborg, efter at Kristoffer II er fordrevet i forsommeren, og grev Gerhards myndling, barnehertugen af Sønderjylland, Valdemar, er blevet udråbt til konge. Det var her, grev Gerhard i realiteten blev Danmarks regent, støttet af rigets mænd, fordi han havde hjulpet dem mod Kristoffer II, hvorefter de alle delte landet. Grev Johan fik Femern og Lolland, og i brevet giver han Femern en landsret, og som vidner på, at denne lov skal overholdes, giver de forskellige fyrster og herrer deres løfte. Det er barnekongen, Valdemar III af Danmark, Gerhard, hertug af Jylland og greve af Holsten, og grev Adolf af Schauenburg. „Løftet blev bevidnet af følgende riddere, som sammen med os har hængt deres segl under dette brev til evig ihukommelse. Drosten hr. Lars Johnsen (han havde fået Langeland med Ærø og Tåsinge som pant), marsken hr. Ludvig Albertsøn (som havde fået hele det sydlige Nørrejylland med Ribe og Kolding), hr. Knud Porse (som fik Halland, Samsø med Kalundborg og egnen omkring slottet Søborg i Nordsjælland), riddere fra Danmark. Johan af Brockdorff, Eggert af Dissow, Friese af Doren, Johan af Siggen, riddere. Markvard Stake og Nikolaus Langelo, væbnere og vore mænd . . .“

Det varede dog ikke længe, før store dele af det danske folk opdagede, at de var kommet fra dynen over i halmen. Allerede 1328 rejste de sjællandske bønder sig til oprør, men blev slået ned af grev Gerhard. Her manglede støtte fra stormændene.

I Jylland får oprøret derimod en langt alvorligere karakter, da stormændene støtter oprøret. „De faldt ind i Sønderjylland, hvor de opbrændte Haderslev hus, hvor grev Gerts mænd var inde. Så drog de mod Gottorp og ville ligeledes have indtaget denne borg, hvis ikke nogle danske, som var den nævnte greves tilhængere, havde fordrevet almuen. Thi skønt den nævnte greve havde stået dem trofast bi mod Kristoffer, sveg de ham dog nu, da de var fri for Kristoffer, og forholdt ikke alene greven, hvad de havde lovet ham, men søgte endog at lægge ham og hans land øde. I det herrens år 1329 mødtes så alle jyder til kamp mod grev Gerhard uden for Gottorp slot (om efteråret). Men der gik de glip af sejren på grund af nogle danskes forræderi. Mange blev slagne og utallige tagne til fange og ført bort til forskellige egne af Tyskland. Fra da af begyndte de tyskes åg at tynges svarligt, fordi de sad inde ikke alene med landet, men også med rigets borge. Og rigets stormænd, som havde håbet, at de efter Kristoffers fordrivelse skulle komme til magten, blev nu af tyskerne, som de selv havde ført ind i landet, holdt i tvang, taget til fange og gjort til trælle“. Således fortæller den samtidige jyske krønike.

Situationen var således meget svær for grev Gerhard og de andre panthavere. Man ser da også, at de nordtyske fyrster slutter forlig og aftaler landefred den 21. februar 1328. Heraf fremgår det, at Johannes Brockdorf er blevet dræbt. Det er dog ikke under nogen fejde, for i Detmars lybske krønike fortælles om 1327: „I det år ægtede Ingeborg, Kongen of Norge og Sveriges moder, hertug Knud Porse, hvilket harmede nordmændene og svenskerne, eftersom han ikke var født til den ære; grev Johan var indbudt til brylluppet; han tænkte at komme fornøjet dertil, men så hændte det undervejs, at Johannes Brockdorf, en forstandig, tro ridder, grevens ombudsmand, blev dræbt, ikke i fejde, men i tryk fred af en af grevens egne mænd. Efter det drog greven hjem med sorg; morderen gjorde han fredløs og inddrog hans gods.“ Og i landefreden meddeles det da også, at ingen af underskriverne i deres lande og borge må huse eller hjælpe nogen, der har dræbt Johannes Brockdorf.

Ingen må „beschermen noch untholden in sinen landen steden eder vesten de ghene de her Iohanne Bruccdorpe sloghen, un sine helpere de vervosticht sin . . .“, og det bevidnes af hertug Erik af Sachsen, hr. Henrik af Mecklenburg, hr. Johan af Wenden og junker Johan af Wenden, hertug Gerhard af Jylland, grev Henrik af Schwerin, grev Johan af Holsten, junker Albrecht af Sachsen, grev Adolf af Schauenburg, greverne Claus og Otto af Wittenberg. De slutter alle her en landefred. Hertug Henrik af Mecklenburg havde f. eks. også fået sit pant i Danmark 1326, nemlig Falster og Møn. Og et par måneder efter, den 10. april 1328, sluttet der forlig mellem Lübeck og Hamborg og de holstenske grever Johan og Gerhard og grev Adolf af Schauenburg. Og der sluttet overenskomster om afgifter på varetrafikken mellem de to stæder, og greverne lover at erstatte eventuelle tab eller at gå i indlager.

Indlager kaldes det, når en skyldner var pligtig at opholde sig et bestemt sted, til gælden var betalt. Grev Gerhard forpligtede sig således til at tage ophold i Rendsborg eller Haderslev, „vnde wi greve Iohan mit Echarde brocdorpen to deme kyle (Kiel) eder to plone (Pløn)“.

Echard har nu overtaget arven fra sin broder Johannes. Det er nu ham, der får de store opgaver og stiger i graderne fra væbner og advocat til ridder og „prefecte“ over Skåne for til sidst at omtales som conseiller, det må vel være en slags førsteminister, ved grev Johans hof.

I 1327 optræder en Marquardus bruccdorpe som vidne, foruden ridder Johannes, og det er måske den samme Marquard, der senere som ridder overtager de to brødres stilling, og derfor også deltager så aktivt i de følgende års begivenheder.

Et helt sidespring, der kun omtales én gang, er den sachsiske væbner Nicolaus, medmindre han er den samme som den Nicolaus, der fire år efter virker sammen med Eggert og Marquard i Danmark, og det er jo sandsynligt. Han omtales her i et næsten lyrisk brev fra hertug Erik af Sachsen, der stadfæster klosteret Cismars besiddelser.

Det lå ved indsejlingen til Lybæk. Derfor skriver hertugen: „ . . . for nylig, da vi på skib kom fra kongeriget Danmark og drog forbi de regelbundne mænds kloster af St. Benedikts orden, Lybæk stift, i Cismar, som ligger i landet Holsten . . .“. Det lyder som en folkevisse, og man fornemmer middelalderskibet, der sejler fra Danmark en septemberdag i 1325, hvor hertugen er ombord sammen med „hæderlige og kyndige mænd“ som Nicolaus Brochtorpe.

Besættelsen

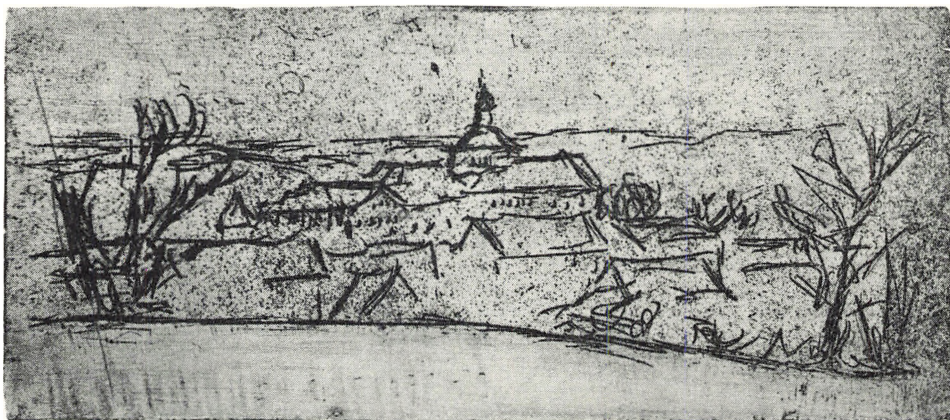
Der blev arbejdet i 1328 på den „milde“ forhandlingsvenlige front.

Med vidner som „nostri advocatis“ Ekehardo Brockdorpe, Henrico og Marquardo Brohdorpe stiftes der en kirke i Ahrensboch den 6. maj.

Det er lidt uklart, om det var i 1327 eller 1328, at greverne forligtes med Lybæk og lovede at gå i indlager, hvis der skete nogen skade med lybækkerne. Men det var i januar 1329, at byen Travemünde og to færger solgtes til Lybæk med Marquardos Broctorpe som vidne. Det skyldes måske det, at den detroniserede Kristoffer II sidst på året 1328 var mødtes med grev Johan i Lybæk, hvor Lybæks råd skal have optrådt som mægler. Og grev Johan lover her at hjælpe sin halvbroder tilbage til Danmark igen.

Den 25. juli 1328 havde den landflygtige konge, Kristoffer II, der levede ludfattig i Rostock, givet Rostock forskellige privilegier i Danmark, specielt på Skånemarkedet. Og i november samme år havde han bekræftet nogle af Erik Menveds gældsbreve samme sted. Har det mon gjort indtryk også på Lybæk?

I hvert fald er Femerns provst, hr. Didrik, Markvard Stake og Henrik og Marquart Brochdorf i Stafsclenorsunde den 28. juli 1329 og bekræf-

Hestbjerg og Gottorp slot.

tiger på grev Johans vegne de privilegier, som „vor broder, kong Kristoffer II“ har givet Rostock i Danmark.

Samtidig får man udsonet sig med grev Gerhard. Han, der i 1326 havde stået som den militære leder, der havde skaffet Danmark af med en forhadt konge, stod nu med store indre vanskeligheder, med oprør i Jylland og direkte angreb mod Gottorp.

Man husker det i dag fra det gamle klagedigt fra 1329 over Danmarks ulykke, selv om ånden i E. v.d. Recke's gendigtning er nok så stærkt påvirket af stemningen efter 1864:

Du er stækket, er bedækket
nu med spot i al din id,
du er knækket, du er svækket
nu ved dine hjerters splid.
Gottorp, før din sikre vold,
Danmarks riges bedste skjold,
nu med skam fjenders nam,
for dig tabt, kommer knapt
til din æt i eftertid.

Eet man end med held forøved:
Haderslev man tog med magt;
Dansen dog sig heldet røved,
da han brød den svorne pagt.
Klerken det kun hued slet,
bonden siden har begrædt,
at de grå ringe små
dengang ej af sin vej
fremmed adelsvold fik bragt.

Tre gange gjorde jyderne forgæves forsøg på at erobre Gottorp, og til sidst, i efteråret 1329, led de et afgørende nederlag på Hestbjerg uden for Slesvig by. Der står i en samtidig krønike, at grev Gerhard havde erfaret, at „de danske var meget upålidelige i deres handlinger“, og da grev Johan tilbød ham store summer og sit slot Pløn som sikkerhed, foruden hvad Johan havde i pant på sønderjysk grund, gik han ind på, at slottet Vordingborg måtte overleveres, og lovede ikke at indblande sig i det, der nu skulle ske i Danmark, men trække barnekongen Valdemar III tilbage som konge af Danmark. Det har vel også været de økonomiske vanskeligheder, der har drevet grev Gerhard til forhandlingerne. Det er på den tid, han bliver lyst i band, fordi han har plyndret Slesvig kirke, så han har haft brug for penge.

Sagnet beretter om jyderne, der i deres overmod kaldte holstenerne for kvinder, fordi de var iført hvide overklædninger – efter sidste „riddermode“. Grev Gert havde vel nu fået råd til at rekonstruere og „modernisere“ sin hær.

Den 15. juli 1329 mødes man i Hansühn, hvor grev Gerhard og

Johan med et åbent brev erklærer, at de har overladt alle deres sager og stridigheder til deres kære trofaste mænd: Dose Bloch, Hartwig Reventlow og Henneke Hummersbuttel, som på grev Gerhards vegne, og Folrad Reventlow, Markward Stake og Eggert Brockdorf, som på grev Johans vegne skal have fuldmagt til at afgøre enhver strid mellem dem. **Og disse seks mænd skal overtage alle de slotte, som de har eller erhverver ved overenskomst eller med magt i Danmark, og holde dem på begge vegne til fælleshånd, indtil de er fri for skyld og skadekrav. Og de seks omtalte riddere skal overtage de slotte, som de to grever har eller vil få, med tilliggende og al indkomst, således som de nu er beliggende i riget.* Og kan de seks ikke blive enige, skal det være ret, som flertallet enes om. Men alle førnævnte aftaler skal være magtesløse, når de to grever har rømmet slottene i Danmark, og Pløn er indløst.

Det er vel en del af forklaringen på, hvordan grev Johans folk så nemt kunne komme ind i Vordingborg, København og Helsingborg.

Sommeren 1329 bryder Kristoffer II op fra Nordtyskland, og ved sin halvbroder, grev Johans hjælp drager han nu sammen med ham og hans mænd med en hær fra Lolland over Falster mod Vordingborg.

Vordingborg slot overgav sig med det samme, vel som aftalen var med grev Gerhard i det åbne brev fra den 15. juli i Hansühn. Men uden for slottet samlede en stor dansk hær. For sjællænderne var det den forhadte konge, der vendte tilbage igen.

Dog, de 300 adelige ryttere, der var mødt frem under Knud Porses ledelse, holdt sig uden for kampen. Og kun bondehæren kæmpede. Den blev slået, medens adelen gik ind på et forlig. Vejen op gennem Sjælland var åbnet.

På vejen op gennem Sjælland er det, at ridderen Ingvar Hjort kommer hæren i møde, Kristoffer II skal være blevet yderst ophidset ved synet af ham. Han hørte i 1320–22 til Kristoffers 24 verdslige råder og var mellem de 6 råder, der endnu fortsatte hos ham til hans afsættelse i 1326, hvorefter de alle sluttede op om holstenerne og blev genindsat i deres rettigheder.

– Nu kom Ingvar Hjort for at tilbyde Kristoffer II at overgive ham Københavns slot, som han sad inde med på sin broder, Roskildebispens vegne. –

* Forfatterens fremhævelser.

Landsbyen Hansühn i Holsten.

Men som den sjællandske krønike siger: „Da grev Johan spurgte dette, sendte han nogle af sine mænd i forvejen, som skulle modtage den nævnte borg af ridderen i Kongens navn. Og da de havde fået den, hejsede de grevens banner med nældebladet.“

Den sjællandske krønikes forfatter kender altså ikke noget til det åbne brev fra Hansühn. Men Ingvar Hjort har åbenbart kendt mere til det og kom vel for at overgive København til greven, hvorfor skulle Kristoffer II da ellers være blevet ophidset ved synet af ham? – Det er da usandsynligt, at han skulle være blevet vred på en mand, der kom for at tilbyde ham et slot. Skulle Kristoffer II virkelig ikke have kendt det åbne brev? – Og efter Københavns overgivelse fulgte snart Helsingborgs, som tilsyneladende heller ikke voldte nogen vanskeligheder, hvad der jo passer meget godt med grevernes aftale i Hansühn den 15. juli.

De mænd, grev Johan sendte i forvejen til København, var vel de samme som de, der fortsatte til Helsingborg. Og der er netop Eggert Brockdorff med blandt grevens riddere.

Den 28. september 1329 er en skare riddere i Helsingborg, hvor de meddeler, at grev Johan af Holsten, herre af Lolland, Falster og Femern, tager hr. Albert Albertsen, fru Else, marsken Ludvig Albertsens enke og hendes børn under sin beskyttelse, og mellem dem, der „for os har lovet med håndslag, at det førnævnte skal overholdes“, er Eggertus Bruchtorp, Henrik og Nicolaus Brockdorff og mange flere.

Mere problematisk bliver Kristoffer II's stilling til overgivelsen af Helsingborg, for der sad hans søn Erik som fange – og til syvende og sidst endte det jo med, at han fik sin søn tilbage, selv om det var på hårde betingelser.

I det næste brev erkender nemlig grev Johan af Holsten, herre af Lolland, Falster og Femern, på Danmarks riges vegne at have modtaget Helsingborg slot og len af fru Else, enke efter afdøde Ludvig Albertsen. Og heri gøres vitterligt, „at vi på Danmarks riges vegne og på den konges vegne, som de danske vil antage igen, har fået overladt slottet og fogediet Helsingborg . . . , og at de desuden har overgivet os hr. Erik, den fordums kong Kristoffers søn – som på Danmarks riges vegne har været betroet hr. Ludvig – uskadt i alle henseender, således at vi skal føre omtalte hr. Erik uskadt til et almindeligt danehof, medmindre der forinden ved Guds indgriben hænder ham noget menneskeligt, og vi skal handle med ham, således som rigets bedste mænd efter vort råd

synes det, dog at der gives de danske tilstrækkelig og sikker garanti ved orfejde fra ham . . . , hvis kronens gods på Thy og Mors, som kong Valdemar III har forlenet fru Else og hendes børn med, fratages dem med magt eller fradømmes dem, skal vi stille dem tilfredse efter skøn af hertug Knud, biskop Karl, dekanen Peder Jonssen i Lund, Anders Petersen af Alnarp, Markvard Stake og Eggert Brockdorf . . . , og desuden lover vi, at slutter vi fred med vor broder Kristoffer, fordums konge af Danmark, vil vi indbefatte dem deri . . . for at det skal overholdes, har følgende aflagt løfte og forpligtiget sig, ellers skal de kunne bandlyses“. Og underskriverne er blandt flere andre ridderne Henrich Bruchtorp, Marquart Brochtorp, Nicolaus Bruchtorp og Eggert Bruchtorp, som vistnok endnu er væbner. Han stiger dog snart i graderne og kaldes gælker af Skåne.

Overgivelsen af slottene er jo gået uhyre nemt. Det er kong Kristoffers gamle fjender, der skynder sig at udlevere slottene til grev Johans folk. De havde jo også dokumentet fra Hansühn, de kunne fremvise for de forskellige slotsherrer, hvori der stod, at det skete efter aftale med grev Gerhard.

Men det vil dog ikke sige, at man har ubetinget tiltro til grev Gerhard. For i de garantier, der blev givet til marsken Ludvig Albertsøns enke, fru Else, er der indføjet den ekstra sikring, at sker det, „at de lider nogen skade på deres gods i Fyn og i Jylland på grund af Helsingborgs overgivelse, så skal vi erstatte dem det fuldt ud med andet gods på Sjælland eller i Skåne“. Måske har man ikke været helt sikker på, at man handlede helt i overensstemmelse med grev Gerhard, men han havde jo travlt i Sønderjylland med at bekæmpe de jyske stormænd. At de sjællandske stormænd holdt sig passive, forstår man bedre, når man ser de garantier, de får af grev Johan, der jo nærmest forener sig med dem mod kong Kristoffer, som han selv har indført.

For så vidt det hele ikke på forhånd har været aftalt spil – unægtelig en nærliggende tanke – har grev Johan i hvert fald nu alle kortene på hånden over for Kristoffer II. Ikke alene de vigtigste borge, men også hans tilfangetagne søn, Erik. For Kristoffer var der ikke andre muligheder end at gå ind på sin halvbroder, grev Johans betingelser.

Det skete i Ringsted tolv dage efter. Men medens Kristoffer i Helsingborg omtales som „den fordums konge af Danmark“, så kaldes han nu igen for „konge af Danmark“, ligesom i Rostock året i forvejen.

Først får Knud Porse sin sag for. Han takkes bl. a., fordi han holdt ridderhæren tilbage ved Vordingborg slot, så den 11. november får han Estland som forlening.

Estland, Sjælland, Ærø, Langeland, Södra Halland, det meste af Blekinge og af Nørrejylland var, hvad der var tilbage af kongeriget ved Erik Menveds død i 1319, alt det øvrige var bortforpagtet.

Estland må have været en meget vigtig del af datidens danske rige i konkurrencen med Sverige-Gotland og de tyske Hansestæder om det russiske marked. For selv om dets geografiske beliggenhed udfør de to store russiske handelsbyer Pskov og Novgorod ikke var lige så dominerende som Holstens udfør Lybæk og Hamborg, lå det dog meget fint ved disse betydningsfulde byers udfaldsveje til Østersøen.

Vikingetidens og den tidligste middelalders store europæiske handelsvej over Novgorod-Kiev til Byzants var ganske vist for længst stagneret og til sidst gået helt i stå, da tartarerne terroriserede Rusland og i 1240 lagde Kiev i ruiner. Vikingernes „Gardarike“, der betød „Byernes rige“, blev nu i flere hundrede år til et tilbagestående „Landsbyernes rige“.

Men stadig blev der fra det indre Rusland eksporteret store mængder af datidens vigtigste forbrugsvarer, som pelse: zobel og mår o. l., hvalrostand, voks og honning (man kendte ikke til sukker), fra Smolensk over Riga til Gotland og de øvrige Østersøbyer, fra Pskov og fremfor alt fra Stor Novgorod, der havde bevaret deres uafhængighed.

Novgorod stod i forbund med Hansestæderne og var en af de aller vigtigste handelsbyer. Medens en by som Lybæk i det 14. århundrede havde 22.300 indbyggere, menes det, at Novgorod havde op imod 50.000.

Først 1478 mistede Novgorod sin selvstændighed og blev underlagt det nye eneherkende Moskvadynastis storfyrste, Ivan III, og i 1510 måtte Pskov følge efter. Derved blev den store russiske udfaldsvej mod Østersøen i realiteten lukket. Selv om Ivan III knyttede diplomatiske forbindelser med Danmark, Venedig og den tyske kejser og efterhånden igen skabte forbindelser over Narva, Reval, Dorpat og Riga, fik det dog aldrig den betydning for Østersøen, som middelalderens „Gospodin Velikij Novgorod“ („Prægtige Herre Novgorod“) havde haft. Først med Peter den Store blev forbindelsen igen åbnet ved anlægget af Sct. Petersborg.

Tingstene fra Sjællands tingsted på torvet i Ringsted.

Allerede på et meget tidligt tidspunkt havde de korsprydede tyske ordensbrødre interesseret sig for Estland, hvad det i 1219 fra himlen nedfaldne Dannebrog kan vidne om. Og det har vel bl. a. været frygten for ordensbrødrenes ekspansionstrang, der i 1321 fik en delegation til at rejse fra Estland til Kristoffer II for at meddele ham, at de estlandske riddere anerkendte ham som konge til trods for, at de 18 år tidligere havde forkastet den samme Kristoffer som hertug af Estland. Nu garanterede Kristoffer II til gengæld de estlandske ridders privilegier og øgede deres rettigheder.

I et brev 1399 fra de hedenske Samogiter, der levede mellem Memel og Düneburg, beskyldes ordensbrødrene for sammen med prøjserne at være værre end tyrkerne. De havde taget markerne og bortført børnene som gidsler. Al frugt og alle bisværme havde ridderne taget. De gamle blev slæbt til Prøjsen, hvis de da ikke sammen med deres familier var blevet udryddet med ild. Og selv om ordensbrødrene bar det hellige kors på deres kapper, blev døtre og søstre ført væk med vold. Brevet slutter: „... betænkt, vi er mennesker og ikke dyr . . . af hele hjertet vil vi blive kristne, men vi vil døbes i vand og ikke i blod.“

Den 21. september 1329 kom de estlandske riddere igen til Kristoffer II, og han lovede dem, at Estland aldrig skulle skilles fra det danske rige.

Dog – kun halvanden måned efter, i Ringsted – afstod han „den fulde ejendomsret til Estland . . . til evig tid“ til Knud Porse.

Knud Porse synes at have været en dattersøn til en af de fredløse fra mordet på Erik Klipping, Peter Porse. Han havde slået sig op som hertuginde Ingeborgs høvedsmand i Varberg i årene 1318–23 og giftede sig senere med hende. I de år fik han en stor magt i svensk politik og foretog efter aftale med Henrik af Mecklenborg et alvorligt angreb på Skåne i hertugindens lille søns navn, barnekongen Magnus (Smek). Angrebet blev brudt ved, at hans magt i Sverige blev alvorligt stækket, da den tidligere kong Birgers drost, Knut Jonsson, igen kom til magten i 1323.

I 1326 fik Knud Porse imidlertid Halland og Samsø med Kalundborg indtil Holbæk som len og også Søborg i Nordsjælland med tilhørende herreder.

En af hans første handlinger som hertug af Halland blev at flytte Halmstad, der dengang lå længere oppe ad elven Nissan, til stedet Broktorp ved Nissans munding. Broktorp var, som tidligere nævnt,

antagelig opstået i slutningen af 1200-tallet og havde i 1307 fået vidtgående privilegier som by af Kristoffer, da han var hertug af Halland og Samsø, og senere i 1322, da han var blevet konge. Forsåvidt ordet „Broch“ ikke blot er en benævnelse på en befæstet indsejling, virker det påfaldende, at dette stednavn forekommer her i Halland, så få år før flere af familien Brockdorfs medlemmer optræder meget aktivt i kølvandet på Hallands hertug Knud Porse, både som medlovere på Estlands-pantebrevet og senere også som høvedsmænd på hans borg Kalundborg.

Hans enke overtog hans besiddelser ved hans død i 1330 og beholdt Søborg slot. Kalundborg blev videreforgtaget, måske allerede under Knud Porse selv, men i hvert fald før 4. november 1332. Muligvis direkte til Heino og Hund Brockdorf (som man har gættet på var sønner af Johannes eller Eggert), og de sad som høvedsmænd på fæstningen i 1341. I pantebrevet til Estland er det fire andre af familien Brockdorff, der er med til med håndslag at kationere for, at bestemmelserne i brevet bliver overholdt. Nemlig Eggert Brockdorff og de tre riddere (brødre?) Markvard, Nicholas og Hinricus Brockdorf. Har der været forbindelse mellem disse holstenske riddere, der i hvert fald vides en overgang at have udøvet kontrollen over handelsvejen Hamborg-Lybæk, og de estlandske riddere, der kontrollerede den lige så betydningsfulde handelsvej ind til det indre Rusland?

Under alle omstændigheder fik Knud Porse nu overdraget Estland af Kristoffer II, som det hedder: „ . . . uafhængigt af vort rige med dets borge, fæstninger, stæder og byer, Reval, Wesenberg og Narva, alle og enhver og med alle regaler, godser, rettigheder og friheder, og vi overdrager det med al lensret til evig tid – – – at besidde fuldstændig frit, efter at enhver lejlighed og mulighed ganske er berøvet os og vore arvinger til nogensinde ved noget spidsfindigt påfund at tilbagekalde nævnte hertugdømme med dets allerede nævnte tilliggender fra nævnte hr. hertug Knud og hans arvinger . . .“.

Ved Knud Porses død året efter skulle hertugdømmet Estland altså fortsætte som hans arvingers eje – „at besidde til evig tid“.

Det gik nu helt anderledes. Estland kom nemlig til at spille en stor rolle for den tyske kejsers hjælp til Valdemar Atterdag. Da kejserens søn, der var gift med Kristoffer II's datter, aldrig havde fået medgiften udbetalt, fandt de på, at de kunne få pengene ind ved at sælge Estland.

Og det var en af grundene for dem til at støtte deres plejebarn Valdemar Atterdag i magtkampen om Østersøen og Danmarks trone. Af forskellige grunde lykkedes det dog først 1346 at få de tyske ordensbrødre dér til at købe Estland. Samtidig lod kong Valdemar kundgøre, at Knud Porses umyndige sønner i stedet var forlenet med hertugdømmet Holbæk.

Dagen efter at Kristoffer II havde afstået Estland til Knud Porse, blev det store afgørende pantebrev udstedt til grev Johan. Det skete også i Ringsted, søndag den 12. november, hvor „Vi Kristoffer, af guds nåde de danskes og venders konge“ erklærer at have sluttet en aftale om fuldstændig fred med vor kære broder, grev Johan“.

Dette brev er den fuldstændige kapitulation. Mon Kristoffer blot skulle med til Ringsted for som retmæssig konge at give hele kuppet et legalt juridisk udseende? I hvert fald afskrives nu hele Østdanmark i højstemte vendinger, mod at Kristoffer får sin søn ud af fangenskabets.

Den „kære broder“ Johan får overdraget Femern, Lolland med slottet Ålholm, Skåne og Sjælland med undtagelse af visse i forvejen besatte steder, som f. eks. Kalundborg. Med det samarbejde, der har været mellem grev Johan, hans mænd og Knud Porse, er det indlysende, at grev Johan går uden om Knuds besiddelser. I stedet får han da tildelt slottet Hindsgavl, som man dog ikke er helt sikker på ikke først skal erobres tilbage. Eggert Brockdorff bliver her udnævnt til vurderingsmand på grevens vegne. Desuden skal Johan have hver sjette penning af de skatter, som falder i Jylland og Fyn. Og Kristoffer lover at holde fred med de stormænd og gejstlige, som bor i Skåne og på Sjælland. Eggert Brockdorff skal også være en af de fire mænd, der skal afgøre, hvor stor en skadeserstatning der skal erlægges for det, der er sket inden freden. Og efter at det endnu en gang er blevet gentaget i dokumentet, at grev Johan skal have tildelt Skåne, Sjælland og Lolland med alle slottene i de lande, Helsingborg, Falsterbo og Skanør, Vordingborg, Søborg, Korsør og Ålholm, bestemmes det, at man tirsdag otte dage skal holde hof i Helsingborg, og der „skal vor søn, kong Erik, slutte fred med alle danske om det, som er gjort imod ham, og den næste onsdag efter hoffet skal grev Johan overgive vor førnævnte søn til vore riddere og skal straks sende ham tilbage med lejde for alle . . . dette er skrevet og givet i staden Ringsted i året 1329 efter guds byrd søndag efter mortensdag.“

Den første tilbagetrækning

Kristoffer drog derefter til Jylland med sin søn Erik. Der forliges han med grev Gerhard, og hans søn Erik bliver gift med grev Gerhards søster Elisabeth. Det varede dog ikke længe, før de igen kom i opposition til hinanden.

Imedens regerer grev Johan af Holsten i Skåne og på Sjælland. Og det sker i grev Johans navn, når f. eks. Hinrico de Brockstorpe bevidner, at Agneteklosteret i Roskilde i 1330 bliver fritaget for leding og fogedkrav og lignende. Det var i virkeligheden en stadfæstelse af klosterets gamle privilegier fra Erik Menveds tid, først udstedt i 1297 og siden fornyet såvel af Kristoffer II 1320 og Valdemar III i 1327, og de blev nu fornyet under det nye regime.

På årets sidste dag bevidner Markvard Brokdorf grev Johans og Adolfs forlig mellem kapitlet i Hamborg og væbneren Johann Hummersbüttel, og den samme væbner får året efter et gældspapir ordnet af både Hinrico et Marquardo fratribus dictis (brødre kaldt) Brokdorp.

Men også Eghardus når at virke i Oldenburg i Vagrien sammen med de to brødre Brocdorf, medens han selv kaldes „Prefectus Schanie“, og sælger jordegods i Holsten for Lolland og Femerns herre, grev Johan, til Johannesklosteret i Lybæk.

I året 1332 er man den 5. februar igen venlig overfor grev Gerhard, for nu meddeler grev Johan af Holsten og ridderne Eggerd Brockdorf og Emeke Wunsflet, at de frigiver de fanger, der tilhører grev Gerhards parti.

Efter at Kristoffer med sin søn Erik en sidste gang havde forsøgt at rejse sig mod grev Gerhard ved Dannevirke og, efter at have lidt nederlag, igen havde søgt tilflugt hos grev Johan i Kiel, stod nu også grev Gerhard i januar måned i Kiel og krævede som sin andel hele Jylland og Fyn som pant. Igen fik grev Johan ordnet et forlig, og nu stod han og grev Gerhard som de egentlige regenter af Danmark. Måske mere som de øverste ledere af et rige, der var delt op imellem mange forskellige panteindehaveres interessesfærer. Var den rige grev Johan den

forfordelte panteejer, som 1328 opdagede, at chancerne for det helt store kup var tilstede, da hovedmanden, grev Gerhard, havde vanskeligheder? Det brev, han fik ordnet i Ringsted, står i alt fald i skarp modsætning til Avignonpavens brev til grev Gerhard dagen efter, den 13. november, hvor der står: „Vi har modtaget den ubehagelige meddelelse, at du ledet eller rettere forledt af en eller anden ånd, vi skal ikke kunne sige hvilken, ikke viger tilbage for alvorligt at krænke Gud og den hellige romerske kirke, din Moder, samt at indvikle dig i forskellige farer, idet du med kirkerøverisk hånd har borttaget pengesummer og gods fra Slesvig kirke, som tilhører samme romerkirke, og som i nævnte romerkirkes navn var anbragt i depot i samme Slesvig kirke, og det ikke uden ubesindigt indbrud i førnævnte Slesvig kirke med krænkelse af den kirkelige frihed, og til fordærv for din sjæls frelse og i ringeagt for samme romerkirke og til dens skade har du skændigt taget pengene med dig . . .“. Det må have været hårde ord for en mand, der var kendt for at være fanatisk religiøs, og hvis husmadonnaalter senere blev dyrket som en relikvie i Holsten, medens han selv fik tilnavnet „den Store“ og blev dyrket som en slags krigshelgen i mange år efter sin død af holstenerne.

Efter 1332 er Kristoffer II færdig, hans søn Erik er død, og selv lever han af grev Johans nåde på Lolland i et lille hus i Saksøbing og dør i største armod i Nykøbing Falster samme år. Men han var til det sidste konge af navn, den tristeste kongetilværelse i Danmarkshistorien. Man havde vel stadig brug for ham og hans titel, når man skulle have en medlover til papirerne.

Situationen bliver imidlertid hurtigt vanskeligere i Skåne. På én dag dræbtes 300 tyskere i Lund. Det blev signalet til almindeligt oprør i Skåne. „De dræbte mange tyskere i Lund og ved Helsingborg og sendte bud efter Sveriges konge, Magnus“. Biskop Karl, der havde set faren for en krig, for op til Kalmar og fik den svenske kong Magnus Smek til at tilbyde grev Johan at overtage Skåne og Blekinge mod 34.000 mark sølv. Og i et tabt brev, der findes registreret i Lund, giver grev Johan af Holsten ærkebispens Karl af Lund og andre stormænd i Skåne tilladelse til at indløse borgen i Helsingborg af en vis hr. Eggert Brockdorff for 6.000 mark sølv af kølnisk vægt.

Dette brev må være skrevet før den 4. november 1332, for den dag er der et vægtigt møde i Helsingør, hvor hertug Valdemar af Jylland

samt greverne Gerhard og Johan slutter fred med kong Magnus af Sverige og Norge og ærkebisp Karl af Lund og deres tilhængere, idet grev Johan overlader Skåne til kong Magnus for 34.000 mark sølv. Brevet er meget langt og indeholder detaljerede forklaringer på, hvordan pengene skal betales. Blandt andet står der: „den nævnte herre konge skal af den omtalte sum selv betale 10.000 mark rent sølv i kølnisk vægt til hr. greve Johan eller til hr. Eggert Brockdorff i vort navn, at udbetale i Lybæk eller København, og fornævnte hr. Eggert Brockdorff eller hans arvinger skal føre pengene hen, hvor det synes dem heldigst“. Grev Johan og Eggert får stillet kaution ved gidsler, og hr. Eggert skal inden otte dage overgive Jens Uffesen hans borg Lindholm, medens Eggert frit skal nyde de to herreder, nemlig Bjäre og Norra Asbo herred, som er pantsat af kong Magnus' moder for 1.000 mark, indtil indløsningen.

I januar 1333 beslutter grev Johan sammen med brødrene Hinricus og Marquardus dicte Brockdorp at befæste byen Crempe. Mon det er byen Krempe i Elbmarsken mellem Glücksborg og Itzehoe? For så må det være imod holstenske partnere – eller mod hvem? Er det, fordi det er i nærheden af grev Gerts områder i Brockdorf sogn?

Herom fortæller Holstenerkrøniken fra slaget ved Dannevirke 1332: „og dette skete en anden gang ved Rendsborg, som kongen (Kristoffer II) belejrede fra den holstenske side. Thi nævnte greve (Gerhard) var kommet ind under sin hest, og en bonde fra landsbyen Büttel i Brokdorf sogn i Wilstermarsken løftede nævnte greve og sagde til ham: „Brug dine forrige kræfter“. Af den grund fritog han for denne ene landsbyboers fortjeneste hele den nævnte landsby Büttel for landets afgifter, kun skulle de fremdeles følge ham med troskab. Og da han således havde vundet sejr, ville kong Kristoffer flygte til grev Johan i byen Kiel, fordi den anden vej til Danmark var ham afskåret.

Og der fortælles videre om, hvordan Kristoffer II på sin flugt til Kiel tages til fange af Borkard fra Itzehoe og hans mænd og føres til grev Gert på borgen Gottorp. „Men denne kong Kristoffer måtte, da han ville løskøbe sig fra sin trældom hos grev Gerhard og sine lænker, for en vis sum penge sætte ham hele det tilgrænsende land (Jylland) med borge og byer i pant, hvilket holstenerne besad lige til kong Valdemars tid. Han indfriede og tilbagekøbte hint land af holstenernes hænder.“

Selv om det er historisk urigtigt, at Kristoffer ved den lejlighed blev grev Gerts fange, kan han jo godt være blevet forfulgt gennem marskegnene af grev Gert, hvorved byen Krempe så har vist sig at være et svagt led i forsvaret.

Pengene fra Skåne begynder imidlertid at indløbe til Lybæk. Johan Hasendorp erkender på Eggert Brockdorfs vegne at have modtaget 3.047 mark sølv, som Gisle Elinasson og Karl Näskonungsson på kong Magnus af Sverige's vegne havde deponeret hos rådet i Lybæk.

Den 15. september har grev Johan og Eggert et mellemværende med Lybækborgerne Herman Kleinst, Tidemar og Herman Witte på 1.000 mark lybsk og 1.200 mark sølv „– under hvilket vort og Eggert af Brockdorffs segl er hængt“. Har det mon nogen forbindelse med Skånepengene, eller er det blot et lån?

Der har nu ellers nok været en grund til mistænksomhed i Hansestæderne mod Johan III's foretagsomhed. I 1336 klager Stralsunds rådmænd og borgerskab over voldsgerninger, der er begået af Johan den Mildes folk i København, og direkte nævnes høvedsmanden på Københavns slot, Hund Brokdorp „de castro Kopenhagen“ og „item dominus Eghardus Brogdorp et Hessendorp“, der har beslaglagt et skib „in Soltholme“, og det er måske Stralsunds anklage, der er grunden til Johan Hasendorps brev til Lybæks råd, hvor han meget undskylder nogle varer, der er forsvundet fra et lybsk skib, der er grundstødt ved Dragør.

Eggert må have fået København i pant, efter at kong Magnus havde indløst Skåne. Men han kan højst have siddet der til 1340, så brevet må være skrevet i årene derimellem.

Johan Hasendorp skriver til de hæderværdige og gode mænd, rådmændene i staden Lybæk, der er al tjeneste og ære værd, at han anerkender overfor disse vise herrer, at nogle sømænd fra Stralsund har lidt skibbrud i Dragør, fra hvilket han på tredjedagen, således som det står i loven, har modtaget 7 læster og 12 lispund fugtigt mel, 16 tønder øl, 2 sække humle og omkring tre pund fugtig rug af førnævnte skib og ikke mere. Endvidere havde han sagt til dem, som kom med rådmændenes brev, at de skulle drage efter hr. Eggert brochdorp og bede om samme gods, hvad de klart afslog. Desuden havde han tilbudt dem, at de kunne forblive i København, hvor han for rådmændene i Lybæk's skyld ville underholde dem til hr. Eggerts ankomst. Heller ikke det ville de, det

kunne han bevise med troværdige mænd, og vraget lå der endnu. Hvis disse folk ville fortælle rådet noget andet, burde der ikke lånes dem øre. Desuden havde han sagt dem, at de skulle drage med ham til Sjællands landsting for at begære den fra Arilds tid rette dom, hvorvidt han burde tilbagegive dem det førnævnte gods eller ikke. Han ville tilbagegive dem det i overensstemmelse med retten. „De nægtede aldeles at drage med mig. Lev vel i Kristus idet jeg trygt anbefaler mig til al mulig velvilje“, slutter han så kønt. Men lybækkerne havde vel lært af kong Kristoffer II's historie og skulle ikke til noget landsting på Sjælland og skrive under på breve.

Lybækkerne var åbenbart mistænksomme overfor sørøveri. Derfor meddeler ridder Echard Brochdorf også Lybæks råd, i 1334, at rygget om, at en søoprustning af von Walstorf skulle være rettet mod byen, var ubegrundet, og han opfordrer den samme til at sørge for at erstatte de skader, der er tilføjet Lybækborgerne.

Men rygterne må åbenbart have svirret, for den 30. juni 1334 sender grev Gert og ridder Eggert Brockdorff fra Femø et brev med hilsen til de forstandige og ærlige rådmænd i Lybæk, da de har erfaret, at rådmændene havde fattet mistanke til dem om, at de skulle have planlagt et søtogt til Lybæks fordærv. Og det gør de i brevet indsigelse imod og meddeler, at de ikke har noget ondt i sinde mod nogen af stædernes købmænd, men at de kun er ude på at forsvare sig imod angreb og vold fra junker Otto (Kristoffer II's anden søn) og hans fæller. Og skulle rådmændene i Lybæk ikke føle sig beroliget af dette brev, men ønskede anden sikkerhed, ville de gerne give dem det, af hvad art den end kunne være.

Det er endog meget hurtigt, at grev Gert og ridder Eggert Brockdorff reagerer på det, de kalder junker Ottos angreb og voldshandlinger. For det var først dagen i forvejen, at Kristoffers søn junker Otto, der blev støttet af markgreven af Brandenburg, havde taget grev Johan af Henneberg i sin tjeneste som lejetropsanfører i Saksøbing, og han kunne begynde sin opstand. Det endte med, at junker Otto blev slået på Taphede nær Viborg af grev Gert i oktober og sat i fængsel på Segeberg slot.

Det tilsyneladende sidste brev med Eggerts navn er fra Saksøbing 1337, den 18. juni, hvor grev Johan af Holsten sælger landsbyen Albrechtsdorf på Femern til Lybækborgeren Everhard Wesler. Her om-

tales Eghardus Brocdorp først blandt nostri fideles consilarii (vores pålidelige rådgivere) som ridder, den næste, Bertrand v. Kramon, som cancellarius noster (vel kansler) og Markvard v. Stove og Lange Beyenfleth som noster advocatus (fogeder).

Valdemar Atterdag

Det er åbenbart slut med Echehard i slutningen af trediverne. Det er jo nu en uhyggelig og voldsom tid, så der kan være mange forklaringer på det. Allerede i 1328 var der to brødre Marquard og Henrik med som medlovere på grev Johans breve, og fra 1338 er det, som om to brødre Markvard og Henrik Brockdorff – det behøver dog ikke at være de samme – har overtaget Echards funktioner, selv om de aldrig direkte benævnes som „advocati“, men altid som riddere, „milites“, mellem de øvrige medlovere i brevene, og en Nicolaus Brockdorf ses som dansk jordejer i 1339, for i Eline Gøyes jordebog meddeles det, at han har fået tilskødet alt Oluf Lunges gods i Rødby, hvilket var tre bosteder med deres tilliggender. Men ellers må han vel også have hørt hjemme i Vagriem, for 1341 anerkender grev Johan i Pløn, at Nicolaus og hans søn, der også hed Nicolaus, har solgt ålefiskeriet ved Dahme til kapitlet i Lybæk. Det samme må være tilfældet med de to andre brødre, Henrik og Markvard, de fleste breve er derfra. Grev Johan skal jo i vid udstrækning have videreføret sine panter til andre panteherrer. Så det er naturligt, at de fleste breve, hvor de er vidner, nu igen omhandler løbende forretninger, som en landsbyoverdragelse til helligåndshuset i Kiel 1338 eller salg til Hamborgerkapitlet i 1339, eller at væbner Wotmold stifter en vikarie i klosteret Reinfeld i 1340, eller at Konrad Wulf samme år får patronatet for skolerne i Kiel, eller at dekanen Johan og Hamborg kirke har købt to tredjedele af tiendet i Süderau 1341 (Lybæk), og fra Eutin 1341 er der et brev, hvor Poppe von Vasmerstorpe sælger sin ejendom i Bocholt til biskoppen Johannes af Lybæk. Hele tiden breve om fredelige klostre og prælater, der ikke afspejler de begivenheder, der foregik udenom, med undtagelse af, at Johan af Holsten og Stormarn, i november 1336, befaler sine undersåtter at tage Hamborgerkapitlet under beskyttelse og i maj meddeler, at striden mellem de to riddere Buchwald og staden Lybæk om tårnet i Wedel er bilagt. I maj 1342 meddeles, at grev Johans kapellan Johann Crumbeke, præst i Oldenburg, har bestilt sig et evigt liv, fordi han har

tilbagekøbt en fra greverne til borgerne i Oldenburg pantsat eng og har overdraget ejendomsretten til engen til den nye stiftelse. Og det er fra en tid, hvor den sjællandske årbog fortæller om året 1340:

„Efter at have samlet en stor hær stævnedes grev Gert mod Randers og hærgede forfærdeligt alt rundt om såvel i kirke og klostre som udenfor, thi han ønskede ikke blot at underlægge sig Danmark, men endda flere riger. Men lørdagen Sitientes (1. april) blev han fældet af Niels Ebbesen, hvem han tidligere selv havde undsaugt, og hans hær spredtes. Ligeledes kom Valdemar, Kristoffers søn, fra kejserhoffet (hans fosterfader var kejser Ludvig af Bayern, en af sin tids intelligenteste fyrster), fulgt af folk fra Bayern og Schwaben, og da han havde holdt bryllup på Sønderborg på Als med Helvig, en søster til hertug Valdemar af Sønderjylland, som en tid havde været konge (grev Gerts myndling), gav jyder og sjællændere ham kongenavn.“

Allerede i 1338 var Kristoffer II's landflygtige søn, junker Valdemar, begyndt at optræde som kongsemne i de nordtyske byer. Han blev støttet af sin plejefader, kejser Ludvig af Bayern fra huset Wittelsbach, hvis søn, markgreve Ludvig af Brandenburg, som tidligere nævnt var blevet gift med Kristoffer II's datter Margareta. Men Kristoffer havde aldrig betalt den lovede medgift på 12.000 mark, og nu ønskede de ved salg af Estland at få betaling for medgiften og at styrke deres position i nord. Også Hansestæderne var stærkt interesserede, da handelen led under urolighederne i Danmark – selv grev Gert siges at skulle have indset nødvendigheden af, at Danmark måtte have en ny konge, selv om han forsøgte at gardere sig mod Valdemars kandidatur.

Kun tre uger efter grev Gerhards drab i Randers afholdtes et møde i Spandau i nærheden af Berlin, hvor der indgås en overenskomst mellem junker Valdemar (Atterdag) og Gerhards tre sønner, Claus (Nicolaus), Henrik, senere kaldet Jernhenrik, og Adolf, og her aftaltes en plan for afviklingen af holstenervældet i Danmark.

Efter nyere undersøgelser kan grev Henrik af Holsten ikke have deltaget i Spandau. Men Johan af Pløn, Albrecht af Sachsen Lauenburg og Johan af Hoya optrådte der på Gerhardsønnernes vegne. Forliget var også rettet imod grev Gerts banemænd og andre som f. eks. hertug Valdemar af Sønderjylland. Og Valdemar troloves med de holstenske grevers søster, mod at han får Vendsyssel med Ålborghus i medgift for 24.000 mark. Men snart efter afholdes et stort møde i

Middelalderens Danehofslot i Nyborg.

Lybæk, hvor Valdemar Atterdag mødes med størstedelen af de nordtyske stormænd i slutningen af maj. Her er Johan af Pløn også med igen, og nu ændres forliget, så hertug Valdemar efter grev Gerhards gamle plan afstår Sønderjylland til rendsborgerne mod til gengæld at få Nørrejylland, og Valdemar Atterdag bliver i stedet trolovet med hertug Valdemars søster Helvig og får på den måde Vendsyssel og Ålborg som medgift, og holstenernes mænd, som indehavede gods i Jylland og på Fyn, garanteredes, at de skulle besidde dette, indtil de blev tilbørlig udløste.

Efter brylluppet i Sønderborg hyldes Valdemar Atterdag som konge på Viborg ting – en sejr for det Wittelsbachske fyrstehus. Siden slipper Valdemar for løftet om at hævne grev Gert, og da Niels Ebbesen tilmed falder i kamp nær Skanderborg sidst på efteråret, lettes Valdemar Atterdags stilling betydeligt overfor grev Gerts arvinger. Som professor, dr. phil. Fabricius skriver et sted: „Valdemar Atterdag var så sandt ingen hjertevindende personlighed; man kan endda betvivle, om han ikke gjorde sin kongegerning mere af personlige og dynastiske hensyn end for folkets skyld. Men lad ham være, hvad han var: Ingen skikkelse i vor fortid har som han æren for, at der består et dansk folk den dag i dag.“

Men ligesom der i Danmark sker en begyndelse til samling, ser man det tilsvarende ske i Holsten. Nu optræder grev Johan III sammen med brødrene Claus, Jernhenrik og Adolf, og Marquard Brockdorf optræder som vidne for dem alle i forskellige breve.

Dog må det siges, at grev Johan ved kongevalget i 1340 havde taget direkte parti for Valdemar Atterdag, og at han sluttede sig til forbundet mellem hansestæderne og kong Valdemar den 25. juli 1341 med den oplysning, at forbundet var sket på hans initiativ. Det var bl. a. rettet mod de aggressive Kalundborg-hovedsmænd Heyno og Hund Brochdorf, der fik undsætning af Jernhenrik af Rendsborg.

Den plønske grev Johan synes i begyndelsen (ifølge Sven Tägil) at have betragtet sin 20-årige slægtning Valdemar Atterdag som en politisk modvægt mod Rendsborggreverne. Men omkring 1342–43 trak han sig ud af forbundet med kong Valdemar og sluttede sig til Rendsborggrevernes falanks.

I 1342 var krigshandlingerne nået holstensk jord i direkte kamp mellem byen Lybæk og de holstenske grever. Efter alt at dømme blev

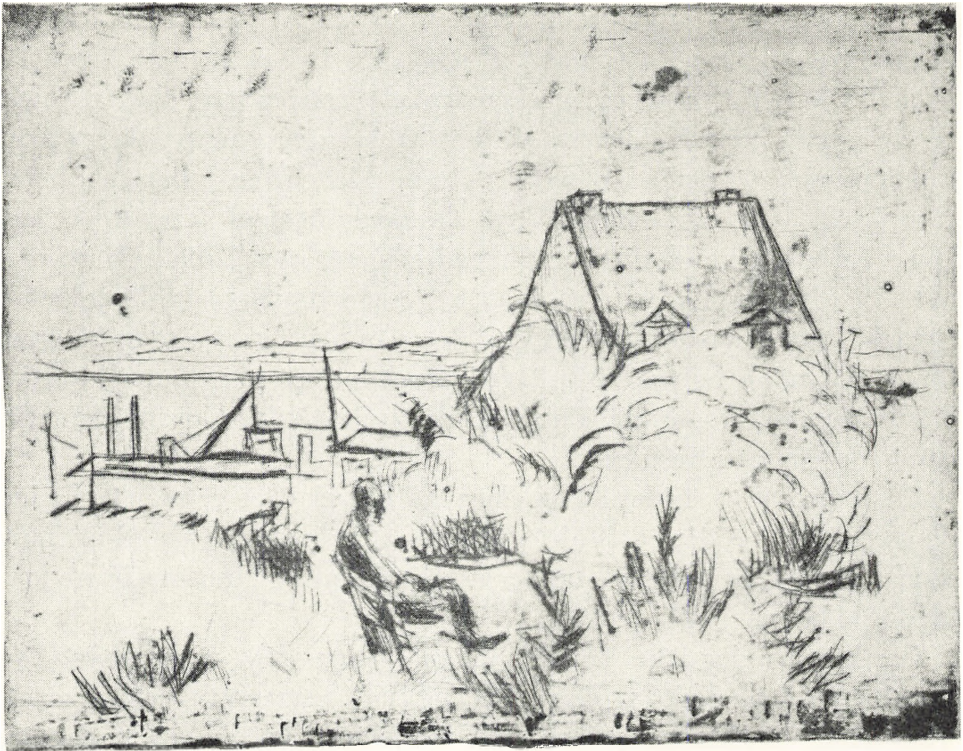
også Pløn ramt af krigshandlingerne. Og i august ankom en Wittelsbachsk krigsstyrke på 400 mand til hjælp for Lybæk med en hilsen til byen fra kejser Ludvig og markgreven af Brandenburg, fordi Lybæk havde støttet kong Valdemar. De holstenske grever måtte da indlede forhandlinger, og den 13. oktober 1342 meddelte grev Johan, brødrene Henrik og Claus og Gerhard V, at de havde henlagt deres strid med kong Valdemar af Danmark og hans hjælpere, især Lybæk, Hamborg osv., til en voldgiftsdom hos de 3 kejserlige brandenburgske råder i Lybæk. Der er mange til at bevidne det, som den svenske kong Magnus Smek og andre, og også Markvard Brochdorf er blandt medloverne. Det bestemmes her, at alle klager skulle samles og tages op til afgørelse den 6. december i Rostock.

Fra 3. december er der da en klage fra Lybæk over de mange skader og voldsomheder, der er tilføjet staden af afdøde grev Gerhard og hans sønner Henrik og Nicolaus, og her er Markvard og Hinricus Brochdorf blandt vidnerne.

Det betyder dog ikke, at grev Johan og hans folk er sagesløse. For Stralsund indgav omkring den 1. december sit klageskrift, der omhandlede Johan af Holsten og hans mænd. Johans høvedsmænd anklages for overfald på skibe og meget andet. F. eks. anklages en høvedsmand på den lollandske fæstning Ravensborg, der hedder Krege Brockdorf, for omkring påsketid at have taget en okse fra Gotschalk v. Lencke i Næstved til en værdi af 40 mark og forskelligt andet gods. Der er mange, der beskyldes for overgreb, bl. a. Eggert Brockdorf, Hund Brockdorf, Hasendorf o.m.a.

Og det er ikke så lidt, Rostock kommer med i sit klageskrift den 5. december imod Heine og Hund Brockdorff, der har overfaldet eller beslaglagt Rostockerskibe, ligesom høvedsmændene på Ravensborg har røvet skibe. Her klages der igen over Krege Brockdorf. Denne gang for ved påsketid at have taget en hest fra Bernhard Bagers søn i Grøn-sund til 6 marks værdi. Og en Nicolai Brockdorf har taget øl og humle fra Herman Putklot og ført det til Álholm slot. Det er alle mulige anklager på stort og småt imellem hinanden om voldsgerninger udøvet af greverne Johan, Henrik og Nicolaus og deres hjælpere, og der beskrives overfald ved København og nævnes „item Marquardus Stove et Eghardus Brocdorp“.

Nogen reel erstatning fik stæderne dog vist aldrig. De kejserlige

Warnowfloden ved Rostock.

brandenburgske råder måtte afbryde sagen, da de blev optaget andetsteds i Tyskland.

Krege Brockdorf hører man ikke mere om. Men Marquard Brockdorf synes at have været godt opdraget i grev Johans diplomati, der trivedes imellem voldsomhederne. Det menes, at han var ejer af Niendorf nær Travemünde. Brudstykker af Markvards segl findes under et dokument fra Priwal den 2. september 1344, hvor greverne Johan III og Claus meddeler, at stridighederne imellem dem og herrerne af Mecklenborg er indbragt til dom hos Johan og Claus af Werle.

Werle-fyrsterne havde gods på Sjælland og Falster. Deres forhold til Valdemar Atterdag var egentlig køligt. De stod fra 1343 i forbund med fyrsterne af Mecklenborg og havde sympatier tilfælles med de holstenske grever og svenskekongen Magnus Smek.

Dog, Valdemar Atterdag havde nu sluttet et forsvarsforbund med holstenerne og opnået enighed med Magnus Smek, så hans stilling som konge af Danmark var i september 1344 så forbedret, at han kunne

klare sig uden de sydtyske hjælpetropper. De blev trukket tilbage, da det Wittelsbachske hus var kommet i vanskeligheder og havde brug for dem i Brandenburg, for senere at blive helt optaget af sydtyske problemer.

Virkelig aggressive får man indtryk af, at høvedsmændene Heyno og (hans broder?) Johannes Brockdorf, kaldet Hund, har været.

I sin bog „Valdemar Atterdag och Europa“ har svenskeren Sven Tägil et helt kapitel om kampene mellem Valdemar Atterdag og Heyno og Hund Brockdorff på Kalundborg slot.

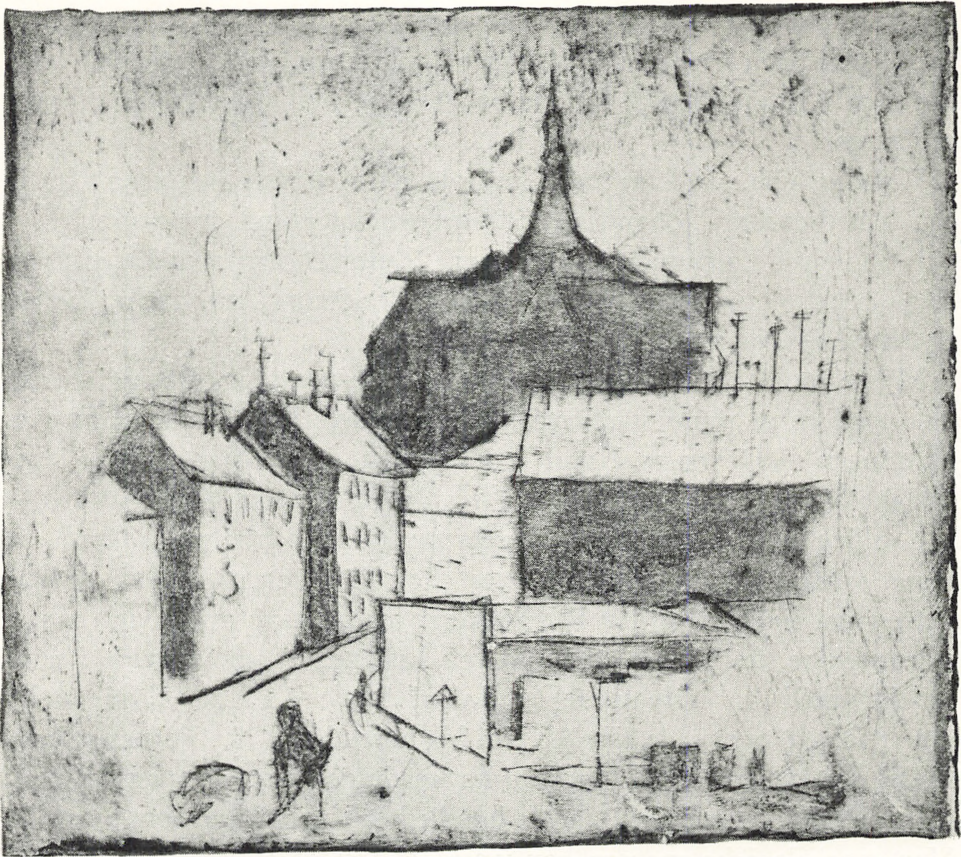
Måske havde de Kalundborg i en slags forpagtning. De sad derved inde med en af rigets stærkeste fæstninger dengang. I 1341 indehaves fæstningen af Heyno og Hund Brockdorff, men hvornår de kom i besiddelse af fæstningen kan ikke afgøres lige så lidt som borgens lensretlige stilling. I Hansestædernes klagebreve fra 1342 fremstilles Heyno og Hund vekselvis som rendsborgernes eller Pløngrevens mænd, de var snarest det første. De blev her anklaget for at have overfaldet hanseaternes skibe såvel i Øresund som ved Lolland, i nogle tilfælde i samarbejde med høvedsmanden Markvard Stove d.Y. på Vordingborg slot. Formelt regnes de dog i 1341 for hørende til det Porse'ske lenskompleks, da hertuginde Ingeborg her medtages i fredsforhandlingerne.

Det menes almindeligvis, at de handlede på egen hånd som sørøvere. Men mon de ikke snarere har været et vigtigt støttepunkt for den svensk-holstenske kamp om magten i Østersøen og Kattegat imod Hansestæderne-Valdemar Atterdag-koalitionen med kejser Ludwig og brandenburgerne som bagmænd og Pløngreven stående midt imellem og vente på udfaldet. Hvorfor skulle Jernhenrik ellers gribe så kraftigt ind, da de blev angrebet af kong Valdemar.

Ifølge Sven Tägils bog „er det ikke udelukket, at kong Valdemars angreb på Brockdorferne sommeren 1341 medvirkede til, at forliget med Stoverne om Vordingborg gik i vasken“. Allerede i slutningen af 1340 havde nemlig Johan af Pløn formidlet et forlig mellem Valdemar Atterdag og Markvard Stove d.Y. om udleveringen af Vordingborg.

Men borgherrerne var ikke meget for at udlevere deres borge, før garantisummen var i orden. Derom fortæller „Sjællands Årbog“:

„1341. Kong Valdemar, som ønskede at indløse Vordingborg slot, fik kirkernes kalke – en af hver, men de kalke blev lejetroppernes løn, og slottet blev endnu ikke indløst. 1342. En kamp stod ved Manebjerg

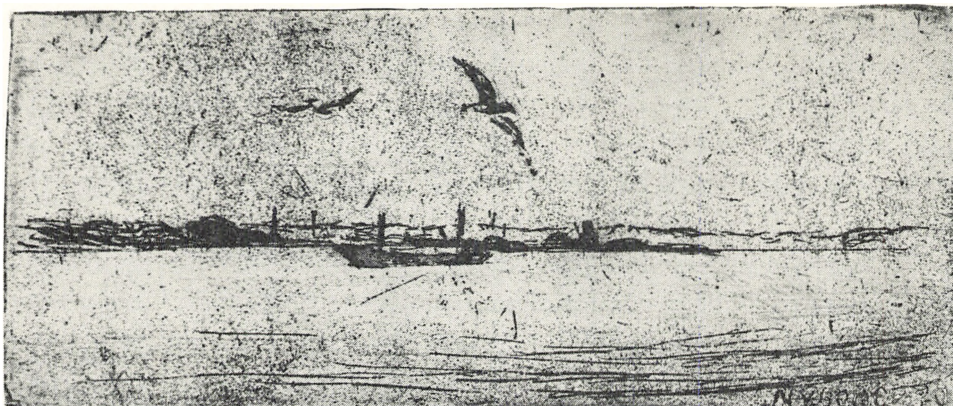
Byen Rostock.

(ved Skanderborg), hvor Niels Ebbesøn blev slået (det var nu 1340). På Johannes og Paulus dag (26. juni) var der et slag ved København, hvor kongens marsk, Frederik af Lochen, med danske folk kæmpede mod høvedsmanden på Vordingborg slot, Markvard af Stove den Yngre, og for resten med de holstenere, tyskere og krigere oppe fra Sverige, som han mod sold havde fået til hjælp. Tyskerne og deres fæller faldt, og Markvard flygtede, mens Halvord Pilt fra Sverige, Mogens og endda Hagen Kæmpe bukkede under. Pave Benedikt, som tilhørte Cistercienserordenen, døde, og Clemens af Cluniacenserordenen bliver hans efterfølger. Kongen overdrager atter tyskerne borgene som pant. 1343. Såvel danske som tyske røver kvæg på Sjælland og lemlæster mange bønder. Byen Køge afbrændes, mange landsbyer hærages osv.“

I sommeren 1341 angreb og belejrede Valdemar Atterdag fæstningen

Kalundborg med sine Wittelsbachske hjælpetropper. Det var helt i overensstemmelse med det forbund, han samtidig sluttede med hansestæderne den 15. juli. Det forbund, Johan af Pløn tilsluttede sig 10 dage senere og skrev var sket på hans initiativ. Angrebet blev dog afværget, da grev Henrik af Rendsborg, Jernhenrik, kom kalundborgerne til hjælp. I spidsen for en holstensk hær splittede han først en dansk styrke ved Kolding og hærgede så i Nørrejylland, hvorefter han førte sine tropper og skibe over til Sjælland og kom det belejrede Kalundborg til hjælp ved at overmande Valdemars skibe og tage dem som bytte sammen med en lybsk kogge, hvis mandskab toges til fange eller dræbtes. Og den 1. september vedtages en våbenstilstandsforhandling i Kalundborg, hvori grev Henrik og Nikolaus af Holsten, junker Gerhard, hertuginde af Samsø (Knud Porses enke Ingeborg, moder til den svenske kong Magnus Smek), Heine Brockdorf og Hund (Johannes Brockdorf) enes med kong Valdemar og hans forbundsfæller, hertug Valdemar af Slesvig og byerne Lybæk, Wismar, Rostock, Greifswald og Stralsund, om en voldgiftsdomstol til fastlæggelse af fredsbetingelserne i den mellem begge parter førte krig. Det blev åbenbart ikke til noget, selv om Heyno Brockdorff, året efter, i marts udsteder et lejdebrev for sin undergivne Thode fra Kalundborg, og Marquard von Westensee sværger den 15. marts at ophæve sin fejde mod Lybæk med Johannes Brockdorp, dictus (kaldt) Hund, som vidne. Denne Markvard von Westensee tilhørte en mægtig holstensk stormandslæggt, som især i 1340-tallet var til besvær for såvel lybækkerne som de holstenske grever ved røveriddervirksomhed. Han blev myrdet i nærheden af Lybæk omkring århundredets midte.

Med de wittelbachske hjælpetropper, der blev ledet af den swabiske lejetropsanfører Frederik von Lochen, genoptog kong Valdemar belejringen af Kalundborg i sommeren 1342. Men der findes ingen sikre efterretninger om resultatet. Nogle krøniker mener, at fæstningen blev erobret 1344, og det først efter et holstensk forræderi. Andetsteds hævdes, at det var i 1348. I hvert fald slutter væbneren Heyno Brockdorff den 5. juli 1348 våbenstilstand med byen Lybæk for sig og sine tilhængere. Forseglet med hans og Ludeken Scarpenbergs segl. Og Heyno lever i hvert fald endnu året efter, for der meddeler syv herrer, der alle hedder Scarpenberg, at de gennem Heyno Brockdorff er blevet forsonet med Hamborgs domkapitel, og de lover oprejsning.

Indsejlingen til Nyborg.

Derefter ser man ikke mere væbnerne Heyno og Hunds navne omtalt. Men Heyno kan måske være det samme som Henrik, og så kan der være mange muligheder.

Det er nu Markvard Brockdorffs navn, man støder på i de store forhandlinger. Han var åbenbart en meget betydningsfuld herre, siden han blev foreslået som øverste voldgiftsmand, dengang da Valdemar Atterdag blev enig med greverne Henrik og Claus – „vore elskede onkler“, som han kalder dem i brevet fra Nebbegård den 22. juli 1348 – om, at han skulle indløse Fyen, mod at greverne fik 31.000 mark sølv for den fulde hovedstol.

Deraf skulle de 10.000 mark sølv betales på den måde, at borgen Stegen i Holsten ved Alsteren blev stillet til grevernes rådighed for de 5.000 mark lødigt sølv, hvorved Nyborg slot til gengæld blev overgivet til kong Valdemar. De andre 5.000 mark lødigt sølv skulle udbetales i så mange gårde og så meget gods i Holsten, som to mænd fra hver af parterne kunne anerkende udgjorde værdien af 5.000 mark sølv.

Men skulle disse fire udvalgte mænd ikke kunne blive enige om gårdene og godsets værdi, skulle enten Markvard Brockdorff eller Wulf Pogwisch være øverste voldgiftsmand, kaldet overmand, i den sag. Skulle en af dem i mellemtiden afgå ved døden, så skulle den overlevende have fuldmagt til at træffe afgørelsen.

Brevet slutter med en lang detaljeret redegørelse for, hvordan resten skulle betales, hvad der skulle betales i Nyborg, og hvad der skulle ske, hvis nævnte borg Stegens folk ikke ville oplade borgen, og om

betingelserne for Hindsgavl og Ørkild osv. Og en genpart af brevet blev udstedt af greverne.

Tre dage efter i Vejle pantsatte Valdemar dog igen halvdelen af Fyen med borgene Hindsgavl og Ørkild til de to „elskede onkler“ for 21.000 mark. Men stort set havde Valdemar Atterdag alligevel fået samlet Jylland og øerne og stod så stærkt, at han oven i købet kunne komme sine tidligere hjælpere, Wittelsbacherne, til undsætning, da de var kommet i vanskeligheder i Brandenburg.

Endnu stærkere bliver forliget understreget mellem holstenerne og kong Valdemar i Nyborg den 27. april 1351, hvor grev Johan og alle grevesønnerne meddeler, at de fuldstændig har udsonet sig med kong Valdemar og overladt alle uoverensstemmelserne til afgørelse af hertug Erik af Sachsen og grev Gerhard af Hoya. Hvad disse to afsiger af kendelser mellem kong Valdemar og de holstenske grever, vil begge parter opfylde helt og ubrydeligt overfor hinanden, medmindre det drejer sig om blodhævn, der derfor er undtaget.

Dette brev blev skrevet og givet i Nyborg, og Markvard er med som grevernes medlover. At han nu er en meget vigtig personlighed fremgår af, at han er den første, der sætter sit segl på dokumentet, efter at greverne har sat deres.

Dagen efter, den 28. april, møder man ham endnu en gang, som en af de „agtværdige og strenge ridder“, der i et brev fra borgen Ørskild bevidner, at Henrik og Claus har overdraget en landsby til kapitlet i Eutin. Muligvis har det været nogle af de gårde, man havde erhvervet ved forliget med Valdemar Atterdag 1348.

Grevesønnerne

Markvard optræder ofte som mægler i disse indviklede år, hvor alt svinger mellem forlig og krigshandlinger. I september 1346 virker han sammen med Johannes Stake og Lybækkerpræsten Arnold som forligsmand mellem biskoppen af Lybæk og brødrene Tileman og Hermann Dunker og bringer et forbund i stand mellem de to parter. Han er også medlover, da grev Henrik af Holsten i Rostock i 1351 forliger Stein Belz og Lybækkerbispen i en strid om byen Eutin, og selv bekendtgør han 1352 sammen med Luder von Borstel, at vennerne af den dræbte Marquard Sturz har vedtaget et forlig med byen Lybæk gennem deres formidling. Det er også i de år, at byen Lybæks råd beder ham om at foranledige ophævelsen af den udfordring, Otto Molt har rettet mod byens råd og dens borgere.

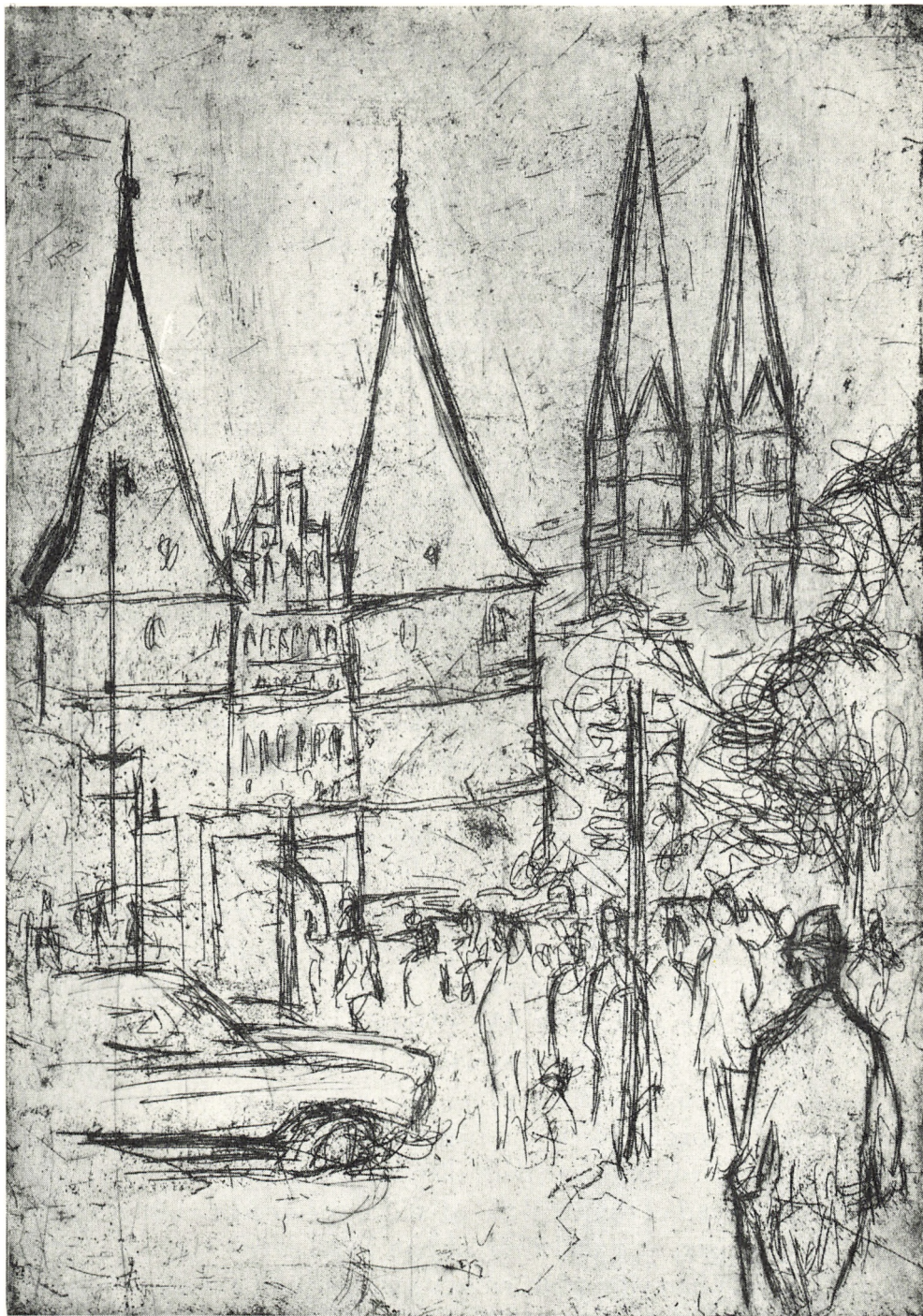
Når det i 1344 i Priwal kun er grev Johan og Claus, der med Marquard som medforsegler meddeler, at de bringer deres strid med herrene af Mecklenborg til dom hos Johan og Claus af Werle, og Jernhenrik ikke er medforsegler, så kan det skyldes grev Henriks rejselyst. Han blev senere kendt som en af Europas store hærførere. Holstenerpræsten hævder i sin krønike, at han deltog i slaget ved Crecy (der fandt sted den 26. august 1346):

„I dette slag mellem så mange mennesker, der kom sammen i kamp, blev den forreste del af hæren på kongen af Englands side overdraget til grev Henrik med holstenerne som til en ung, kraftig og stridbar mand.

Da hærene stødte sammen, gav den almægtige Gud sejren til Henrik forrest i hæren og som følge deraf til kongen af Englands hele hær. Og grev Henrik tog i slaget kongen af Bøhmen til fange med to af hans riddere, som han blev lænket til med to guldlænker.

Af denne berømmelige bedrift, som Gud forundte grev Henrik på denne ene dag, fik han sit tilnavn Jernhenrik.

Men kongen af England ophøjede grev Henrik over alle fyrster i sit rige og ville, at han skulle være høvedsmand over hans hær, af hvilken

Lybæk.

grund englænderne var meget misundelige på ham, som var en fremmed og ukendt fyrste . . .“. Og da kong Edward var bortrejst, slap de en morgen en løve løs på ham i borggården, da han i bar skjorte skulle forrette sin nødtørft:

„Straks sprang den frygtelige løve, der mærkede, den var fri, ifølge sin vilde natur ind på grev Henrik. Uforfærdet trak greven, hvem Gud gav kækhed, „kniven ud af skeden“ og sagde til løven: „Vær rolig hund, og læg dig ned“, og således skete det.“

Det er naturligtvis krønike. Men historisk rigtigt er det, ifølge Sven Tägils Valdemar Atterdag-bog, at Edward III den 20. april 1353 accepterede et tilbud fra Jernhenrik om at indtræde i den engelske konges tjeneste, og dét det samme år som Valdemar Atterdag tilbød den franske kong Johan en alliance. En slutgyldig overenskomst oprettedes senere i Calais den 12. november 1355 mellem grev Henrik og Edward III. Planerne synes at være strandede, måske fordi holstenerne genoptog deres krig mod Danmark. Men det var måske netop et led i større planer. Modsætningerne mellem Valdemar Atterdag og holstenerne gav genlyd helt ud i Europa, hvor deres strid var et led i kampen om magten i Østersøen.

„Sjællands Årbog“ fortæller: „Der kom sendemænd fra kongen af Frankrig til de danskes konge Valdemar for at aftale ægteskab mellem begges børn.“

Der var i årene 1354–57 et dansk-fransk projekt igang, hvor Frankrig skulle skaffe den enorme sum til hvervning af 12.000 mand, som Valdemar Atterdag skulle være hærfører for og erobre England med. Han skulle så, som Knud den Stores ætling, gøre krav på den engelske krone som modtræk mod kong Edward III, der mente sig berettiget til den franske krone. Det blev altså ikke til noget – mon fordi holstenerne kom i vejen? Men kong Valdemar nåede ellers forbløffende langt rundt.

„Sjællands Årbog“ fortæller 1347: „Siden drog kong Valdemar med flere velbyrdige mænd på pilgrimsfærd til det hellige land, og efter at han ved Jesu Kristi grav var slået til ridder, slog han flere af de nysnævnte adelsmænd til riddere der.“ Men den tysksindede holstenerpræst siger: „Nogle siger, at grunden til, at han (Valdemar) ville være uden for riget, var, at han ville samle en stor sum penge til at indløse borgene på Fyn og Gottorp med deres tilliggender for, skønt han hellere ville have taget dem uden penge, som han ofte prøvede.“

I hvert fald vender han styrket hjem. Også Jernhenrik viser respekt for kirken, da han i februar 1348 sammen med Claus stadfæster Nikolaus Spliths gave til hamborgklosteret Reinfeld. Men det er her Heyno Brockdorf, der er medlover, høvedsmanden fra Kalundborg.

Som Valdemar Atterdag for eftertiden står som den, der samlede landet, blev det Claus af Rendsborgs eftermæle, at han var den, der samlede Holsten.

Der fortælles om ham, at han i slaget ved Brobjærg på Fyns nordkyst november 1357 mistede det ene øje „og blev taget til fange af en kriger på dansk side, der tog hans våben fra ham og lod ham løbe med løfte om, at han skulle komme tilbage igen . . . , men da kong Valdemar så våbnene, spurgte han, hvis det var, og fik at vide: „Han kaldte sig Claus, holstener fra Rendsborg.“ Dertil svarede kongen: „Sit rette navn gav han sig, men hvis du havde holdt ham fast, ville du have været sikrere på ham.“ Thi det skal være skik, at fyrster, når de tages til fange i slagene, ikke er forpligtede til at vende tilbage, hvis de ikke bevogtes med omhu, selv om de har lovet at komme igen“, forklarer holstenerpræsten. Han siger dog, at Claus var dygtig til våbenfærd, og fortæller, at „i en strid med ditmarskerne valgte en kæk mand iblandt ditmarskerne, der var iført stridsskjorte (brynje), længe grev Claus at kæmpe med fremfor alle andre. Og ikke ved egen, men ved guddommelig kraft kløvede greven ham, idet han løftede hånden med sværdet, midt igennem fra isse til hestens sadde med et eneste hug“.

„Denne grev Claus havde efter kong Valdemars død (24. oktober 1375) fred og ro i sit land til sit livs ende og priste Gud, der befriede ham fra en så mægtig konge og uven.“ Efter grev Adolfs død 1390 samlede han hele Holsten med samtykke af landets ældste råder til en eneste besiddelse og døde selv 1397.

Allerede efter grev Gerhards død kunne man spore tendensen til samling af holstenerne, når grev Johan optrådte sammen med de to sønner af ham, Claus og Henrik. Og man ser Markvard stå som medlover for både Johans søn, Adolf, og Gerhards sønner.

1350 optræder en søn til Markvard i hans fraværelse, der benævnes Hinrici (Henrik). Det er i Kiel denne gang. Det er stadig stednavne fra Vagrien, der har fortrinet, men de fleste breve er dog nu dateret i Lybæk.

Set fra et slægtssynspunkt er der her et brev fra 19. juni 1356, der

virkelig bringer afgørende ordnede forhold ind i de forskellige familie-medlemmers indbyrdes stilling.

Greverne Henrik og Claus af Holsten bekræftiger her salget af landsbyen Horst i Gnissau igennem: – ridderne Markvard Brockdorf, hans søn Henrik og brødrene Henrik, Hartwich, Marquard og Nicolaus Brockdorf, sønner af afdøde Henrik (vel ham, der arbejdede sammen med Markvard i trediveerne) samt Hildeleuus Brockdorff – til fuldbyrdelse af lybækkerpresbyteren Johannes Langhens testamente.

Endnu tydeligere fremgår det, da biskop Bertram af Lybæk stifter et Vikarie i Lybæk domkirke for de indkomster fra byen Travenhorst, der er skænket gennem den ovennævnte Johannes Langhens testamente, og her nævnes: Marquardo de Brochtorpe et Hinrico eius filie, militibus (hans søn, riddere), Hinrico, Hartwico, Marquardo et Nicolao Bruchtorpe, fratribus et filiis bone memorie domini (brødre og sønner af afdøde herre) Hinri Bruchtorpe, olim milites, nechon (fætter) Hildeleuus bruchtorpe, filio quendam (søn af) Hildeleui Bruchtorpe, fratre predictae domini (broder til førnævnte herre) Marquardi.

Man skal dog ikke ud fra disse breve forledes til at tro, at forholdet til kirkens mænd har været helt gnidningsløst, for biskop Wipert klagede den 11. oktober 1359 over, at bl. a. Markvard og Hartvig Brockdorf (åbenbart to af den afdøde Heinrichs sønner) sammen med en hel del andre af holstenergrevernes mænd havde foretaget et plyndringstogt mod bispestolens besiddelser i Boitin den 30. juli 1358.

Endnu et familiebreve findes fra Pløn den 21. december 1359, hvor Marquard, hans søn Henrik og de tre brødre Hartwich, Heinrich og Nicolaus samt Hildelev sælger landsbyen Kesdorf i Glischendorf til helligåndshospitalet i Lybæk for 500 mark. Af brevets tretten vidners vedhæftede segl findes oven i købet de elleve, kun seglet fra Heinrich Brockdorf, Henriks søn, og Otto von Kührens mangler. Marquard står her som patriarken for familien, og pudsigt nok blev det også hans efterkommere, der førte navnet videre til i dag. Han må være død før 25. april 1362, hvor grev Claus af Holsten i Itzehoe overdrager retten til at udføre beskyttelsesledsagelsen mellem Hamborg og Lybæk, som Markvard havde haft, til Buchard von Krummendik. Det må have været en stor og indflydelsesrig stilling, da handelsvejen mellem Hamborg og Lybæk dengang var en af de vigtigste handelsforbindelser til hele Norden. „Quod Marquardo Brogchdorpe militi felicis recordationis

et dedimus petestatem bona conductilia infra civitates Lubech et Hamburg.“

En af hans sidste store opgaver blev at rejse med grev Johans søn Adolf og brødrene Jernhenrik, Claus og Adolf til kong Magnus Smek af Sverige og hans søn, Håkon af Norge, og i Helsingborg den 28. juni 1360 være medlover til de tre breve, der blev den egentlige årsag til disse optegnelser om middelaldermenneskene fra Holsten.

Helsingborg

Kong Magnus var kommet i strid med sin søn Erik og måtte til sidst gøre Erik til konge over Skåne og det sydlige Sverige. Og i 1359 lovede kong Magnus at overgive Helsingborg til Valdemar Atterdag, hvis Valdemar ville hjælpe ham i Skåne med at bekriige hans søn, kong Erik, og de trolovede Magnus' søn Hakon, konge af Norge, med Valdemar Atterdags datter, Margrethe.

Kong Erik skynder sig straks at slutte forlig igen med sin far, Magnus, og Magnus bryder så igen med Valdemar Atterdag.

Hvor komplicerede de politiske intriger er, får man en fornemmelse af, når man læser, at Valdemar i februar 1360 havde sluttet forlig med de holstenske grevesønner. Det har vel givet Valdemar Atterdag frie hænder mod kong Magnus. Og når holstenerne befinder sig i Helsingborg i juni 1360, er det måske, fordi de ved, at kong Valdemar vil gå mod Skåne, og derfor skynder sig op for at få ordnet de sidste tilgodehavender på Skåne fra grev Johans tid.

Er det mon ved det møde, at det samtidig blev aftalt, at kong Hakon skulle troloves med Jernhenriks og Claus' søster Elisabeth i stedet for med Valdemar Atterdags datter Margrethe. Det blev dog ikke til noget, da Elisabeths skib strandede i Sverige på vejen til brylluppet 1362, og hun blev taget til fange i Skåne. Hvorefter kong Valdemar skyndte sig at få sin datter, den senere så berømte unionsdronning, Margrethe, gift med Norges kong Hakon, 1363. Men har holstenerne skullet løskøbe deres søster af kong Valdemar, har det nok ikke gjort forholdene blidere, og i årene derefter blev samarbejdet mellem svenskere, mecklenborgere og holstenerne igen forstærket imod kong Valdemar.

Jernhenrik blev i 1363 tilbudt den svenske trone, hvad han afslog. Han var gift med kong Magnus' søsterdatter Ingeborg, der var søster til hertug Albrecht III af Mecklenborg, der så i stedet blev svensk konge.

De tre breve, der her er nævnt, er alle fra samme dag, den 28. juni 1360. Otte dage efter at brevene var skrevet, indtog Valdemar Atterdag

Malmø og gik derefter mod Helsingborg, som han belejrede fra 9. juli, indtil byen faldt i oktober ved hertug Albrecht II af Mecklenborg's „mægling“.

Kong Magnus havde ladet sin svoger, hertug Albrecht, „alene“ tilbage i byen, medens han selv drog bort. Magnus vidste ikke, at kong Valdemar havde lovet hertug Albrecht 10.000 mark sølv, hvis han kunne skaffe ham byen.

Efter erobringen byggede Valdemar Atterdag fæstningstårnet „Kärnan“, ligesom han i Vordingborg havde bygget „Gåsetårnet“. Og tårnet må derfor være bygget efter 1360.

Brevene, som ridder Markvard er medlover for i Helsingborg, drejer sig for det førstes vedkommende om betalingsvilkårene for et lån på 100 mark af kølnisk vægt. Det næste er en vedgåelse af kong Eriks gæld til grev Johans søn Adolf, som kong Magnus og Hakon påtager sig. Og det sidste, som nok er det interessanteste for os i dag, fortæller, at grev Johans søn Adolf skal have en bestemt årlig andel i tolden fra Falsterbo og Skanør og en bestemt sum i Søderkøbing og Kalmar. Kalmar var en meget vigtig svensk by. At den by kunne trues fra Gotland har måske også interesseret Valdemar Atterdag ved hans overfald på handelscentret Gotland. Særlig interessant er det, at der på brevets omslag står, at grev Johan årligt har modtaget IIe lødige mark af tolden i Falsterbo og IIIe i Kalmar og Søderkøbing. Når man samtidig erindrer sig Johan Hasendorps kvittering fra Lybæk, den 25. maj 1333, tyder meget på, at grev Johan og hans arvinger i en årrække har fået helt gode renter, selv om professor Arup i sin Danmarkshistorie skriver, at kong Magnus sikkert aldrig har betalt de 49.000 mk. sølv, som skulle udredes for Skåne. Professor Arup er jo hård i sin dom, når han siger: „I forholdet til kong Magnus gennem disse år fremtræder skarpt belyst kong Valdemars enestående snuhed og troløshed, heri støttedes han dog af hertug Albrecht, hvis gemalinde var kong Magnus' søster.“ Ganske vist kaldte den hellige Birgitta kong Magnus for „et kronet æsel“. Men mon ikke det er rigtigt, når historikeren Kjersgaard skriver om den hellige Birgittas meninger, at hendes „dom er ganske uberettiget. Magnus var lige så meget ræv som Albrecht og lige så meget ulv som Valdemar. Kun uheldige omstændigheder hindrede ham i at bruge tænderne.“

Ridder Markvard er til det sidste grev Johans mand, det er hans arv, der skal varetages. Skulle man ud fra disse tilfældige brevsamlinger

karaktarisere ham, må det være, at han sikkert har haft store diplomatiske evner og en vis retskaffenhed, efter datidens begreber, ellers ville Valdemar Atterdag og holstenerne aldrig have foreslået ham som øverste forligsmand i sagen om slottene, i juli 1348 på Nebbegård, da Fyn blev indløst af kong Valdemar.

Johans søn, grev Adolf, der var gift med Jernhenriks kones søster Anna, døde barnløs i 1390, og dermed uddøde den schauenburgske Plønlinie. Ejendommeligt er det dog at se, at Markvards efterkommere i deres stillingtagen senere hen viderefører den gamle indstilling fra 1220, når Sievert Brockdorf tager parti for oldenborgeren Christian I, og Detlev Brockdorf, som en af de sidste i hele Danmark, vedbliver med at stå på Christian II's side imod hans farbroder Gottorp-hertugen, den senere kong Frederik I. Christian II var da også hertug af Østholsten, og de to interesseskæbninger kom igen i modsætningsforhold i striden mellem konge og hertug om tronen i Danmark. Spændingen fra det gamle Vagrien var stadig aktuel.

De tre breve

Helsingborg. Juni 28. 1360.

Vi Magnus, af Guds nåde konge af Sverige, Norge og Skåne, og Hakon, af den samme nåde konge til Norge, bekender og bevidner åbent i dette brev, at vi og vore arvinger er skyldige som rigtig gæld til den ædle herre, vor kære svoger, grev Adolf af Holsten og Stormarn, grev Johans søn, Gud være ham nådig, og hans arvinger hundrede lødige mark i kølnisk vægt, som vi og vore arvinger skal og vil betale ham og hans arvinger til vor første frues dag (Assumptio Marie, 15. aug.), som nu kommer næst, af vore egne penge i Lund eller på et andet sikkert sted, der sig nu er bedst, med lødige sølv eller for hver lødige mark med fem skånske mark til givende uden forbehold. Ydermere, at hvad den samme grev Adolfs bud køber for disse opgivne penge, det skal frit og ubesværet udføres uden told og uden nogen slags betingelser fra os eller vore amtsfolk. Dette foreskrevne stykke lover vi Magnus og Hakon, vor søn, af Guds nåde førnævnte konger, med et fælles håndslag i god tro den omtalte grev Adolf og hans arvinger og med hånd-

slag til de ædle herrer, brødrene Henrik, Clavs og Adolf, alle grever til Holsten, hr. Markvard Brockdorff, en ridder, Otto van Kürne, Heynen Wilstermanne, at holde helt og ubrudt uden svig. For at gøre alle disse stykker til et helt vidnesbyrd har vi begge hængt vore segl nederst på dette brev, som er givet og skrevet i Helsingborg tretten hundrede år efter Guds fødsel i det tresindstyvende år i aftenen til sankt Peter og sankt Paul, de hellige apostle.

Helsingborg. Juni 28. 1360.

Vi Magnus, af Guds nåde konge til Sverige, Norge og Skåne, og Hakon, vor søn, af den samme nåde konge til Norge, gør vitterligt for alle dem, der læser, hører eller ser dette brev, at vi i overværelse af vort råd har aftalt de betingelser med den ædle mand, vor kære svoger, grev Adolf, af Guds nåde greve til Holsten og Stormarn, at han eller de, som har fået lov af hans hånd, skal kræve al den gæld, som kong Erik, vor søn og broder, hvem Gud være nådig, var skyldig til ham og hans arvinger, hos de kautionister, som har lovet ham derfor. Hvor og der de samme kautionister bliver troløse om disse samme betingelser og ikke holder dem, altså skyder pligten fra sig, så skal vi og vore arvinger give den samme grev Adolf og hans arvinger halvdelen af den lovede gæld til St. Mortensdag, som nu næst kommer, og den anden halvdel af den samme gæld til nu nærmest kommende pinse med lødigt sølv eller i stedet for hver lødige mark fem skånske mark til givende, eftersom vi tillaver dem i Skåne, eller seks svenske mark for hver lødige mark, eftersom vi tillaver dem i Sverige. Disse omtalte gældsposter skal vi og vore arvinger udrede til den omtalte grev Adolf, hans arvinger eller hans bud på et sted, der er ham frit, uden forhindringer til den foreskrevne tid. Men hvis kautionisterne har udredet denne omtalte gæld, og de kan bevise det med åbne breve eller redelige beviser, da skal man fradrage denne gæld af hovedstolen. Ydermere, hvad den før-omtalte greves bude køber med disse penge i Skåne eller i Sverige, som vi erlægger ham, det skal de frit og ubesværet udføre uden told og uden nogen slags hindring, vanskeliggørelse eller betingelser fra os eller vore amtsfolk eller vore fogeder. At holde disse stykker helt og fast, som det er skrevet her, lover vi Magnus og Hakon, vor søn, af Guds nåde konger, forbundne med vort fælles håndslag og vore arvinger den samme grev Adolf og hans arvinger og med håndslag til hans fætre Henrik, Claus

og Adolf, alle kaldte grever af Holsten, hr. Markvard Brockdorf, en ridder, Otto van Kūrne, Heyne Wilstermanne, væbnere, og vi har gjort dette stykke til en hel betingelse ved at hænge begge vore segl nederst på dette brev, som er givet i Helsingborg efter Guds fødsel tretten hundrede år i det tresindstyvende år om aftenen til sankt Peter og sankt Paulus, apostlene.

Helsingborg. Juni 28. 1360.

Vi Magnus, af Guds nåde konge til Sverige, Norge og Skåne, og Hakon, vor søn, af den samme nåde konge til Norge, bekender og bevidner åbent i dette brev, at vi i overværelse af vort råd har aftalt disse betingelser med den ædle herre og vor kære svoger, grev Adolf af Holsten og Stormarn, grev Johans søn, hvem Gud nåde, at han skal stå os til tjeneste. Derfor så skal han eller hans bude i dette år og fremover alle år oppebære to hundrede mark lødigt sølv af kølnisk vægt i vor told til Falsterbo og til Skanør, at betale i redeligt sølv eller i stedet for hver lødig mark med fem skånske mark. Ydermere så skal han eller et bud ved den næste kommende kyndelmissedag, og altså fortsat hvert år oppebære tre hundrede lødige mark i kølnisk vægt i vore byer Kalmar og Søderkøbing, at erlægge uden tvivl i redeligt sølv eller i stedet for hver lødig mark med seks svenske mark, hvis borgerne de omtalte steder ikke har lødigt sølv. Ydermere så skal vi sende den samme grev Adolf åbne breve til ovennævnte steder, at de er ham til nytte, at borgerne skulle og ville betale ham og hans bude det førnævnte sølv til den tid og på den måde, som det her er beskrevet. Ydermere, hvad den samme grev Adolfs ovennævnte bude køber med disse penge i Skåne eller i Sverige, det skal de kunne udføre frit uden told og uden nogen beskatning eller betingelse fra os, vore amtsfolk eller fogeder. Alle disse lovstykker lover vi Magnus og Hakon, vor søn, af Guds nåde konger, forenede med fælles håndslag i god tro helt og fast at holde uden nogen argelist og ubrydeligt den samme greve og med hans håndslag til de ædle herrer, brødrene Henrik, Claus (Nicolaus) og Adolf, alle grever til Holsten og til Stormarn, hr. Markvard Brockdorf, en ridder, Otto van Kurnen, Heynen Wilstermanne, væbnere, og vi har sammenbragt alle disse stykker til et hele, der her er skrevet, så har vi begge hængt vore segl nederst på dette brev, der er givet og skrevet i Helsingborg efter Guds fødsel tretten hundrede år i det tresindstyvende år om aftenen for

apostlene St. Peter og St. Paul. Vidnerne til alle disse førnævnte stykker er disse ædle folk, altså grev Erenghisel, greve til Orkneyøerne, hr. Anders Nicolsson, hr. Drost Petersen, Didrik Veregede og ydermere mange gode vidner, der overværer dette.

På bagsiden er skrevet: Grev Jo. har fået IIe lødige mark årligt af tolden i Falsterbo og IIIe i Kalmar og Søderköping.

Disse tre breve er her oversat efter den plattyske tekst i Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkundenbuch Bind IV.

Var Valdemar Sejr's sejlstur til Lybæk i 1203 skyld i Christian II's tvivlrådighed på Lillebælt i 1523

og – lidt om en lidet kendt kong Albrecht af Danmark

Så længe Holsten var enigt, var Marquards søn Henrik og dennes søn Marquard og Henriks sønnesøn Henrik med i den stramme holstenske politik.

Den gamle Marquards søn Henrik, som nævnes allerede i 1350, var med, da greverne Henrik og Claus, men ikke Adolf af Pløn, sammen med nogle riddere og væbnere (hvoraf tolv af ridderne var jyder og repræsenterede Jyllands stormænd) forenede sig med hertugerne Albrecht, Heinrich og Magnus af Mecklenborg imod Valdemar Atterdag i Wismar den 25. januar 1368. Han var også vidne ved det store arveforlig og freden mellem greverne i 1390, hvorved Holsten blev forenet.

Han er medlover i nogle af grev Henrik og Claus' breve og bevidner i oktober 1364 en kvittering til grev Henrik fra fogden i Kalmar. Her skal dog ikke gås nærmere ind på hans eller andre af familiens øvrige virke, der mest er salgsbreve fra Østholsten, udover at nævne, at han året efter Valdemar Atterdags død, i januar 1376, er medlover, da den i Danmarkshistorien forlængst glemte kong Albrecht af Danmark sammen med de tre hertuger af Mecklenborg overdrager hertugdømmet Slesvig med Als, Langeland og Friesen til greverne Henrik, Claus og Adolf.

Denne kong Albrecht, der her er så elskværdig mod holstenerne, var deres kandidat til Danmarks krone. Han var søn af Valdemar Atterdags ældste datter, Ingeborg, gift med hertug Henrik af Mecklenborg, og var vel den mest arveberettigede af kandidaterne. I Mecklenborg, 1371, havde kong Valdemar selv udset ham som tronfølger. Det blev imidlertid lillesøsteren, den kloge dronning Margrethe, der gik af med sejren. Og hendes søn Oluf blev derfor i maj valgt til konge på danehoffet i Slagelse.

Henriks søn, Markvard, var medlover for våbenstilstanden i Slesvig 1417, og Markvards søn, igen kaldt Henrik, indtog en stor stilling som foged på Segeberg og kansler og marskal hos grev Henrik. Det siges at være ham, holstenerpræsten omtaler som den, der skulle have givet den

Den „duchtige unde erefeste“ Detlef Brochtorp.

gamle grev Henrik det gode råd i 1417 at søge hjælp hos hamborgerne mod kong Erik af Pommern, hvorved krigen mellem dem egentlig endte med den ovenfor omtalte våbenstilstand (hvis det her ikke snarere er faderen Markvard, holstenerpræsten tænker på?). Forøvrigt er det ejendommeligt, at netop han var en af holstenergrevens hjælpere, for den tyske kejser Sigismund gav familien titlen af friherrer – og Sigismund støttede sin fætter Erik af Pommern i kampen mod greven.

Ganske vist har, så vidt det vides, ingen af familiens medlemmer benyttet sig af titlen, men man kunne måske sætte titlen i forbindelse med formidlingen af våbenstilstanden!

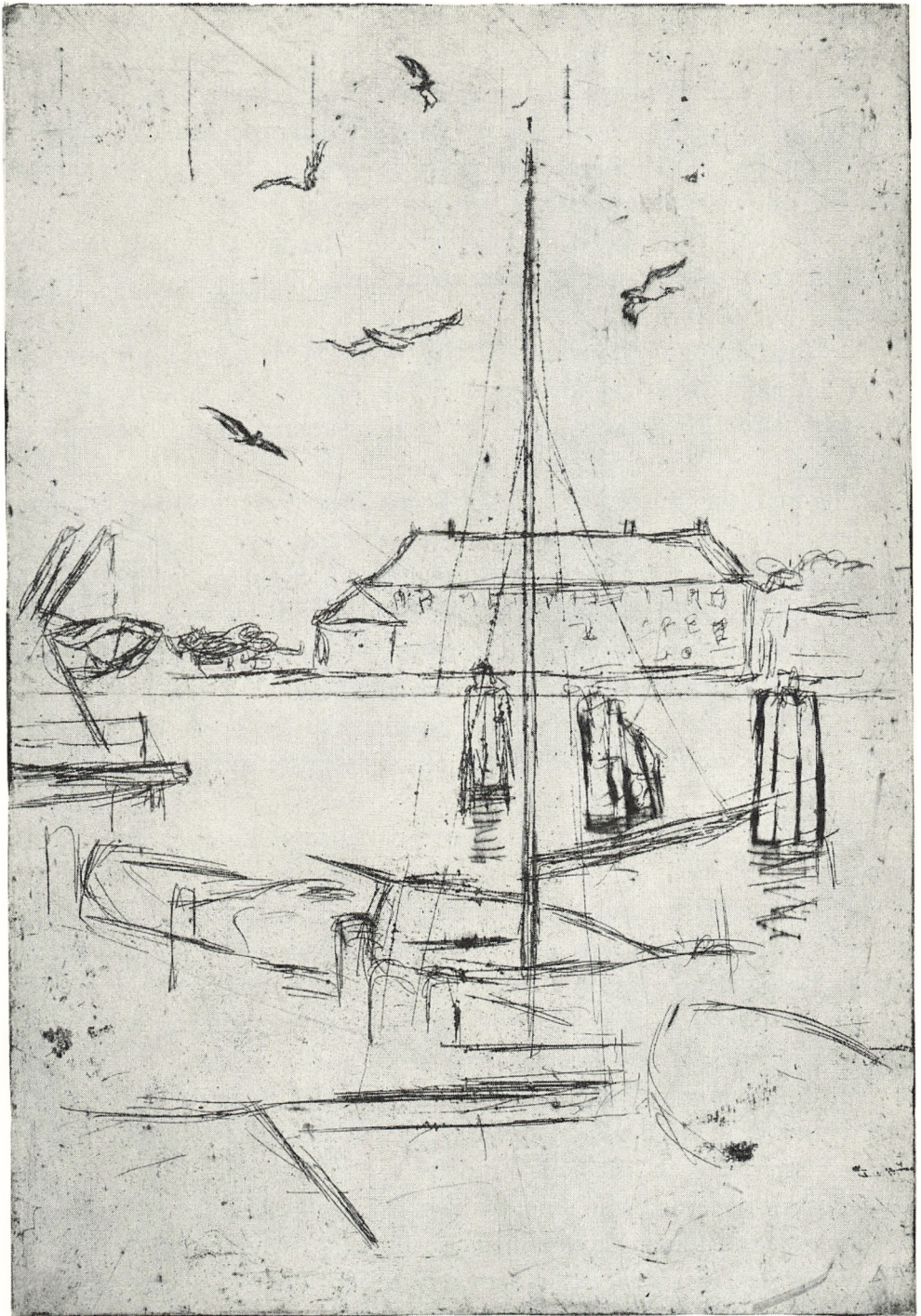
Det er, da Christian I skal på tronen, at vi i 1460 hører om Henriks søn Sievert Brockdorp, der støtter oldenborgerens valg til dansk konge og låner ham penge, for hvilke han får Ekernførde i pant. Det er ved denne lejlighed, de for Danmarkshistorien så skæbnesvangre ord af Christian I bliver udtalt: „Wy lawen Schslwig u. Holsten bliewen ewich tosamende ungedelt.“

Det er også Sievert, der sammen med to andre låner kongen penge til hans berømte Italiensrejse. Med Sievert er den egentlige riddertid forbi. Selv faldt han i slaget ved Hemmingstedt år 1500, dengang de tungt-klædte danske riddere i panser og plade led det forsmædelige nederlag i togtet mod ditmarskerne.

Da Christian I's sønner vokser til, bliver det besluttet at dele Holsten i to hertugdømmer igen. Hertug Frederik, den senere kong Frederik I, får i det væsentlige de gamle schauenburg-rendsborgske landsdele med Gottorp, Ekernførde, Tønder og Haderslev m. m. Og kong Hans får de schauenburg-plønske dele med Flensborg, Sønderborg, Nordborg, Ærø og Åbenrå m. m., og det er denne andel, Christian II arver. Derved bliver Sieverts søn, amtmanden for Flensborghus, Ditlef Brockdorp, igen en slags „ministerial“ under Vagriens regent, kongen af Danmark, ligesom i sin tid Hildelevus.

Ditlef Brockdorp blev senere en af Christian III's bedste generaler. Han var en af hovedanførerne i slaget ved Øksnebjerg og medunderskriver af beretningen om slaget og kaldte sig 1535 for „supremus militiae capitani“ (øverstbefalende) ved Københavns belejring (var iflg. L. Bobé en tid høvedsmand i København) og fik bispegodset Sørup på Falster. Han døde som lensmand på Sønderborg slot, hvor han medbeseglede „Unionsbrevet“ af 1533, og blev her fangevogter for Christian II.

Sønderborg slot.

Myten om Christian II's fangenskab fra Carl Blochs billede er for længst gendrevet med undtagelse af en enkelt skolebog. Meget tyder på, at Christian II netop blev overgivet til Ditlef Brockdorp, fordi han var en af de mænd i landet, der havde stået længst på Christian II's side. Man har vel fra dansk side været nervøs for Christian II's svoger Karl V og morbroder Frederik den Vise og har vel villet vise, at man trods alt havde behandlet den kongelige fange godt ved at overlade ham til en af hans egne folk, som man kunne have tillid til fra begge sider.

At Ditlef holdt så længe ud på Christian II's side og så afgjort var imod hertug Frederik er for så vidt mærkeligt, da Frederik havde fået Sieverts pant, Ekernførde, med ind under sit område og dermed vel også egnen om Vindeby, Ditlefs gods.

Hvorom alting nu end er – Ditlef Brockdorp havde advaret Christian II ved et budskab til Middelfart. Så antagelig skyldes den bekendte myte, som Johs. V. Jensen så smukt gengiver i „Kongens fald“, om den nat, da Christian II tvivlrådig sejlede frem og tilbage mellem Middelfart og Jyllands kyst og ikke kunne bestemme sig, netop Ditlefs budskab og et brev fra Jørgen von der Wisch på Segeberg.

Ditlef var den af de holstenske stormænd, der holdt længst med Christian II, ja vist i det hele taget en af de sidste stormænd, der stod ham bi.

Der er bevaret to breve fra ham i dag, som han har skrevet til kongen.

I det første fra 1. april 1523 meddeler han Christian II, at Flensborg by og len har overgivet sig til hertug Frederik, og at han dels på grund af besætningens ulydighed – han er selv ved at blive slået ihjel af den – dels af mangel på skyts og krudt ikke vil være i stand til uden undsætning at holde slottet længere end til 12. april.

Han fik nu ingen hjælp, for netop den 13. april flygtede Christian II i stedet ud af landet fra Københavns havn, og han måtte overgive slottet og trak sig tilbage på sit gods Vindeby ved Ekernførde.

Det andet brev er fra Vindeby, den 27. september 1523, hvor han meddeler den tidligere konge grunden til, at han har måttet overgive Flensborg slot, og underretter ham om, at han har set sig nødsaget til at hylde kong Frederik den Første.

Det er i dette sidste brev, han henviser til, at han har advaret Chri-

Indgang til Christian II's fængsel i Sønderborg slot.

Sønderborg slot.

stian II ved „egener Buddescop tho Middeluart“. Vilh. La Cour skriver: „Brockdorf havde sendt brev til kongen, medens denne opholdt sig i Middelfart i begyndelsen af februar, at man måtte regne med et angreb fra hertugens side inden længe, og at Flensborghus i så fald hverken havde tilstrækkelig forsyning af skyts, mandskab, krudt eller proviant, ligesom selve slottets befæstning var i uorden. Kong Christiern svarede imidlertid, at da han intet fjendtligt ventede fra hertugens side, skulle man heller intet foretage sig ud over, hvad der tjente det daglige behov. I de følgende uger så Brockdorf mere og mere klart, hvor farlig hertugens færd efterhånden blev, og han lod den flensborgske storkøbmand Tile Petersen rejse til kongen med nye advarsler og med en indtrængende bøn om, at det nødvendige nu måtte blive gjort for at sætte slottet i forsvarsstand. Det var imidlertid allerede for sent. Tile Petersen kom ikke tilbage, før forholdene var i bund og grund forandrede.“

Kjersgaard og Hvidtfeldt fortæller i deres „Danmarkshistorie, V“ om natten den 9.–10. februar 1523, „at Christian II tyve gange i løbet af natten af skibsfolkene havde ladet sig føre over vandet, så til Høneborg så til Middelfart“. Og de mener, at der var kommet brev fra Jørgen von der Wisch på Segeberg, som havde afsendt sit brev den 6. februar. Det er muligt. Der står heller ikke i Detlefs brev direkte noget om,

Udsigt over Flensborg fjord fra Duborgskolen forhen stedet for Flensborghus.

hvad form hans budskab til Middelfart har haft. Han blev nogle år efter, i 1532, gift med Jørgen von der Wisch's og Margrethe, f. Rantzau's datter Magdalene, og mærkeligt nok er det både Jørgen von der Wisch's forfædre, under det latiniserede navn „Prato“, og Detlefs, der allerede i 1220 optræder med Valdemar Sejrs-tilhængerne Timmo, Marquard og Radulf som medlovere på grev Albert af Orlamündes brev til Neumünster kloster. Forbindelsen mellem Christian II's to slotshovedsmænd var altså meget grundfæstet.

Har Jørgen von der Wisch sendt sit brev over land, kan det dårligt tænkes, at en rytter fra Segeberg, med en så vigtig meddelelse, ikke er søgt ind på Flensborghus på sin vej nordpå. Han kan både have skiftet heste dér eller være blevet indskibet til Fyn derfra, om ikke det alarmerende brev er blevet direkte kommenteret af hovedsmanden herfra og videre befordret af en af Ditlefs egne mænd. Hovedsmændene må da have arbejdet sammen i en så vigtig sag.

Fra Nordborg sender Wulff Pugwich Benediktsson også besked den 12. marts til Christian II og melder, at hertug Frederik sidste mandag er draget videre forbi Flensborg med 3000 mand fodfolk og 200 ryttere og videre til Haderslev og Kolding, han gør opmærksom på den overhængende fare og opfordrer til kraftige forholdsregler, hvor han antyder Flensborgs fordelagtige beliggenhed, da slottet der er ligesom en nøgle til hertugdømmet. Og den 19. marts er det borgerne og rådmændene i Flensborg, der underretter kong Christiern II om den fare, der truer byen af hertug Frederik, og beder om hjælp og forholdsregler, og de forsikrer kongen om deres troskab.

1. april skriver Ditlef så, at Flensborg by og len har overgivet sig, og fortæller om, hvor vanskelig situationen er for Flensborghus fæstning, og at han kun kan holde ud i tolv dage til.

„Da efterretningen kom, at kong Christiern den 13. april havde forladt landet, gav Detlef Brockdorf op. Endnu i flere måneder lykkedes det ham nede på sin gård Vindeby ved Ekernførde at undgå enhver formel underkastelse under landets nye herre. Først den 27. september skrev han til kong Christiern, at heller ikke denne stilling var mulig længere: han måtte bøje sig for omstændighederne og love første mandag i oktober at aflægge den forlangte troskabsed. Men han var den sidste af de holstenske adelsmænd, som gik kong Frederik til hånde.“ (efter Vilh. La Cour). Her skal også nævnes Ditlefs senere svigerfader,

Jørgen von der Wisch, der holdt ud på Segeberg og udeblev fra hyldningen i Gottorp den 14. april af Frederik I som enehertug. De to mænd var vel således mellem de sidste i hele Danmarks rige, der holdt ud ved Christian II's side.

Ser man signaturen på Ditlefs to breve, kan man ikke undgå at bemærke dens smukke elegance. Der er en afgørende forskel mellem hans signatur og f. eks. Stygge Krumpens og andres underskrift i sammensværgelsesbrevet mod Christiern II fra 21. december 1522. Detlef Brockdorpps håndskrift er et vidnesbyrd om en fin dannelse hos en gammel ridder.

Brevene til Christian II

Flensborg, 1. april 1523.

Durchlaughtige stormægtigste konge, nådige herre, min underdanige skyldige og pligtige tjeneste er stedse fremad beredt. S.h., jeg kan ikke skjule for d.k.m., at byen Flenszborch samt hele lenet har givet sig ind under den højvelbårne fyrste hr. Frederik, hertug af Sleszwig og Holsten, og aflagt deres løfte og ed, og at de også vender sig fjendtligt imod huset Flenszborch, så at jeg slet ingen hjælp kan hente derfra; sådan er det gået alle huse i fyrstedømmet Sleszwig og Holsten, kun Segeberg er erobret med magt, sådan at jeg ikke hos nogen kan få hjælp, trøst eller nogen form for undsætning. Jeg har også s.k. taget nogle flere folk fra lenet og med magt taget dem op i huset, at jeg derfra kunne få undsætning. Der har de samme folk med de andre sammensluttet sig med slet ulydighed, så at jeg daglig må formode, at jeg vil kunne blive slået ihjel af husets folk. Derfor s.k. er det mig ikke længere muligt at holde huset Flenszborch fra hans f.n., i betragtning af at jeg ikke har andet end mine knægte, som jeg til daglig har her i huset, på hvem jeg må forlade mig, og da huset ikke er forsynet med skyts eller krudt, og jeg også er forladt af ethvert menneske såvel inde som ude, er hele min underdanige tjenstlige bøn, at d.k.m. vil huske mig og sende mig undsætning inden første søndag efter påske; så længe håber jeg endnu at kunne holde huset. Hvis jeg indtil den tid ikke måtte være blevet undsat,

Godset Vindeby ved Ekernförde fjord.

er det mig umuligt at holde det hus længere; tjenstligt og underdanigst bedende, at d.k.m. i betragtning af jeres eget bedste vil tænke på det med flid, og hvorefter jeg vil kunne give det til huset, idet jeg ikke har villet lade mig bemærke ved andet end den bedste flid, thi jeg er tvunget til, at sådant må gøres ud af krævende nødvendighed. At jeg til d.k.m. efter den almægtiges befaling ved disse tjenstlige meninger ikke har villet skjule min pligt. Den almægtige være nådig vedvarende at befale et lykkeligt styre. Dato Vlenszborch onsdag efter palmesøndag det herrens år XV XX III.

D.k.m. altid beredvillige og underdanige

Detleff Brocktorpp.

Udskrift:

Den durchlautigste stormægtige herre, hr. Christian til Denmark, Sverige og Norge, de Venders og Goters konge, hertug til Slesvig og Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve af Oldenborg og Delmenhorst, min s.h., tjenstligt.

Oversat efter plattysk af V.B.

Vindeby, 27. september 1523.

Durchlaughtigste konge, højborne fyrste, mine villige tjenester være stedse tilforn eders kongelige majestæt til rede. Nådigste herre og konge, da jeg af eders kgl. maj. har haft Flensborghus og ved eget sendebud til Middelfart har ladet eders kgl. maj. vide, at huset, da man havde noget at befrygte fra min nådige herre af Holsten, ikke var forsynet med skyts, mandskab, krudt eller proviant, og i særdeleshed voldene, på hvilke husets styrke beror, ikke var fuldførte og slet ikke indrettede på krigsforhold; thi eders kgl. maj. har ladet mig vide, at da min nådige herre af Holsten ikke påtænkte noget fjendtligt, intet skulle foretages herimod, hverken med hensyn til befæstning af voldene eller med hensyn til proviantering, udover det til husets daglige behov nødvendige. Efter sendebudets tilbagekomst til mig har jeg, forårsaget af at min n.h. af Holsten dagligt mere og mere indrettede sig på alvorlig (krigs)handling, påny sendt Tilenn Peterssenn til eders kgl. maj. og kort efter hans afrejse erindret ed. kgl. maj. kansler om ovennævnte huses mangler, for påny at andrage eders kgl. maj. om nådigt at forsyne dette hus med det allernødtørftigste, på hvilket jeg er forblevet ubesvaret. Da min nådige herre derpå gik over til fjendtligheder, og først byen Flensborg og dernæst alle forbund og landsherrer, som hører under huset, er blevet mig af- og min n.h. af Holsten tiltvunget, og hele landet, slotte, købstæder og bønder har hyldet min n.h. af Holsten; i betragtning af, at jeg fra eders kgl. maj., og ikke på egen bekostning, hverken kunne få skyts, mandskab eller krudt, og at huset ikke kunne holdes i krigstilfælde, da det have løse mure, så har det på ingen måde været mig muligt længere at holde huset, om hvilket jeg nylig, skriftligt ved eget sendebud til København, erindrede eders* og eders kgl. maj. og bad om forsyninger; Efter eders kgl. maj. afsejling fra København har (jeg) måttet overgive og intet betinget mig angående huset udover to måneders (frit) lejde, i løbet af hvilke jeg slet intet gjorde eller handlede imod eders kgl. maj., hvad jeg iøvrigt ikke har kunnet overholde uden at måtte lade mig foreskrive heller intet at foretage mig imod min n.h. af Holsten; og således har jeg hidindtil forholdt mig og intet gjort eller handlet mod ed. kgl. maj. og ingensinde aflagt løfte eller ed. Og da min nådige herre af Holsten nu har begivet sig ud af

* kansler (?).

sin lejr her i landet, er jeg tillige med det menige mandskab blevet holdt hårdt af hans nåde, på mange måder (?) og ved krigsforetagende med frygt og fare for liv og gods, så har det ikke været mig muligt at komme uden om (egt. at gå forbi), men har måttet forpligte mig til førstkommende mandag otte dage at aflægge løfte og ed og modtage mit livsophold af en anden landsherre. Dette har jeg ikke villet forholde eders kgl. maj.; ydmygt og indstændigt (?) beder jeg ed. kgl. maj. om nådigt at erkende min ære og holde den undskyldt, angående dette mit løfte og min ed (?) imod ed. kgl. maj., til hvilken jeg den nævnte dag vil blive tvunget, som gud ved, hvem jeg beder om at bevare eders kgl. maj. i lang og frisk sundhed. Datum (givet) på Vindeby anno tre og tyve, søndag før Mikkelsdag, under mit segl.

Eders kgl. maj. villige

Detleff Brocktorpp.

Uden på brevet:

Til den durchlaughtigste, højbårne fyrste og herre, her Christiernn, til Danmark, Sverige, Norge, de venders og goters konge, hertug af Slesvig og Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve af Oldenburg og Delmenhorst, min nådigste herre.

Vindebybrevet er oversat af cand. mag., fru Esther Ring Hansen, Hellerup, februar 1966.

En håndskreven beretning om årsagerne til „den uhrgamle holstenske rigsadels“ nedgang og om en slags bondeven fra 1659

» . . . den dørske svir gør os i øst og vest til fabel og tilfals for andre folk . . . «
(Hamlet, 1. akt, IV. scene)

Med renaissancen mistede det gamle ridderskab sin oprindelige funktion og blev underlig meningsløst. „Det fremtrædende træk blev nu en voldsomhed og en tøjlesløshed, der gjorde sig gældende langt ud over ungdomsårene“, skriver Johanne Skovgård i „Sønderjyllands historie“. „Mest gik det ud over borgerne, især ved det årlige pengemarked i Kiel.“ Som adelens yndlingsforlystelse anføres af L. Bobé „at slå så mange ruder ud som muligt, at ødelægge møblerne i husene, sparke svangre kvinder, ved nattetid hente folk ud af sengene og slæbe dem ud på gaderne. Den mindste modstand havde til følge, at borgerne blev pryglet sønder og sammen, så blodet flød ud af næse og mund.“ Og denne skildring skulle kunne bilægges eksempler i hobetal. Noget skyldes nu nok tidens råhed i almindelighed, ifølge Politikens Danmarkshistorie 8 „slog folk løs på hinanden for et godt ord, endsige for et ondt“, og „i købstæderne var det almindeligt, at selv ellers adstadige borgere, der havde drukket sig ekstra courage til, i flok og følge „løb grassat“ gennem gaderne, skrigende og brølende, forulepende skikkelige medborgere. Nu og da knaldede de ruder ind hos venner eller uvenner, som det kunne falde sig; undertiden trængte de voldsomt ind hos slumrende medborgere og forårsagede stor forvirring.“ At man ved middelalderens slutning også fik lært at brænde brændevin i Norden og ret hurtigt opdagede, at den kunne bruges til andet end til medicin og fremstilling af krudt, har nok sin store del af skylden for de grove udskejelser.

En kort liste over de mere dramatiske episoder i familien vil bekræfte, at det har været en voldsom tid: I 1565 blev Sievert Brockdorff ihjelstukket på fyn. Claus B. blev undlivet 1567 i værtshuset i Preetz af Johan von Ahlefeldt. Frederik B. til Bürau dræbte Gert Rantzau ved

hyldningen i Odense 1580, og hans første kone blev dræbt ved et håndgemæng af Bertram Pogwisch, og selv blev han siden forgiftet af sin anden kone Catharine Rantzau 1612. Balthasar B. dræbte i nødværge sin karl 1586, deltog med Hans Blome i overfaldet på Povl Uken til Avnbøllund i 1591 og ihjelstak Ditlev von Thienen 1594. Frederik B. til Gaarz pryglede borgmesteren i Kiel 1590, samme år blev Theodosius B. dræbt af Osvald Rantzau. Hans B. kastrerede i afsindighed sin hyrde 1597, blev erklæret sindssyg og kom under formynderskab af sine brødre. Det må være i de samme år, at Joachim B. blev ihjelstukket af fægtemesteren Salvator (Fabris?), for han var i 1596 med ved Christian IV's kroning. Helveg B. er indviklet i tumulter mellem adel og borgerskab i Kiel 1603, og i 1610 myrdede Joachim Brockdorff Benneke Rantzau og bibragte ham 32 sår, så han blev fradømt ære og liv, skjold og hjelm og at rettes på stejle og hjul. Og det er han forøvrigt den eneste, der blev, selv om man ellers kan synes, at det er gået temmelig hedt til inden for familien. 1617 bliver en Ditlev B. ihjelstukket på Gottorp af Otto Buchwald, og i 1618 ihjelstikker en anden Ditlev B. i Paris Claus von Thienen, han blev forøvrigt siden en stor mand. To søstre får dræbt deres ægtefæller, Catharine B., der var gift med Jesper Rantzau, som blev dræbt i 1620 i Lybæk af Hans von Ahlefeldt, og Helvig B., gift med Henneke von Ahlefeldt, som dræbtes af Jørgen von Ahlefeldt i 1627. Appolonia B. sættes under anklage for opsætsighed mod priorinden i Johanneklosteret både i 1626 og i 1636, og flensborgertolderen Jochum B.'s søn, Detløff Brochtorp, bliver den 20. februar 1639 sat i Københavns tugthus „och til nogen arbeide forordnet“, „... effterdj hand iche skall haffue verit sine forældre saa hörig och lydig, som det sig burde“. Joachim blev slået ihjel af en bonde i Frankrig 1645, og i 1669 blev Magdalenes mand dræbt af sine bønder. Også dueller forekommer, som da en Joachim B. fik pardon for at have dræbt Leopold Joachim Rantzau i duel, ligesom hans søn Joachim blev dræbt i en duel 1708 af en Lüttichau i Braband, og Henrik B. dræbte sin broder Schack i duel i 1719 i Viborg på Schultz værtshus, hvad han blev frikendt for ved højesteret. Men også mere romantiske ting er foregået, som når en Ditlev i 1649 bortførte en jomfru Ahlefeldt, og hans broder Gregers bortførte Abel Rathlau. Det må dog erindres, at de mere lykkelige og livsbekræftende gerninger jo sjældent blev ført til protokols, kun en meget smukt udskåret brudekiste fra 1600, der har tilhørt Margrethe

Amalienborg slot; det brockdorffske palæ.

B. og i dag står på Frederiksborg-museet, vidner muligvis om, at der også har været kunstglæde. Så for ikke at gøre det alt for sort, skal det da nævnes, at det var Joachim B. til Nøer, der blev æresmedlem af Videnskabernes Selskab, ridder af elefanten og al den slags ting, som byggede det ene af palæerne på Amalienborg plads og havde en fin kunstsamling, ligesom den sidste danske kansler i Holsten 1840 også var af samme familie. Men alligevel kan man godt forstå, at en mand endnu i det tyvende århundrede af fuld overbevisning kunne advare sin søn mod at have forbindelse med familien.

På det kgl. bibliotek findes en sirlig lille håndskreven bog. Den har intet forfatternavn, antagelig fordi den nærmest er en protest mod samtidens forhold. Den tilskrives et medlem af familien Brockdorff.

Oversat til dansk hedder den: „Memorial eller kort sentiment og demonstration af årsagerne til at den uhrgamle holstenske adel har vraget sine herlige privilegier og næsten har mistet dem til stor skade for deres godser. – I året 1659.“ Det er ikke tilfældigt, at denne lille afhandling er skrevet i netop det år. Historikeren Aksel Lassen har i 1965 offentliggjort en grundig undersøgelse af sydjydske kirkebøger og godsjordebøger i sin bog „1659 da landet blev øde“, hvor han påviser, hvordan pesten og sulten, der fulgte i krigens spor, affolkede landsbyerne, så gårdene lå øde og udyrkede hen. Efter at Karl Gustav, efter Roskildefreden 1658, igen gik i land ved Korsør for at erobre København, trådte en polsk, østrigsk, brandenburgsk forsvarsaftale med Danmark i kraft, og hjælpetropperne fra de tre lande drog op gennem Jylland for at „befri“ landet for fjenden. Alt hvad svenskerne endnu ikke havde ødelagt, blev nu raseret, så en flygtende sønderjysk kvinde kunne sige til nogle fynboer: „I godtfolk her i Fyn er nu fluks bedre faren end vi andre i Holsten og Jylland, thi I kan langt fredeligere og bedre omgås med landets fjender end vi kan det med dets beskærmere . . .“. Fynboerne kom dog også selv til at opleve hjælpetropperne senere hen. Og hvad soldaterne ikke gjorde, det udrettede pesten, der fulgte med hærene. For endnu værre tog plettyfusen fat. Den gjorde ikke alene indhug i „hjelpetropperne“s mandskab, men ramte i lige så høj grad befolkningen. Det var oberst Henrik Brockdorff, der fra 1652–56 var Gottorps amtmand i Åbenrå. Han skrev til hertugen, at bønderne flygtede til købstaden, da de ikke kunne være ved deres huse på grund af de omstrefjende soldater. Og i 1660 skrev de få tilbageblevne

Slesvig Bymuseum, tidl. familiegård.

undersætter i Åbenrå amt, at amtets gottorpske gods var ruineret og lagt øde, fordi det lå ved hærvejen, og at kun hver 6. eller 7. person var tilbage i hele amtet, ellers var alle andre døde af sult og elendighed.

Om det og andre uhyggelige kendsgerninger kan man læse i Aksel Lassens bog, hvor han mener, at „var der for den gamle danske adel grund til at rase mod det, der var hændt i 1657, var der for den sydjyske adel også grund til at føje sig under tingenes nye tilstand: Ellers var den fuldkomne ruin den sikker og vis“.

Det er da også betegnende, at ovennævnte gottorpske amtmand Henrik B.'s yngste sønner var i tjeneste hos den danske enevoldskonge, hvor både Schack og Ditlef blev generaler og store godsejere. Schack blev således ejer af Scheelenborg, Holbæk ladegård, Løvenborg, Knabstrup og Holbæk slot. Og ved indgifte i slægten Juel førte en datterdatter af hans sønnesøn, den smukke Sophie Frederikke Stieglitz-Brockdorff, familienavnet videre under dobbeltnavnet Juel Brockdorff,

Ditlef bosatte sig på „Grundet“ i Grejsdalen ved Vejle. Han blev derved stamfader til slægten Schack Brockdorff, den såkaldte „ældre danske linie“, der holdt til på Vejlekanten i Grundet, Højgård, Brantbjerg og til sidst på Petersholm, indtil den store landbrugskrise i 1820 gjorde ende på den gren af familiens godsbesiddelser, hvad efterkommere i dag i vor merkantile tidsalder nok ikke skal beklage.

Forfatteren til det lille førømtalte håndskrift kunne derimod kun se en udvej ved at slutte sig til den frankiske og Rhinstrømske rigsadel, der stadig havde bevaret de gamle privilegier, og har forskellige andre forslag, og han skriver om faren ved den indbyrdes uenighed inden for de privilegerede familier. Men ellers er vel også meget af hans tankegang et udtryk for den tids feudale vanetænkning.

Men af og til kan sproget være ganske morsomt, som når han advarer imod datidens borgerlige lærde (vel embedsmændene), der trænger sig ind på alle de vigtige poster, og skriver, at „de holder adelsmændene for idioter og behandler dem som børn, man pjatter med“. Det er nok nye toner, som en herremand ikke ville have brugt 50 år tidligere, og som viser det dilemma, den gamle klasse kom i over for den nye tids borgerskab. Men han angriber også standsfordommene, som at „det skulle være en skændsel for en adelig at være . . . borgmester i Kiel, Rendsborg, Flensborg og lignende steder, som om de penge, de „lærde“ tjener derved, ikke skulle være gode for unge adelsmænd eller for dem,

Familiegård i Slesvig by.

der ikke havde godser ...“. Han mener også, at man skal passe på de lærde og købmændene, når de køber de ruinerede godser, og ender med at skrive, at „disse sørgelige tider giver den bedste lejlighed til at samle de stakkels nedkørte og ødelagte adelsmænd ...“, for som han skriver i begyndelsen „... Ak, forbarm dig, gud! Hvad vil disse kontributioner hjælpe herskabet, sådan som vi nu helt uskyldige for Danmarks skyld for tredje gang er blevet udplyndrede og fordærvede af de fremmede hære ...“ eller „... den totale ruin, der håndgribeligt kan ses for øjnene, består i, at man har tiltro og fortsætter sammen med Danmark og Slesvig, da man dog så ofte er blevet ruineret under dette styre ...“. Da samtidig en indvandring fra syd til de forladte gårde i Gottorp og Husum kan have haft indflydelse på befolkningens nationale sindelag, er der således opstået nye tysk-danske problemer af disse katastrofeår. Når en del af den anonyme forfatters formodede familie fra 1706 ud-nævnes til tyske rigsgrever, har det næppe noget med de økonomiske eller politiske forhold at gøre, men det skyldes Anna Constance Brock-

dorffs yndigheder, hvorved hendes familie, da hun blev August II's elskerinde, blev ophøjet til tyske rigsgrever.

Forholdene i Sønderjylland var meget forskellige. Bønderne i de kongelige og de hertugelige dele var frie mennesker, idet de nøjedes med at betale skat til kongen eller hertugen, og det allerede fra 1600-tallets begyndelse, men i Sønderborgområdet og på Als, såvel som i det store adelsområde syd for Slesvig, var der et strengt livegenskab. Og når den anonyme forfatter skal med her, er det ikke alene, fordi han siges at tilhøre familien og giver et tidsbillede af krigens ødelæggelser og konflikten mellem det gamle feudale samfund og det nye borgerskab, men også fordi han i sin lille bog angriber livegenskabet. Historisk set må han være en af de første, der i skrift har foreslået, at livegenskabet skulle ophæves. For som han skriver i sin § 5: „Det må også siges at være skadeligt, at de adelige undersætter bliver opretholdt af livegne, da de dog let ville kunne få frivilligt mandskab af forskellig slags. Og virkningen er jo det yderste fordærv og ruin for bønderne, fordi de ikke kan få lov til i deres ansigts sved at æde deres brød, så de tænker vel hurtigt: Hvad har vi mere ud af det, vi har ikke noget selv, det tilhører jo alt sammen vore adelsmænd. Vil de have nogen tjenester af os, må de underholde og ernære os. De lever derfor kun som forvaltere eller opsynsmænd af det, som de har mellem hænderne. Og hvad de tilsjærer sig og stikker til side, bringer de til sikre og frie steder, hvor de bagefter, når lusene løber over leveren på dem, eller de er blevet trætte af deres virken, kan trække sig tilbage til og være beskyttet af friheden, som de meget let får lyst til. Og den daglige erfaring viser, at det stjålne hemmeligt bringes væk, og der er i det hele taget ingen ende på det, hvilket alt sammen kommer af dette indbildte slaveri. Derimod ser man i Marsklandet og ellers, hvor folk er frie, og deres huse og marker tilhører dem selv, hvorledes det står bedre til, og at de gør sig mere umage, også at de ikke så let løber fra deres eget.“

„Hvorledes skal nu dette ordnes“, begynder han sin sidste § 6 med, „så folkene får bragt det indbildte slaveri ud af sindet, og hvordan bringes det dertil, at husene og markerne bliver deres egne, derpå må enhver fornuftig økonom selv beflitte sig for ved lejlighed selv at kunne praktisere det . . .“. Det er nu alligevel mærkeligt skrevet i 1659.

Apropos et rækkehus i Kurirgatan

Breve fra en af baroktidens ryttergeneraler om inddrivelse af korn
i Skåne, Malmø's belejring og slaget ved Helsingborg 1710

*Und geht er über deine Kräfte
Bist du beim Sieg halt nicht dabei.
Der Krieg ist nix als die Geschäfte
und statt mit Käse ist's mit Blei.*

(Mutter Courage) BERTHOLD BRECHT

Øverst oppe på Ringtorpbakken i Helsingborg ligger en forunderlig bygning – det er ganske vist blot et vandtårn, men arkitekten havde vist egentlig drømt om, at han skulle skabe en ridderborg.

Foran vandtårnet er der et lille parkanlæg, hvor der i midten er rejst en sten til minde om det store rytterslag, der stod her mellem danske og svenske styrker for over 250 år siden.

I dag er det for længst glemt, og et nyt kvarter har rejst sig uden om vandtårnet med moderne beboelsesejendomme, rækkehuse og pæne villaer over mod Pålsjö skoven.

Kun gadenavne som Grenadjär-, Ryttmästar-, Ordonnans- og Kurirgatan o. l. viser, at stedet har givet byens gadenavnsudvalg et velkomment påskud til at finde på nye gadenavne.

Det kunne ellers virke som en udsøgt ironi, når gaderne ved de nydelige rækkehuse har fået navne som Kurirgatan og Ordonnansgatan. For skal man dømme efter det rekonstruerede kort på byens museum, der nu er lavet over rytterslaget, så ser det ud til, at de rækkehuse ligger på nogenlunde det sted, hvor for godt 250 år siden den generalmajor – hvis breve skal citeres her – netop stod og undrede sig over, hvad det egentlig var, der foregik med den øvrige hær. Overgeneralen havde nemlig i sin kampiver glemt at sende ordonnanser eller kuréerer til sine medarbejdere om, at han fuldstændig havde ændret de forud aftalte planer, hvad der jo ikke kunne undgå i allerhøjeste grad at bidrage til nederlaget.

Det gik måske netop så skidt, fordi den ledende general, Jørgen

Rantzau, stadig levede i ånden fra de „gamle riddere“s tid. Det siges, at han ville vise, at „den danske adel ikke havde tabt sit mandemod“, og at han derfor som en middelalderridder kastede sig ind i slaget, hvor han med drøje sabelhug kæmpede som en „helt“. Det forventede man ganske vist af en underanfører, og det blev f. eks. særlig fremhævet efter det store slag ved Lund 1676, at en oberst Levetzau (senere generalmajor og svigerfader til den Ditleff Brockdorff, der omtales her) personlig havde „nedlagt 20 fjendtlige“, og en generalmajor Meerheim „efter sin sædvane nedlagde 20 med egen hånd“. – Men katastrofalt nok var Rantzau her overgeneral, og selv om han måske også gjorde indtryk på sin samtid ved sin dumdristighed, opnåede han i virkeligheden kun at miste ethvert overblik og fuldstændig at ødelægge sin egen hærs opstilling.

Svenskernes general, Stenbock, holdt sig derimod stille i centrum, kun med en lille ridepisk i hånden, og bevarede overblikket over sine hærafdelinger.

Det er nok en af grundene til, at Montaigne 1734 skriver i sine „*Considérations*“: „Vi ser, at i de sidste to århundreder er de danske tropper næsten altid blevet slået af de svenske. Det må derfor, helt uafhængigt af de to nationers mod og deres hæres skæbne, være et indre brist i den danske militære eller civile regering, der er årsagen, og jeg tror ikke, det er vanskeligt at finde.“

Han overser dog, at på det tidspunkt havde Karl XII om muligt i endnu højere grad ødelagt Sverige ved sine stadige krige rundt i Europa. Og den såkaldte „store nordiske krig“ betød også afslutningen på Sveriges stormagtsposition. Selv om Skåne uigenkaldeligt var tabt for Danmark, måtte Sverige nu betale Øresundstold, og de to nordiske lande Sverige og Norge-Danmark blev nu ligestillede, så at en ny nordisk politik blev følgen deraf. Blandt andet blev trykket fra det svensk-gottorholstenske samarbejde i nogen grad lettet for Danmark. Det, der fra middelalderen havde været det evigt tilbagevendende problem i kampen om herredømmet over Øresund og Østersøen.

Forspillet til den store nordiske krig var blot et par små skanser, som hertugen af Gottorp, efter sit bryllup med Karl XII's søster, lod opføre med svensk hjælp. Efter sigende skulle hertugen have sagt, at det var, for at danskerne skulle sætte sig i bevægelse for at rive dem ned igen.

Ved vandtårnet på Ringtorpbakken, Helsingborg.

Kuringatan i Helsingborg.

Det skete også. En dansk hær drog afsted til Holsten, og kongen slog sig ned i Rendsborg. Men det hele var udenrigspolitisk dårligt forberedt, for England, Holland og Sverige stod ifølge et forlig fra Altona 1689 som garanter for Gottorp. Så samtidig med, at der blev skrevet, at „kongen keder sig i Rendsborg“, dukkede en engelsk-hollandsk flåde op ved Gilleleje, mens svenskernes flåde lagde sig ved Dragør. Med det resultat, at Karl XII uventet gjorde landgang ved Tipperup mølle ved Humlebæk. Det blev dog ikke til mere. Det var vel heller ikke garanternes mening, at svenskerne skulle have hele Øresund, så ved hjælp af hertug Adolf af Pløn opnåede danskerne en fred, der, selv om den var et politisk nederlag, dog efter forholdene blev god for Danmark. Men det forklarer Danmarks forsigtighed og usikre stilling i de næste år over for de talrige opfordringer fra bl. a. russisk side til at genoptage krigen mod Sverige, og hvorfor meningene var så delte i det forarmede og tyndt befolkede Danmark.

Baroktidens soldater

Efter forholdene havde Danmark dengang en ret stor hær af hvervede soldater, hvoraf de fleste var tyskere. Mange af Europas fyrster havde store indtægter ved at leje hære ud til hinanden, og efter nederlaget i 1700 blev også halvdelen af den danske hær lejet ud til henholdsvis englænderne og hollænderne og til kejserens kampe i Italien. Det er derfor, man kan læse, at en oberst Christian Brockdorff deltog i slaget ved Mantua i 1702.

Det siger sig selv, at deserteringer var meget almindelige i den slags hære, og list og vold blev tit anvendt for at hverve soldater. Under felttoget i Holsten forsvandt en masse soldater. Lønningerne faldt meget uregelmæssigt. Således havde officererne i Rendsborg ved Christian V's død 7 kvartalers gage tilgode, og i 1702 klagede marinens folk over de udeblevne lønninger, og selv om restancerne blev formindskede i de fredelige år, steg de katastrofalt, da krigen udbrød, så de i 1719 beløb sig til $3\frac{2}{3}$ million rdl. Ordet „underslæb“ forekommer da også tit. Det ses således ikke mindre end 5 gange i generalkommissariets instruks af 1677. Ligesom det er betegnende, at et udtryk som „passevolant“, der egentlig betegnede en grov uregelmæssighed, efterhånden var gået over til at betegne en af kompagnichefens forskriftsmæssige indtægter. Så man kan forestille sig, hvordan disciplinen har været i de hære, der drog igennem Europa.

Om den danske hær i Holsten fortælles det, at „ordenen var upåklagelig“. Dvs., at da kuratoren for Itzehoe kloster, Reventlow (altså en mand af indflydelsesrig familie), klagede over soldaternes opførsel, blev han „talt hårdt til“ af regimentschefen, oberst Schack Brockdorff, da det viste sig, at der „ikke var taget så meget som et æg“. Også Altonas præsident måtte give en undskyldning, fordi han havde klaget over soldaterne.

Når man havde brug for det, udkommanderede man de stedlige bønder til at grave skanser o. l. Af de 650 bønderkarle, der var taget til at udbygge skanser ved Københavns forsvar ved prins Christians

regiment, dengang Karl XII var gået i land ved Humlebæk, forsvandt da også de 125, oven i købet efter først at have ødelagt arbejdsredskaberne. Og det til trods for, at de var lovet frihed for vornedskab for dem selv og deres børn. At de ikke har været de eneste antydes i et brev fra København, der fortæller, at „borgerne var gennemgående besjælede af iver og god vilje, navnlig de, der havde noget at miste. Thi blandt dem, der kun havde lidet eller intet, var der her, som alle vegne, mange, der var lige så slette, som de var modvillige (grand raisonneurs)“.

Også da man skulle indtage den gottorpske Holmer skanse, blev bønderne fra omegnen tvunget til at trille faskiner hen til skansens grav. Der blev her af førnævnte oberstløjtnant Christian Brockdorff foretaget en opmarch med 400 musketerer og 6 småkanoner. Der blev dog kun skudt to skud med kanonerne, medens skansen kun svarede én gang, for besætningen nægtede at forsvare sig og tvang kommandanten til at hejse det hvide flag, hvis han ikke ville smides i voldgraven. Hvorefter han overgav sig med sine 48 mand, og bønderne blev tvunget til at jævne skansen med jorden.

Den anden skanse ved Husum var noget større med ca. 4–500 mand. Men man kan undre sig over, at så små ting kunne få så store konsekvenser, og må nok give ret i, at de mere var tænkt som provokationer.

Da Frederik IV nu efter dette gottorpske felttog havde udlejet halvdelen af sin hær, manglede han jo i virkeligheden nogen til at forsvare landet med. Landets bondebefolkning var så udpint, at man for længst havde opgivet at udskrive landbefolkningen til militærtjeneste. Nu så man sig nødsaget til det. Og i 1701 blev det så bestemt, at en landmilitis skulle oprettes med 15.000 mand fodfolk og 17–1800 dragoner. For at forhindre folk i at forsvinde havde man tre dage forinden indført pastvang for enhver på landet, der ville skifte plads. For at lette bøndernes stilling blev da vornedskabet ophævet, egentlig et fremskridt som tanke. Men resultatet af pastvangen blev, at herremændene nægtede bønderkarle deres pas, selv om det var ulovligt, da de ellers fik svært ved at stille de lovbefalede rekrutter og samtidig bevare en god arbejdskraft. Resultatet blev, at et stavnsbånd udviklede sig til yderligere skade for hele landbruget.

Tilsyneladende var militstjenesten ikke så slem, da den blot bestod i søndagseksercits, medens den indkaldte vedblev at arbejde på sin hjem-

Udsigt fra Fynshoved over landskabet ved Scheelenborg.

egn, og militsen skulle også kun bruges til hjemligt forsvar. Men tjenesten var upopulær, for behandlingen var meget brutal i de tiders hærvesen, og mange af militsafdelingerne kom oven i købet til at deltage i felttogene til Skåne og Nordtyskland, så følgerne blev katastrofale for landbefolkningen.

Derimod var generalernes lønninger ret store, og de var vel i forvejen storgodsbesiddere. I 1699 fik overgeneralen, hertug Vilhelm af Württemberg, 8.000 Rdlr., en generalløjtnant fik 3.000 Rdlr. og en generalmajor 2.000 Rdlr. Til sammenligning kan tjene, at en avlskarl fik 3 Rdlr. 2 Mark halvårlig, en røgter 2 Rdlr. og en pige fra 2 Rdlr. til 2 Rdlr. 4 Mark plus kosten. Det viser også, hvor lave lønningerne dengang var på landet, for selv hvervede menige fik dog en ca. 24 Rdlr. årlig og en korporal ca. 40 Rdlr., men da lønningerne faldt uregelmæssigt, har også de i realiteten hørt til de laveste befolkningsklasser i byerne.

De øverste officerer i hærledelsen må have været utroligt rige mænd og for en stor dels vedkommende i meget nær familie med hinanden. Det er forbløffende, så mange der optræder direkte inden for samme familier. Således omtales elleve Rantzau'er, mænd og kvinder, i det store, uhyre grundige værk, den danske generalstab har udgivet omkring året 1900 som „bidrag til den store nordiske krigs historie“. Af Ahlefeldt'er nævnes 14, Reventlow'er er der også en del af. Og foruden de to allerede nævnte Brockdorff'er, oberst Christian B. og Schack B., der til sidst blev udnævnt til generalløjtnant, og hvis 2. fynske regiment blev omtalt som et forbillede for kongens garde, var der Schacks broder Ditleff, hvis breve fra Skåne skal citeres i denne beretning. (Det er fejlagtigt, når Brickas leksikon skriver, at det var Schack, der var i Skåne). Fjernere slægtninge af dem var generalmajor Bendix B. med generaladjudanten Bendix B. Desuden er der Ditleffs søn, oberst Henrik B., der typisk for de snævre familieforbindelser blev gift med sin onkel Schacks datter Johanne B. Også overgeneralen Reventlows kone, Benedicte Margrethe, var født Brockdorff og var kusine til generalerne Schack og Ditleff, en søster af hende var gift med en tredie broder til Schack og Ditleff. Denne Benedicte Margrethe var oven i købet en uhyre entreprenant dame, der optrådte indirekte i krigen, da hun var med under felttoget i Skåne og Blekinge. At også August den Stærkes elskerinde i de år, grevinden af Cosel, der optrådte ved de store fester i Dresden sammen med August den Stærke og Frederik IV, var født

Anna Constance Brockdorff, skal her nævnes som en kuriositet. Dette skal dog ikke foranledige nogen til at tro, at sammenholdet var godt inden for hærledelsen. Tværtimod, alt tyder på, at man har skændtes bravt og modarbejdet hinanden indadtil. Det gik så vidt, at to generaler, efter nederlaget i 1700, trak blank, da de kom op at skændes i Købmagergade. Ligesom admiral Støcker udtalte: „Jeg befinder mig bedst på søen, for der er jeg fri for skænderierne.“

Baroktidens pragt og festlighed

Omkring 1706 nåede Karl XII sit højdepunkt ude i Europa, hvor han fik sat August den Stærke i Dresden helt ud af spillet, så den danske politik blev præget af uhyre forsigtighed og tilbageholdenhed, og kun czar Peter den Store fortsatte krigen mod svenskerne. Han tilbød Danmark både penge og mandskab, om danskerne ville foretage et angreb på Sverige fra Norge og i Skåne, dog uden resultat. At man herhjemme var forsigtig med hjælpetropper har også en forståelig forklaring i de plyndringer og rædsler, de brandenborgske, østrigske og polske hjælpetropper var skyld i, da de skulle hjælpe Danmark i 1659.

Imens blev Karl XII mere og mere engageret i sit felttog østpå, så man begyndte at ånde lettet op i Danmark. I hvert fald fik Frederik IV den idé, at han ville foretage en rejse til Italien i efteråret 1708, om det så skyldtes, at han havde tjent godt på sin udlejning af soldater eller hvad. Rejsen var i hvert fald uhyre kostbar og belastede landets økonomi hårdt.

Af hensyn til sin dronning, Louise, foregav Frederik IV blot, at han skulle på jagt i Antvorskov, hvorfra han så sendte meddelelse hjem om, at han rejste videre til Italien sammen med de to af sine fire gehejmeråder, Vibe og Lente, grev Chr. Reventlow og et par stykker til. Så i realiteten var den halve regering med ham, og de, der var tilbage, var ude af stand til at tage beslutning om noget som helst.

Man kan da let forestille sig Frederik IV's beherskede glæde, da grev Reventlows kone, Benedicte (f. Brockdorff), dukkede op i Firenze den 24. marts med kusk, lakaj og kammerpige. Kongen ville på ingen måde have damer i sit følge, så hun fik ordre til at holde sig roligt i sit logi, så længe kongen var i Firenze. Men ikke så snart havde kongen forladt Firenze, før den energiske dame dukkede op igen, fik gjort visit i Palazzo Pitti og fik indbydelser til selskaber i adelige huse, hvoraf følgen blev, at kongen efter sin tilbagekomst til Firenze måtte finde sig i at møde hende både ved hoffet og andetsteds.

Efter de rygter, der senere gik om denne dames optræden i Skåne,

kan det være fristende at tro, at det ikke har været den rene forlystelsesrejse for hende. Det kunne være interessant at vide, om det ikke har været politiske mål, der skulle opnås. Hendes mand var jo en af de stærkeste inden for krigspartiet, og czaren havde oven i købet sendt en gesandt til Venedig for igennem ham at opnå forbindelse med kongen, hvad der nu ikke lykkedes, da kongen sagdes ikke at ville være med til at optage nogen diskussion om genoptagelse af krigshandlingerne mod Sverige, så længe karnevallet fandt sted i Venedig.

Karl XII's vanskeligheder begyndte imidlertid at blive så store, at presset på Frederik IV for at få ham til at komme hjem og tage stilling til begivenhederne blev større og større. Og selv om han fortsatte sin rejse til Firenze og Pisa, måtte han alligevel opgive at tage til Rom og i stedet vende hjem over Dresden, hvor han blev modtaget af sin fætter kurfyrst August II, konge af Polen, kaldt den Stærke. En dattersøn af Frederik III. Den 26. maj kom Frederik IV til Dresden, hvor der blev afholdt nogle fantastiske fester. Efter sigende lokkede festerne 16.000 mennesker til Dresden, hvoraf en del var unge adelsmænd fra Holsten, der spillede så mange penge bort, at følgerne deraf sporedes mange år efter. I Dresden efterlignede man, ja overgik til tider Versailles i pragt-udfoldelse, fest og levemåde, hvad der vel ikke har kunnet undgå at imponere den lille spinkle Frederik IV, så et sidespring her til August den Stærkes hof vil belyse livet og tankegangen hos den tids feudale overklasse – ved dette usandsynligt korrumperede hof, hvor det hed sig, at livpagerne var premierministre, og at geheimeråderne lavede deres bedragerier gennem dem. De vidste jo alt, hvad der skete i kurfyrstens gemakker. Elendige hofjunkere, jægere og pager havde her igennem årene regeret det Geheime Råd.

Augusts broder var død kort efter sin elskerinde Sibylle. Sandsynligvis var han blevet forgiven, fordi han havde prøvet at røre ved adelens magtpositioner. Det første, August derfor blev tvunget til at gøre, da han overtog regeringen, var, i stedet for en virkelig undersøgelse, at indlede en hekseproces mod Sibylles moder og et par andre sagesløse personer for ved hekseri at have forvoldt kurfyrstens død. Moderen kom dog til sidst fri, men gik siden altid med handsker for at skjule arrene fra torturens tommelskruer.

Augusts moder, den danske prinsesse Anna Sophie, var ivrig lutheraner, og hendes dom var almindeligvis anerkendt. Hun var dog ikke så

fri i sine bedømmelser, som man troede, da hun blev ledet af rygtesmede og skinhellige personer, foruden at hertuginde af Orléans skrev om hende: „ . . . om den gamle kurfyrstinde hører jeg fra alle sider, at hun drikker sig døddrukken.“

August selv havde, efter en fransk professors „teori“ fra 1850, haft 700 koner, hvilket er 300 mindre end den vise kong Salomon. Men af officielt begunstigede kvinder er der tolv, hvoraf de seks har opnået berømmelse. Den betydningsfuldeste mellem dem, „Maitresse en titre“, var Anna Constance Cosel. Og da hun var født Brockdorff, er hun vigtig i forbindelse med denne beretning om en holstensk families skæbne gennem tiderne.

„Ach du lieber Augustin“

Alle kender vi denne sang fra „Svinedrengen“ i H. C. Andersens eventyr. Den blev imidlertid sunget, dengang da August den Stærke måtte skynde sig ud af Polen, hårdt trængt af Karl XII, der oven i købet besatte hans hjemlige kurfyrstendømme Sachsen. Ganske vist havde hans hofstab kort forinden ved nytåret 1705 overrakt ham en medaille, hvor han meget smigrende blev fremstillet som en Hercules, der bar jorden med Polen, Lithauen og Sachsen særlig fremhævede. Men befolkningen delte åbenbart ikke denne begejstring for hans styrke, for den sang nu:

Ach du lieber Augustin	Sachsen ist weg	Ach du lieber Augustin
alles ist weg	Polen ist weg	alles ist weg.
	Augustin liegt im Dreck	

Men de økonomiske og militære sorger tyngede ham nu ikke særlig, så han fortsatte sit muntre liv og festede med sine elskerinder uanset landets ulykkelige situation. Har det inspireret H. C. Andersen? For selv om virkeligheden var ganske anderledes, var den ikke mindre forunderlig.

I et muntert selskab 1704, hvor kongen deltog, kom elskerinderne på tale, og enhver priste sin „Maitresse“. Kun kabinetsministeren, grev Hoym, tav stille, og da han blev spurgt hvorfor, sagde han, at hans kone i skønhed og ynde overstrålede alle andre kvinder. Kongen tvivlede på det, og fyrst Fürstemberg tilbød at vædde 1.000 dukater på, at grevinde Hoym ikke så meget som skulle blive bemærket ved hoffet. Greven modtog væddemålet og sendte straks bud til sin kone om omgående at komme til Dresden, hvorefter de øvrige deltagere efter evne forsøgte at drikke ham så fuld, at han ikke fik lejlighed til at fortryde det og sende kontraordre til sin kone.

Grev Hoym havde i 1699 indgået ægteskab med den nittenårige Anna Constance v. Brockdorff (datter af den danske rytteroberst Joachim B., der som ung studerede i Siena, 1671 fik pardon for i duel at have dræbt

Leopold J. Rantzau og 1676, som ritmester, blev såret ved slaget i Lund). Grev Hoym havde forsigtigt nok holdt sin kønne kone borte fra hoffet. Nu ankom grevinden – blev beset og sejrede, ja sejrede på en sådan måde, at kongen straks blev betaget af hende og ville møde hende igen. Lady Montague fortæller, at da August første gang kom til fru Hoym, havde han en hestesko i den ene hånd, som han bøjede for øjnene af hende, medens han i den anden hånd bar en sæk med 100.000 krontaler. Men fru von Hoym stillede langt større betingelser. Kongen måtte med en egenhændig skrivelse forpligte sig til, om dronningen skulle afgå ved døden, da at ophøje hende til dronning og anerkende deres eventuelle børn som legitime prinser og prinsesser samt ufortøvet sikre hende en årlig pension på 100.000 reichtaler (som tidligere nævnt fik en pige på landet godt 2 rigsdaler + kosten halvårligt). Samtidig skulle kongen for altid afstå fra sin daværende elskerinde, fyrstinden af Teschen, og afstedkomme skilsmisse mellem grevinden og hendes mand, der fik 50.000 taler i afståelse. Desuden fik hun betydelige gaver som lystslottet Pillnitz i 1705 og året efter en fyrstelig bolig ved siden af slottet i Dresden, hvor alene møblerne kostede 200.000 taler. 1706 blev hun af Kejser Joseph udnævnt til rigsgrevinde af Cosel, ligesom familien Brockdorff samme år skulle optages i den tyske rigsgrevestand. Tilsyneladende har kun førnævnte Benedicte Reventlows halvbroder Cai L. Brockdorff og dennes søn Cai B. B. accepteret titlen officielt i 1706. (I modsætning til D. Ad. Å. 1936, der hævder, at „hun fik navn efter herskabet Cosel i Schlesien, som hun dog aldrig har ejet“, påstår Nordensvan, at hun er opkaldt efter et brockdorffsk gods. Kosel ca. 5 km nord for Vindeby Nor skulle være det sydligste sikre danske stednavn med endelsen „lev“, idet det er afledt af bynavnet Koslev).

I 1735 udkom i Amsterdam anden udgave af den præjssiske overceremonimester baron de Pöllnitz' bog „La Saxe galante“. Den virker i sin romantiserende, højstemte stil ret naiv i dag, og August II's meriter beskrives, som var det et udkast til Mozarts „Don Juan“. Men over en fjerdedel af bogen handler om grevinde Cosel, og den meget detaljerede beskrivelse her må vel stamme fra samtidens gængse opfattelse af hende: „Hun havde et aflangt ansigt, en smuk næse, lille mund, fuldendt smukke tænder, store strålende sorte øjne, alle hendes træk var udsøgte, hendes smil charmerende og kunne vække hjerternes ømhed. Hendes hår var sort, brysterne fuldendte, halsen, hænderne og armene var

Lystsloppet Pillnitz, Dresden.

smukt skabte, hendes teint var usædvanlig fin, hvid og rød. Hendes skikkelse kunne gælde for et mesterværk, og hun havde en majestætisk mine og dansede til den yderste fuldkommenhed.

Hendes karakter var ikke helt så perfekt. Hendes sind var mere livligt og muntert end bestandigt, hun var lidet alvorlig og lunefuld. Høflig overfor dem, der viste hende den opmærksomhed, hun mente at have krav på, men ekstra hovmodig mod dem, der turde sætte sig op imod hende. Egennyttig og alligevel rundhåndet, ubønhørlig i hævn, bydende i sin vilje og i sine luner, og det var ikke altid, hun ville det, der var rigtigt. Alligevel, hvad man end havde imod hende, når hun ville behage, var det umuligt at værges sig mod at elske hende. Hun havde manerer, der var charmerende, og hun havde andre, der var fornærmende. Der var intet, hun ikke gjorde for penge og ære. Da hun så sig som kongens maitresse, satte hun alt ind på aldrig at overlade denne

fyrste til en farlig ubekymrethed. Således holdt hun sig aldrig alvorlig for ikke at frastøde dem, der var betaget af hendes yndigheder, og hun søgte sig ofre, som kunne vække kongens jalousi. En jalousi, som hun forstod at nære og standse, alt efter hvad hun bedømte som det bedste. Hendes store kunst var aldrig at vise, at hun stræbte efter sin egen storhed. Sine interesser holdt hun altid skjult under kongens slør. Hun foregav, at hun elskede fester og teatre for uopholdeligt at kunne more ham. Denne fyrste troede, at han kunne vinde sine medskabninger ved at udsprede begunstigelser, men disse begunstigelser kom altid til at bekræfte Madame de Hoym's (senere kaldt Cosel) magt, som alene trods Frederic-Augusts dømmekraft bestemte, hvis fortjenester der skulle opnå dem. Derfor troede den undersåt, der havde opnået værdighed eller var blevet overvældet af kongens gavmildhed, at han fik det fra Madame de Hoym. Trods de kabaler, som blev lagt imod hende, trods ministrenes had, holdt hun sig i yndest i næsten ni år, og man kan sige, at i dette tidsrum lå Polen og Sachsen for hendes fødder.“

Madame de Hoym var „født“, fortæller Pöllnitz videre. „Hun var fra Holsten og havde fulgt prinsessen af Holsten-Plöen til Wolfenbüttel, dengang denne prinsesse giftede sig med arveprinsen af Brunswich-Wolfenbüttel“. Det var ved dette hof, at hun havde smækket prins Ludwig Rudolf en eftertrykkelig én på kassen, da han forsøgte at kysse hende, og det var her, at Mr. de Hoym ægtede hende. „Han ville have en kone, der var smuk, klog og økonomisk. En af hans venner fortalte ham, at han fandt alle disse egenskaber hos frk. Brockdorff, der var hofdame hos prinsessen . . . Efter brylluppet førte han hende hjem til et af sine godser i Sachsen . . ., men som ingen undgår sin skæbne, fik hans uforsigtighed ham til at fortælle om hende til kongen . . ., og aldrig har nogen maitresse kostet kongen mere. Han måtte, for at sige det således, anvende omhu, flid og penge. Men denne modstand forhøjede kun hans lyst til at erobre hende . . .“.

Og selv om det gik helt skidt militært og politisk for August den Stærke, og Karl XII snart havde besat hele Sachsen, forstyrrede det tilsyneladende ikke det søde liv.

„Da Madame Cosel så sin stilling etableret, tænkte hun på at fjerne alle dem fra kongen, som hun mistænkte for at være imod hende. Kansleren Beichling blev et af ofrene for hendes herskelyst. Han havde talt for frit om hendes regninger og præsenteret kongen de summer,

Elben ved Pillnitz.

som han anvendte på hende, og som kunne have været bedre anvendt. Hun beskyldte ham da for underslæb og kassebedrageri (hvad der vist også var god grund til). Kongen lod ham arrestere og konfiskerede hans anselige formue. Dermed havde Madame de Cosel etableret sin autoritet og ladet vide, hvor farligt det var at fornærme hende.“

Med undtagelse af prins Fürstemberg og feltmarskallen Flemming, som var favoritter, kunne alle andre, som ved gunst eller af forretnings-hensyn nærmede sig kongen, kun holde sig der ved at underordne sig Madame de Cosel. Hun regerede med et absolut herredømme, så man kunne sige, at hun var: „Maitresse for kongen og staten“. Dog lykkedes det hende ikke at skride ind overfor en højtstående lutheransk gejstlig, der havde omtalt hende som Sachsens Bathseba, da August hævdede, at præster havde lov til at sige, hvad de ville, når det kun skete fra prædikestolen under gudstjenesten søndag formiddag.

Ved en tilbagekomst til Dresden blev kong August modtaget med den glædelige meddelelse, at grevinde Cosel havde fået en datter (den senere grevinde Friesen), hendes førstefødte efter foreningen med kongen.

Og da hun derefter fik et langt sygeleje, gjorde August alt for at trøste hende og hjælpe hende. Men en dag afleverede ministersekretæren de Bose et brev, som kongen ikke ville vise grevinden. Hun sprang ud af sengen og rev det ud af hånden på ham, „og ved denne lejlighed viste hun for kongen og de Bose det, som en bly kvinde kun nødigt viser for sin ægtemand“. Brevet var fra en vis Henriette Renard i Warchau med meddelelsen om, at hun havde født en datter, til hvilken kongen var fader, og hun spurgte, hvad hun skulle gøre med barnet. „Drukne det“, råbte grevinden, „og moderen skal også druknes“. Kongen tog sig en god latter og fik efterhånden beroliget sin oprevne veninde, og hverken moderen eller datteren blev druknet eller kvalt, hvad dog grevinden truede med senere at gøre egenhændigt. I stedet blev pigen udnævnt til grevinde Orzelska og dukkede forøvrigt senere op og blev sin faders sidste egentlige „Maitresse“.

Forhistorien til Augusts eventyr var, at grevinde Cosel rejste til Warchau for der at møde August II, når han kom tilbage fra Lithauen, da hun var skinsyg på fyrstinden af Teschen, der stadig opholdt sig i denne by. Men under opholdet i Warchau hørte kongen om en fransk vinhandler, der havde en smuk datter, Henriette Renard. Hans tro følgesvend og adjutant Rantzau, en fætter til grevinde Cosel, var storkunde hos vinhandleren og fik arrangeret et møde imellem kongen og vinhandlerdatteren. Ganske vist var pigen i begyndelsen noget modvillig, men hendes moder fik hende overtalt til at vise sig imødekommende overfor kongen.

Grevinde Cosel anede snart uråd og troede ikke meget på kongens forklaringer om, at hans natlige møder gjaldt en grev Tobianski, der måtte holde sig skjult af politiske grunde. Hun forlangte at måtte følge med ham, da det var alt for farligt for ham at færdes alene i byen om natten, og det kostede ham stort besvær at få hende fra det. Hun blev mere og mere urolig over disse natlige udflugter og forsøgte at finde ud af dem. Der fortælles her om et natligt overfald på kongen og Rantzau af to chevaliergardister – en jalousiscene med fægtekamp, alt efter bedste italiensk teatermønster. August den Stærke fik nu den unge dame til forklædt i mandstøj at besøge sig om natten, og det kom til et heftigt opgør med Anne Constance Cosel, som, ifølge Pöllnitz, truede med at skyde kongen, hvis han forlod hende. Det hele blev dog afbrudt af Karl XII's fremrykning mod Warchau, og Madame Cosel rejste tilbage til

Dresden, „hvor man kan sige, at hun regerede mere end prins Fürstemberg, som dog var stadtholder eller vicekonge af Sachsen“, medens kongen tog til det sydlige Polen for at fortsætte kampen – og grevinden svor aldrig at glemme sin fætter Rantzau.

1707 måtte August II slutte fred med svenskerne, der derpå slog sig ned i Sachsen. Men så snart den første forskrækkelse over svenskernes voldsgæsteri havde lagt sig, samlede hoffet atter i Dresden. Grevinde Cosel var igen det strålende midtpunkt, der ville se sig smigret og fejret, „Kongens frue“ kaldte hun sig, og af og til, særlig ved messerne, overflyttedes hoffet til Leipzig, hvor der fandtes en talrig skare af taknemmelige gæster.

Omkring begyndelsen af september forlod svenskerne Sachsen. Da Dresden skulle passeres, kom Karl XII uventet på besøg hos August den Stærke. Han kom til Dresdner Port ved 2–3 tiden om eftermiddagen kun ledsaget af et par mænd, vist 7 mand, og bad om at blive ført til August II. August befandt sig i tøjhuset, hvor han sædvanligvis plejede at øve sig i sine kraftpræstationer, sammen med grevinde Cosel, som dengang var på sin stillings højdepunkt. Hun har selv fortalt prinsen af Ligne om dette højst uventede besøg: Da der blev banket på tøjhusets dør, råbte August: „Kom ind!“, og Karl omfavnede ham med ordene: „Goddag min broder!“ Grevinde Cosel gik da hurtigt hen til August og tilhviskede ham det råd at arrestere den dumdristige besøgende. Men Karl bemærkede det og gjorde et sådant ansigt, at den forskrækkede August bestemte sig til at betyde grevinden, at hun skulle trække sig tilbage. Hun gjorde det med et rasende blik til den svenske konge og var utrøstelig over, at August havde forpasset denne gunstige lejlighed.

Karl tog nu afsked med hele den kurfyrstelige familie, hans moder var søster til Augusts moder, og han tilhørte selv det wittelsbachske fyrstehus, hvorefter han sammen med August red en tur rundt om byens volde for derefter at tage afsked for altid med August.

Nok var den polske trone gået tabt for August foreløbig, men han kaldte sig dog stadig konge, og da han ikke havde særlig sans for landets vanskeligheder, kastede han sig igen med Constance Cosel ud i de store fester, man nu fejrede for landets befrielse fra svenskerne. Grevindens nye palads med de dyre møbler var færdigt og var pragtfuldt indrettet, og hun holdt nogle imponerende fester der. Efter en samtidig udtalelse kostede hun lige så meget som en hel armé.

Små sidespring fra August II's side forekom dog indimellem, som da han ved et natligt gilde i Brüssel fik overtalt den smukke danserinde Duparc til at komme til Dresden, hvor hun blev modtaget med kongelige hædersbevisninger og fik stillet et hus, heste og vogne til sin rådighed, ligesom hun fik dyre gaver og en høj stilling ved teatret og titlen af „Maitresse privée“. Men Constance Cosel stod som „Maitresse regnante“ over den slags kongelige sidespring, og snart var den nye stjerne forsvundet, og i året 1709 fødte den regerende Maitresse igen en datter (den senere grevinde Moschinska).

I disse år havde karnevallerne været blændende, men alt blev dog fuldstændig overstrålet af de festligheder, hvormed den danske konge, Frederik IV, blev fejret.

Ved sin ankomst til Dresden blev Frederik IV ganske vist først ført til den gamle kurfyrstinde (der var hans tante og August II's moder) og dronningen, der præsenterede ham for hoffets damer, uden at grevinde Cosel var til stede, for ikke at dronningen skulle præsentere hende for Frederik IV. Frederik IV trak sig da også hurtigt tilbage, hvorefter han sammen med August gik over til Madame Cosel, hvor de blev, indtil souperen skulle begynde. Her blev kongen af Danmark placeret mellem August og hans legitime dronning, og mellem damerne, der stående omgav bordet, var grevinde Cosel, strålende af diamanter. Frederik IV ville ikke, at hun stod op, og bad August den Stærke, om hun måtte sidde ned. En taburet blev hurtigt fremskaffet, men det bevirkede, at alle andre damer mistede deres gode humør.

De følgende 14 dage, Frederik IV opholdt sig i Dresden, var lutter festdage, hvor Madame Cosel altid var midtpunktet. Man så overalt hendes bogstaver og hendes deviser, og de to konger viste hende den ære i alle løb at bære hendes farver. Aldrig har en konges elskerinde modtaget større udmærkelser, skriver Pöllnitz.

Der var underholdning, hvor alle var klædt som græske guder. Frederik var Jupiter, August var Apollon – og Cosel var Diana med sit nymfekor og sine musikere på en prægtig triumfvogn, medens dronningen figurerede som en beskeden vestalinde i vestatemplet. Et fantastisk fyrværkeri blev affyret, det forestillede belejringen af Lille, og en rytterfest afholdtes, hvori 1500 adelsmænd deltog. Eller der var „Bauernwirtschaft“, hvor kong Frederik og kurprinsen optrådte som norske

bønder, og August og Cosel var i franske bondedragter. Og her „var indlagt virkelige bønder“ for at give scenerierne lokalkolorit.

Den pragtfuldste fest var dog den „Damefest“, som blev afholdt i amfiteatret den 6. juni, hvor 24 vogne kørte 12 gange gennem den midterste bane, medens damerne, der sad på et højt sæde i hver sin vogn, stak efter en ring, og den herre, der styrede hesten, sad foran på en lav buk. Hver dame havde sin farve, og seks løbere fulgte efter med lanser, medens to fornemme kavalere til hest stak til en ring i de yderste baner, og alt var i damens farve, ligesom herrernes points blev tilregnet deres dame. Det kunne være morsomt at vide, hvad grevinde Cosel har sagt om Karl XII til Frederik IV, for han kørte hendes vogn, hvis farve var „couleur de rose“, og August den Stærke selv var hendes ene „Rener“ på den ydre bane, medens hans lovformelige dronning blot havde plads blandt tilskuerne. På det kongelige bibliotek findes et kobberstik af denne begivenhed.

Krigslykken vendte, og August kom igen på Polens trone. Dog fik grevinde Cosel aldrig mere lov til at komme til Warchau, selv om hun ellers helt og holdent beherskede kongen. Hendes indflydelse var stadig den samme, og samme år fødte hun kongen en søn, som fik hendes navn. Men hendes herskelyst skaffede hende mægtige fjender, og stærke kræfter arbejdede på at styrte hende. I den anledning har historikeren Fr. Regensberg skrevet i 1907, at grunden til Cosels fald i virkeligheden var meget ærefuld for denne så stærkt smædede dame. Hun havde nemlig for længst gennemskuet alle kongens ministre og hoffolk, der fyldte deres egne lommer ved at få kongen holdt uden for regeringsaffærerne, foruden at de af samme grund tilskyndede kongen til ukloge politiske forholdsregler. Grevinden, som uden tvivl virkelig elskede kongen, advarede ham derimod og forsøgte at skaffe sig indflydelse på politikken. Hendes modstandere, i særdeleshed generalfeltmarskallen og kabinetsministeren grev Flemming og overhofmarskallen grev Vitzthum, forsøgte i deres glødende had at fortrænge hende fra August. Men det lykkedes ikke, så længe grevinden selv var i nærheden af kongen. Hun var sig selv sin magt så bevidst, at hun sagde, at 24 timer af hendes nærværelse hos kongen var tilstrækkeligt for at vælte alt det, hendes fjender havde bygget op imod hende gennem et år.

Men da kongen nu var alene i Polen, var lejligheden der, og man aftalte at skaffe ham en ny elskerinde. Ved hjælp af sin kusine fru

Brebentau fandt feltmarskallen Flemming frem til grevinde Dönhoff, en datter af kronstormarskallen Bielinsky og gift med Lithauens underkansler. August interesserede sig jo næsten kun for gifte koner. „Hun er tilstrækkelig yndefuld til at behage,“ sagde fru Brebentau, „og har ikke tilstrækkelig esprit til at tænke på at herske.“ Det udvalgte emne strittede dog imod, men hendes energiske moder og tanter gjorde det bedste for at overtale hende. De påtog sig endog at gøre kongen forelsket, og selv det lykkedes, omend med visse vanskeligheder, da Madame Dönhoff egentlig var ret kedelig, og kongen syntes, hun dansede dårligt, foruden at han var bange for at krænke Madame Cosel. (Efter et portræt i Gotha har hun nærmest lignet en pæn husmoder fra et af de dyrere villakvarterer). „Deres Majestæt behøver jo ikke at glemme grevinde Cosel,“ indvendte overkammerherre Vitzthum, „Deres Majestæt kan elske Madame Dönhoff i Warchau og Madame Cosel i Dresden. Da Deres Majestæt har en hofstat i Sachsen og en i Polen, er det jo rigtigt at have en Maitresse i hver stat, og polakkerne ville jo være glade, om Deres Majestæt ville vælge en af landets egne døtre.“ Hvordan det nu end har været, kongen gik ind på at „blive forelsket“, og den nye politisk bestemte Maitresse tiltrådte sit embede, efter at hun i lighed med sine forgængere havde fået ordnet skilsmissen. Hun blev også en dyr dame, det sørgede hendes moder for, og de fester, hvormed hendes ophøjelse fejredes, spredte en hidtil ukendt glans over den polske hovedstad.

August II's frygt for grevinde Cosel var ikke ubegrundet. Hun fik snart at vide, hvad der var sket i Warchau, og blev ude af sig selv. Hun satte sig tilsyneladende endnu ikke hen og græd som prinsessen hos H. C. Andersen, for hun havde kongens ægteskabserklæring, og dens indhold lod hun nu alle få at vide. August II forsøgte at få den tilbage, men hans bud fik det svar, at hvis kongen krævede den tilbage, skulle hun skyde ham en kugle for panden. I stedet besluttede hun sig til at rejse til Warchau. Fürstemberg sendte ilbud til Flemming, som straks indberettede sagen for grevinde Dönhoff. „Kvindekollegiet“ sammentrådte, og med bønner og tårer blev kongen overtalende til at sende en kammerherre fulgt af en oberstløjtnant med seks ryttere imod grevinden for at tvinge hende til at vende om. Det mødte hende ved den schlesiske grænse, og efter en heftig scene, hvor hun først jagede kammerherren ud ved at true ham med en pistol (hun rejste altid bevæbnet), lod hun

sig til sidst overtale til at vende om. Den 30. november skrev hun fra Dresden til sin moder: „Man må beklage kongen, han er i slette hænder, omgivet af folk, der kun vil deres egen lykke. Jeg er måske den eneste, som rigtigt tager mig det nær, fordi jeg har elsket ham mere end min egen sjæl og aldrig i al evighed vil glemme ham.“

I december 1713 besluttede August den Stærke at vende tilbage til Dresden. Han lod Madame Cosel få besked om at forlade sit palads i Dresden og flytte til Pillnitz, men hun efterkom først befalingen, da nogle arbejdere begyndte at fjerne den overdækkede gang til slottet. Hun var lige knap kommet væk, da grevinde Dönhoff med et stort følge af damer gjorde sin entré i det kurfyrstelige slot, hvor hun blev modtaget af kongen, og hermed var grevinde Cosel ude af regningen, selv om hun stadig skulle volde bekymringer.

I december 1715 forlod hun i al hemmelighed Pillnitz og søgte tilflugt i Berlin. Men et år efter blev hun udleveret til de sachsiske myndigheder, og fordi hun havde vægret sig ved at udlevere ægteskabserklæringen og havde forladt Pillnitz, blev hun på Augusts befaling først ført til slottet Zu Nossen og derefter til det faste bjergslot Stolpen i den sydøstlige del af Meissnerlandet. Her havde man indrettet nogle værelser til hende i det runde Johannistårn, der efter hende kaldes Coseltårnet.

Det var lige den første julehelligdag, hun ankom, 1716. Hun faldt i afmagt, fik derefter periodiske anfald af højlydt vrede og så igen stille vanvid. Hun var da 36 år gammel og endnu i sin fulde skønhed. Otte år tidligere havde hun været i Stolpen, men under lykkeligere stjerner, hvor hun var på jagt i dyrehaven med August. Nu blev hendes rigdomme taget i forvaring for at overgives til hendes børn – for at forhindre, at hun brugte disse rigdomme til andre formål, og man lod hende få omtrent 3.000 taler om året. Engang forsøgte hun flugt ved hjælp af en kaptajn, der af den grund blev halshugget. Det lader til, at hun også i 1724 har forsøgt at flygte ved hjælp af en løjtnant Helm, der var betaget af hende. Det blev dog også opdaget, og Helm skulle skydes, men blev i sidste øjeblik benådet.

I det elvte år af hendes fangenskab kom kongen i 1727 selv til Stolpen for at bese nogle forsøg med kartovekugler. Grevinde Cosel talte til ham oppe fra sit vindue, og han hilste let med hatten, blev tavs og galoperede afsted. Middagen hos kommandanten afbestilte han.

Var det et tilfældigt møde? Netop i 1727 døde dronningen, og selv

blev han samme år så dødssyg, at det var nødvendigt at amputere storetåen, og han døde i 1733 af koldbrand i såret.

Ved efterretningen om Augusts død opløstes grevinde Cosel i tårer og anlagde enkeklæder. Hverken løfter eller trusler fik hende til nogen- sinde at udlevere ægteskaberklæringen. Hun havde altid betragtet sig som Augusts hustru. Hendes ven og fortrolige, Haxthausen, har berettet, at da han engang advarede hende mod kongens troløshed og hendes modstanderes indflydelse, svarede hun: „Jeg har tre børn med ham.“ Og da han indvendte, at det havde Königsmark og Teschen også, udbrød hun: „ Vil De tie stille, de var hans elskerinder, jeg er hans hustru.“ Det er forkert, når det siges, at hun efter Augusts død fik sin frihed, og at hun frivilligt foretrak at blive boende i tårnet, for i Dresdens arkiv findes der ansøgninger fra hende om benådning, der er dateret til hendes sidste leveår.

Efterhånden havde hun nogenlunde affundet sig med sin situation og studerede bøgerne i sit bibliotek, hovedsagelig Orientalia og jødisk literatur, kabbalisten interesserede hende specielt. Desuden dyrkede hun en lille have og omgikkes meget med jøder, som hun drev en livlig handel med, og af hvem hun afkøbte ugalante, smudsige og grove spottemønter, som kongen havde ladet slå over hende. Ligesom hun samlede de mønter, hvor kongens og hendes våben var prægede i den lykkelige tid på hendes bøn. Man fandt efter hendes død fyrrer af disse såkaldte coselske speciedalere i polstret på hendes stol.

Endnu i fængslet bevarede hun sin stolthed og tiltalte selv amtmanden og præsten med „Du“. Og når fyrstelige personer kom til slottet Stolpen, lod hun melde sine „nådige hilsner“. Da prinsen af Ligne besøgte hende i 1762, studerede hun alle religioner og var særlig optaget af den jødiske religion, som hun vist allerede havde interesseret sig for i sine velmagtsdage. Selv bekendte hun sig ligesom sine børn til protestantismen. Hendes religionsstudier gav anledning til megen bagvaskelse og mystiske rygtedannelser, som f. eks.: at man holdt hende indespærret for at forhindre, at hun flygtede til Amsterdam for der at lade sig omvende til jødedommen. Hun døde den 22. april 1765, femogfirs år gammel. Endnu ind i døden bevarede hun sporene af sin skønhed og heroisme. Hendes formue var betydelig, så alle hendes børn blev rigt udstyrede. Hendes søn blev general for kavalleriet og chef for livgarden. Han byggede det berømte Coselpalads ved Frauenkirken i Dresden. Hendes ældste datter,

Brühls terrasse ved Zwinger, Dresden.

der var gift med overfalkoneren grev Friesen, døde ung i 1728. Og medens hun selv sad som fange på slottet Stolpen, fejrede August den Stærke deres yngste datters bryllup på slottet Pillnitz med militære skuespil, optræden af franske og italienske kunstnere og landlige fester, hvor bønder og bondepiger også deltog og af og til blev oversprøjtet med vand „til stor morskab for hof og adel“. Festlighederne varede i tre uger og var besøgt af mange mennesker. Denne datter, grevinde Moszinska, blev forøvrigt senere, da hun beherskede grev Brühl, også Sachsens almægtige herskerinde og kom derved til at ligne sin moder.

Alle disse store fester i Dresden med deres blændende pragt og ødselhed og karnevalshalløjet i Venedig, hvor der oven i købet blev afholdt en stor regatta til Frederik IV's pris, og hvor selv Vivaldi forsøgte sig ved at tilegne Frederik IV en udgave af violinsonater, står jo i en mærkelig skærende kontrast til det store sultende Europa, hvor hærene drog om og spredte ulykker og sygdom. Hvor folk f. eks. i Jylland levede så elendigt under den hårde vinter 1708–09, at de måtte ty til træernes

bark og lyng for at få noget at leve af. I Sachsen var situationen også fortvivlet. Landet var udpint og svækket, og det blev bl. a. en af grundene til, at Prøjsen blev den førende magt i Tyskland. Men hoffets fester var alligevel meget populære blandt befolkningen, enhver anstændig klædt person kunne jo deltage gratis. I mange retninger var det en slags turistservice, og Leipzigermessens og den lige grundlagte porcelænsindustri blomstrede op derved. Forøvrigt mente man dengang, at det gavnede den økonomiske udvikling, når der blot blev købt meget ind, om det så var på vekslers eller hvad – og deri lignede denne sexglade tid måske også vort moderne velfærdssamfund med dets tro på afbetalingshveriets lykke og det kunstigt opreklamerede forbrugs betydning for nationaløkonomien.

Der lå dog også politiske intriger og forhandlinger bag Frederik IV's møde med fætter August II i Dresden. Der blev indgået den aftale mellem Danmark og Sachsen, at Sachsen skulle angribe svenskerne i Polen, og at danskerne skulle angribe dem i Skåne og fra Norges grænser. Ruslands tilslutning forudsattes, men man havde den ikke endnu. Det kunne se ud, som om man på dette tidspunkt ikke var helt klar over Ruslands betydning. Dets hær havde jo hidtil mest bestået af udisciplinerede nomadestammer, men czar Peter havde reorganiseret den, og det blev katastrofalt for Sverige.

Den armé på 50.000 mand, som Karl XII var draget til Østeuropa med i 1708, svandt i 1709 ind til 20.000 mand, indtil den blev helt slået af russerne ved Poltava, hvor de sidste overlevende faldt i russisk fangenskab, hvis de ikke hørte til de par små afdelinger, for hvem det lykkedes at undslippe til Tyrkiet med Karl XII.

Men Sverige havde endnu reserver i hjemlandet, og indholdet af traktaten mellem Sachsen og Danmark var kommet det for øre. Man havde egentlig her vovet sig for langt frem, for med russerne forelå der endnu ingen aftaler. De var efter deres sejr ved Poltava ikke særlig interesserede i den danske deltagelse, så man måtte tage de betingelser, man kunne få.

Resultatet blev da også, at den russiske gesandt Dolgorucki triumferende kunne skrive hjem: „Jeg har intet givet, ikke en soldat, ikke en skilling.“ Og den 28. oktober udsendte Danmark sin (efter sigende „sjusket begrundede“) krigserklæring til Sverige. Medens landets krigsminister, Lente, pessimistisk kunne skrive: „Der mangler beslutsomhed,

vi mangler folk, penge, korn, og så taler man om at udruste en eskadre og begynde krigen i næste måned. Vi må føre krigen for egne midler, af Rusland har vi ingen subsidier at vente, det er store ting, om czaren vil have os med.“

Men krigspartiet havde sejret, og dets første mand, der havde været med ved forhandlingerne i Dresden, grev Christian Reventlow, blev da udnævnt til øverste general for felttoget til Skåne med Jørgen Rantzau som generalløjtnant og Rodsteen, Dewitz, Eicksted og Ditleff Brockdorff som generalmajorer.

Landgangen i Helsingborg

Den 10. november 1709 brød den danske flåde op. Det var stille vejr, og man nåede ikke længere end til Skovshoved. Først den næste dag ankrede man op ud for Råå syd for Helsingborg. Stedet var velegnet til landgangssted, og Stenbock holdt sig tilbage, da han anså det for vigtigere at gemme sit rytteri til senere brug.

I løbet af natten ankom Frederik IV til flåden, og om morgenen blev der saluteret fra skibene og fra Kronborg. „Det hele var overmåde skønt og magnifikt at se og høre.“ Og snart efter begyndte landgangen, hvor en søofficer med et dannebrogflag i hånden var den første, der satte sin fod på kysten. Alt foregik som en „stor og pompøs parade“. Medens Stenbock om eftermiddagen trak sig tilbage til Bälteberga 1½ mil sydøst for Råå.

Foreløbig skete der dog ikke andet, end at den danske hær gik i vinterkvarter, og at Stenbock, der havde trukket sig tilbage til Malmø, som han anså for uhyre vigtig, blev udnævnt til overkommanderende og fik ordre til at dække Karlskrona, hvor flåden lå værgeløs. Midt i december drog han da til Kristianstad.

I to måneder lå således den danske hær i Skåne uden at foretage sig noget særligt udover at sende generalmajor Ditleff Brockdorff mod Lund for at inddrive kontributioner. Imens begyndte svenskerne at samle en ny hær, som fra dag til dag voksede i styrke, medens danskerne overhovedet ikke var forberedt på at føre krig.

Den danske hær var alt for svag til at gå mod selve Sverige, og alligevel bestemte grev Reventlow sig til at gå mod Kristianstad, medens generalmajor Ditleff Brockdorff fik besked om at belejre Malmø.

Denne belejring og inddrivelsen af kontributionerne kan man følge i de breve, Ditleff B. skrev til krigsministeren Lente i København.

Han havde fået besked på at oprette magasiner på begge sider af Lødde å. Og han begyndte at anlægge et ved Barsebäck, der lå nemt ved kysten overfor København. Men Reventlow befalede ham at flytte det til herregården Viderup ved Kävlingeåen, da han frygtede, at et

Herregården Viderup ved Kävlingeåen.

magasin ved kysten ville give anledning til, at ulovligt inddrevne varer i smug førtes over til Sjælland!!!

Det første brev, man har i dag fra Lund, er skrevet den 13. januar 1710:

„Jeg har her til morgen fået ordre fra greven til på det kraftigste i løbet af 4 til 5 dage at føre det her sammenbragte magasin til Helsingborg. Jeg har ganske vist sendt flere afdelinger ud over hele landet for vidt og bredt at sammendrive vogne. Kun tvivler jeg meget på, at noget sådant kan gøres på så kort tid, da magasinet er temmelig stort, hvad Deres Excellence også kan se af den vedlagte specifikation. Og det ville være blevet fornyet med en fjerdedel, om ikke denne hastige transport og den af den grund fastlagte tidsfrist var kommet. Der har her i nat været skudt 10 kanonskud fra Malmø. Men det er ikke til at sige, hvad det skal betyde, da der ikke i dag er ankommet nogen desertører. Det var imidlertid meget store og svære skud, hvad der får mig til at tro, at det er signalskud. Hvad der videre sker, skal jeg ikke unnlade allerunderdanigst at aflægge rapport til Deres Excellence om ...“.

Den 10. januar havde Detleff afsluttet indkredsningen af Malmø, der efter Stenbocks udtalelser ikke var i stand til at modstå et bombardement. Besætningen var svag, brandfaren stor, og byen var opfyldt af kvinder og børn. Men belejringsarbejdet forudsatte, at den norske hær bandt det svenske observationskorps til Bohuslen, og der skete ingen ting fra norsk side. Reventlow mente dog, at det „ikke var umuligt med guddommelig bistand“ at erobre fæstningen, og gav foreløbig sin generalmajor ordre til at afspærre byens forbindelse med oplandet og opslog selv sit hovedkvarter på herregården Skarhult, medens hæren gik til Kristianstad.

Allerede i december var man (vist fra København) begyndt at forhandle med en højt anset hollandsk ingeniør, C. F. Hertell, som skulle være i stand til med ringe tab at tage Landskrona og Malmø på henholdsvis 8 og 14 dage. Men endnu i midten af marts var forhandlingerne ikke afsluttet, og da var Skåne for længst rømmet.

Der må have været ca. 150.000 indbyggere i Skåne dengang, og „Skåne skattades lika som ett säkert visthus och brödkorg till flottans, fästningernes og arméens understöd“, hed det i et brev fra det svenske råd til Karl XII i 1711. Og høsten havde været rig i 1709, så om efteråret var alle lader fulde.

Lund.

Landbefolkningen var gennemgående dansksindet, og dens uvilje mod svenskerne var blevet styrket ved de byrder og oprustninger, som Karl XII havde pålagt også dem. Så der var skånsk besætning med blandt de bemandingsfartøjer, der gik i land i Helsingborg i november 1709, og fra den svenske hær deserterede de skånske soldater i hobetal. Ryttergeneralmajoren Gyllenstierna, der ledede tre svenske regimenter, holdt sig således i lang tid på afstand af danskerne, fordi skåningerne fra hans regiment deserterede. Derimod siges bybefolkningen og gejstligheden stort set at have været svensksindede.

Ordren til Ditleff B. lød da også på, at de professorer og embedsmænd i Lund, som var blevet tilbage, skulle behandles skånsomt, mens de „bortrømtes“ ejendomme skulle belægges stærkt. Tropperne måtte intet kræve udover brød og fourage, al plyndring var forbudt. De „bortrømtes“ korn skulle udtærskes og føres til magasinerne, deres løsøre skulle indregistreres, men måtte ikke borttages.

En underofficer blev da også skudt den 17. november og en menig hængt i Prinsen af Hessens regiment, fordi de havde stjålet kød hos bønderne. Men om noget af det mandskab, der blev sendt til den danske

hær i Skåne, hed det, at det var „det sletteste og miserableste af verden, og at de såvel som hestene var det rene udskud“.

Og mangelfuldt har hæren været udstyret. Da nogle desertører kort efter landgangen meldte sig til Stenbock, fortælles det, at de kun havde „kjolen over skiorten, ingen kamisol og ingen kappe“, og det var dog i november måned, hvor de lå i åben lejr, så man forstår, de stak af, da de vitterligt led kulde og sult.

Men lige så galt, om ikke værre, var det i den hær, man stablede på benene på svensk side. Der var ganske vist store mandskabsreserver at tage af, selv efter nederlaget ved Poltava, hvor en hel hær gik tabt, men forsyningerne var elendige. Der regnedes med, at der i Sverige, Finland og i Sveriges baltiske og tyske provinser endnu var ca. 70.000 mand, der kunne bruges, deraf alene 17.000 mand i Sverige. Men man stiller sig noget skeptisk, når man læser, at der skulle nedsendes overflødige skrivere, bogholdere og „kaffebrødre“. Ligesom det hedder, at skåningerne sendte „pojker og skiutzmärrer“ i stedet for ryttere og heste. Og hestene var så ringe, at ejerne trods opfordringer ikke engang ville hente dem tilbage igen. Eller at der i Kalmar len levede „17 gamle officerer, der næsten alle kunne bruges“.

Stenbock erklærede da også efter krigen, at mange af officererne havde vist „nachlässigkeit“ og „opprimeret“ kongens interesser. Hvor-efter det blev bestemt, at man kun skulle beholde de officerer, der havde vist udygtighed (!), hvorimod de, der havde udvist fejghed, skulle afskediges. Om nogle officerer hed det, at de var så gamle, at deres kommando var helt uforståelig for mandskabet, da de havde svært ved at udtrykke sig. Og om generalmajoren Gyllenstierna hedder det, at han desværre var så fortrukket. Eksistensmulighederne var små for den svenske hær, så det meddeltes, at Nerike-Vermland-regimentet efter at have ekserceret i fire dage måtte gå fra hinanden, da officererne ikke havde noget at leve af. Derfor er det ikke mærkeligt, når man hører, at den svenske hær, der blev samlet i Ousby, „tiltvang sig mad og drikke og huserede ilde med bønderne“, ifølge svenskeren Hammerbergs indberetning, og heller ikke, når det fortælles om en svensk løjtnant, der med 5 mand var ude for at se, om danskerne havde forladt Karlshamn, at „bønderne havde ilde håndteret dem, frataget dem våben og heste og holdt dem i arrest i to dage“.

Det næste brev er fra den 23. januar. Detleff B. havde fra den 25.

Malmøhus.

december haft sit kvarter i professor Hörlings gård i Lund, og herfra lededes inddrivelsen af „kontributionerne“ og belejringen af Malmø. Han skriver, at „geheimeråd Viregg har berettet, at han har fået at vide, at der ikke er blevet udfærdiget noget generaladjutantløjtnantspatent, og at man derfor specielt må indgive en ansøgning allerunderdanigst til Hans Majestæt kongen, hvorpå hans Majestæt kongens resolution allernådigst bliver udfærdiget og tilbagesendt. Derfor har jeg taget mig den frihed at ulejlige med vedlagte allerunderdanigste ansøgning med anmodning om, at denne må blive fremmet til allernådigste ekspedition. Siden den Christianske ekspedition har hr. greven efterladt mig her med 600 heste og dronningens regiment for at indslutte Malmø, således at ikke det ringeste kan komme ind her. Der bliver daglig udjaget udygtige ryttere, salpetersydere og andre ikke påskønnede beboere, der imidlertid bliver drevet tilbage af vore vagter. Hr. kommissær Himmelstrup er blevet sendt til Ystad med 50 heste fra mit detachment for i de omliggende herreder, hvor man hidtil ikke har kunnet inddrive på grund af de svenske afdelinger, dér at opkræve 10 tønder af høsten pr. gård. I mellemtiden forøges det herværende magasin meget og er til stor hjælp for detachmentet ved Christianstadt, fordi proviantforvalter Wandstrup allerede forleden dag måtte aflevere 4000 brød derhen. Især da svenskerne har bestræbt sig på at udfouragere alt fra Ousby til Christianstad.

P.S. Deres Excellence vil ikke tage mig det unådigt op, at jeg oversender Dem kopien af det brev, som kommissær Himmelstrup lige har sendt mig, hvoraf Deres Excellence vil kunne se, at afdelingen til Ystad, selv om det har været noget, alligevel går godt, og at forhåbentlig et godt parti korn vil kunne blive inddrevet til magasinet. Derfor tror jeg, at greven under marchen vil blive tilstrækkelig dækket, så han intet har at frygte, og uanset dette har jeg sendt ham endnu 50 heste for desto bedre at kunne lette inddrivelsen. Lehnsmanden Ole Lindt, hvorm han skriver, er en af de værste skurke, som har inddrevet det meste af svenskernes korn. Derfor vil jeg lade ham være velforvaret under hovedmarchen, indtil greven giver ordre til, hvad der skal gøres med ham . . .“.

Alle brevene fra den tid har de flotteste baroksving, der svarer til tidens stil i arkitekturen, og også selve sproget har en masse kruseduller og gentagelser af fraser i begyndelsen og slutningen, som derfor udelades her i oversættelserne og kun bevares, når de optræder i selve brevets

tekst som her, hvor ordene „allerunderdanigst“ og „allernådigst“ slynger sig imellem teksten som barokkruseduller.

Geheimeråd Viregg var som Lente geheimeråd i krigsministeriet og var gift med Ditleff B.'s søster Margrethe. Han var vel en slægtning til den tidligt afdøde frøken Viereck, som kongen havde ladet sig vie til til venstre hånd i 1703 til stor forargelse for mange, da der ellers var dødsstraf for bigami. Men det var mode og god tone ved alle europæiske hoffer at have elskerinder, så også den danske konge har vel måttet vise, at det danske hof var fuldt på højde med andre europæiske fyrstehuse.

Felttoget til Blekinge og Malmøs belejring

Efter landgangen ved Helsingborg havde Frederik IV udtalt, at han kom som en befrier, og at alt skulle blive udbetalt i klingende mønt. Men det kom jo hurtigt til at skorte på penge. Kontantbetalingen blev erstattet med kontributioner. I et smukt opråb blev skåningerne nu ligestillede med kongens øvrige undersåtter, og hans majestæt ville ikke bebyrde dem med større udgifter, end de havde haft i fredstid . . . , „og skulle nogen mod forventning være sendrægtige med at afdrage sit kvantum i rette tid, . . . må han militær eksekution være ventende“. Når man betænker, at svenskerne optrådte, som om de befandt sig i fjendeland, og også havde beskattet Skåne hårdt i fredstid, kan man forestille sig, hvor meget der er blevet tilbage på landet. Det hedder da også gang på gang om et sted, at det er udfourageret, når hærene kommer dertil. Den i brevet fra 23/1 nævnte skurk Ole Lindt er åbenbart en svensker, der har stået for nøjagtig det samme som danskerne: inddrivelse af korn hos bønderne. Det siges dog af en svensk forfatter, at de danske gik frem „såsom menniskor och icke som rufdjur“. Ordren var også, at eksekutionerne skulle være moderate, og de fandt i hvert fald slet ikke sted i Luggude herred.

Det var oprindelig meningen, at Reventlow skulle have indtaget Landskrona, da den og Malmø var de to eneste befæstede steder, hvor en dansk invasionshær kunne finde støtte for et fremstød ind i Skåne. Skanserne i Helsingborg var blevet sløjft af svenskerne, og byen kunne derfor ikke yde nogen støtte af større format.

Men man mente, at det ville blive for kostbart at tage Landskrona om vinteren, hvorimod den, som generaløjtnant Rantzau skrev til kongen, ville falde i løbet af en 8–10 dage, om man ventede til april–maj. Byerne lå derfor ret stille hen, men „pletfeber og blodgang“ rasede, så forholdene har været uhyggelige i Landskrona, hvor regimentet led „stor afgang“, hvilket vil sige, at mange døde eller havde held til at desertere. Det samme var tilfældet med Malmø, hvor man altså forgæves prøvede at komme af med de ikke våbenføre beboere.

Det, der dengang omtaltes som den Christianske ekspedition, er det, der i dag kaldes felttoget til Blekinge.

Hvad ville mon danskerne i Kristianstad? For Stenbock havde den i hvert fald ingen betydning, for ham var det vigtigste, at Karlskrona blev dækket. Byen blev da rømmet, mens svenskerne samledes ved Loshult for at falde danskerne i ryggen. Det kom derved til kampe ved Torse bro og ved Fjelkinge med Gyllenstiernas rytterier, der til sidst blev slået på vild flugt, men snevejr og mørke standsede danskernes forfølgelse af dem.

Resultatet var dog, at det svenske rytteri var ubrugeligt i 3–4 uger efter. Og i løbet af natten kom der så mange flygtende svenske soldater til Karlshamn, at torvet blev fyldt. Alle ville de til Karlskrona. Landshøvdingen lod portene lukke og satte vagt ved dem, så at ingen kunne slippe ud. Han forplejede de udasede folk og heste og fandt, at officererne havde „handlet som skælmene og forrædere, hvorfor de blev behandlet efter fortjeneste. De var helt demoraliserede på sjæl og legeme.“

Stenbock fik nu advarsel om ikke at opgive Karlskrona og ikke at vove sig for langt ud med sine uøvede tropper. Men han havde ellers frie hænder og fik meddelelse om, at der snart ville være en ny hær klar til ham. Det var da hans plan fra nordøst at falde ind i Skåne, og han udsendte et begejstret opråb, der dog fik en kølig modtagelse og faldt til jorden. Helt planmæssigt gik det ikke. Den officer, der skulle afbryde broerne for at hindre danskerne i at gå til Loshult, flygtede, og den løjtnant, der skulle forsvare stedet, var bestandig så beruset, at han ikke kunne gøre noget.

Den 28. januar om eftermiddagen drog Reventlow da ind i Karlshamn, hvor han sammen med sin tidligere omtalte kone og Rantzau og Rodsteen tog ophold i Mestertons hus. Bønderne var meget venlige. Som landshøvding Adlersten skrev: „Det slår til, som jeg sagde, at almuen ej drager værget mod de danske“. Reventlow havde, ifølge sit eget brev til kongen, ingen planer om at gå mod Karlskrona, det var hans styrker for svage til, og han ville gå tilbage til Kristianstad, når Blekinges hjælpkilder var udnyttet så godt som muligt!!! Og det hedder her så smukt: „Nogen plyndring fandt der egentlig ikke sted, da alt blev udskrevet med løfte om erstatning og betaling, når landet var blevet dansk.“ Og Reventlow nedsatte en brandskatning fra 20.000 Rdl. til 9.000 for ved „denne nådesakt at vinde popularitet“!!! – De 6.000 blev straks

udbetalt, men resten kunne ikke skaffes til veje, så nogle ansete borgere blev taget som gidsler og sendt til Korsør, hvor de først blev løsladt den 20. juni. Det meddeles, at der fandtes ikke stort i Blekinge, og 3. februar begyndte tilbagetoget. Stenbock ser ikke så idealistisk på Reventlows indsats, men skriver, at danskerne havde plyndret, skændet kvinder, ødelagt huse, bortført proviant og udskrevet en brandskat på 24.000 Rdl. Den danske generalstabs beretning tror dog, at dette er overdrevet, og mener, at „togtet havde styrket den danske hærs moral og vakt dens selvtillid“.

Kendsgerningen er, at det nu gjaldt om at komme tilbage til Skåne, for Stenbocks hær samledes ved Vexiø, parat til at gå ind i Skåne, selv om ganske vist sulten så ud til at blive dens værste fjende, og magasinerne i Vexiø var tomme ved hærens samling. Også hærafdelingerne fra den svensk-norske grænse gik mod Sydsverige. Derved blev generalmajor Eickstedt, der stod ved Helsingborg, skræmt og bad gennem Reventlow om at få tilsendt nogle af Ditleff B.'s soldater, og det er det, denne bl. a. skriver om den 9. februar, hvor han meddeler:

„Hr. gehejmeråd Viereck har ladet mig forstå, at Deres Excellence ikke vil tage mig det unådigt op, om jeg fra tid til anden meddeler, hvad der sker på disse steder. Afbrændingen af møllerne i Malmø er ikke så væsentlig, at der skal berettes herom, i sammenligning med de kanon-skud, der i nogle nætter er affyret fra Malmø. Det har været løse skud og avertissementer for at prøve, om garnisonens poster vil gøre anskrig i nødens stund. De øvrige skud har været prøveskud fra konstabler og artillerister. Til dato har garnisonen været indesluttet med 2 eskadroner livdragoner og to eskadroner af Sprengels *nationale sjællændere*, hvortil kommer, at Deres Majestæt dronningens livregiment har holdt veje og kirkegårde besat med 400 mand, for at ikke det ringeste kan komme ud fra Malmø. Hvilket generer garnisonen meget, især da der allerede skal gives 5–6 slette dalere hos borgerne for hver mand. Men efter at jeg i går ved ordonnans fra kammerherre Eickstedt er blevet underrettet om, at et detachment på 3 rytterregimenter, hvorimellem et dragonregiment, skal være kommet fra infanteriregimentet i den nordlige armé og have sat sig ved Laholm, er der indløbet ordre fra hr. greve Reventlow til, at jeg ufortøvet skal lade 2 eskadroner livdragoner marchere til kammerherre Eickstedt til Sondersloffer (Sönnarslöv) broen, hvor de skulle ankomme den 10. ds. Jeg har da lavet en anden disposition og

foranstaltning, da det synes mig, at alt for meget afhænger af, at Malmø bliver indesluttet så stærkt som muligt, og jeg har afsendt dette til Christianstadt til hr. grevens billigelse, og jeg tager mig den frihed allerunderdanigst at indsende denne postering til Deres Excellence . . .“

Ditleff havde den 15. besigtiget posterne om Malmø og givet ordre til, at vindmøllerne, der stod udenfor fæstningsgravene, skulle afbrændes. De største styrker, der var efterladt i det vestlige Skåne, var generalmajor Eickstedts. Han skulle bl. a. sørge for, at Helsingborg blev befæstet. Det blev dog ikke til ret meget. Ikke alene manglede der mandskab, men den officer, der skulle lede arbejdet, manglede også evner og energi. Reventlow skriver et sted, at Eickstedt „er en brav og ærlig mand, men den mindste bagatel foruroliger ham og bringer ham i forlegenhed, hvad der i reglen ikke plejer at løbe vel af, når han skal lede hele værket“. Efter Skånefelttoget blev Eickstedt for øvrigt udnævnt til krigsminister i stedet for Lente.

Eickstedt havde hørt rygter om, at svenskerne fra Halland ville søge mod Malmø. Laholm ligger lidt nord for Hallandsåsen. Og nu bad han om at få to af eskadronerne fra Malmø. Hvad han altså også fik, men man mærker også, at Ditleff B. er utilfreds med det. Man kan nogle gange komme til at tro, at disse breve indeholder en kritik af Reventlows dispositioner til kongen, som jo var den øverste feltherre, så at de undskyldende barokfraser virkelig dækker over en for åbenlys kritik. At hans kritik vist for øvrigt her var rigtig er en anden sag, det bedømmes i hvert fald senere at være en stor fejl, at Reventlow ikke havde sørget for at få et fast støttepunkt ved en af Øresundsbyerne. Og at Reventlow var utilfreds med sin generalmajor, der ikke var enig med ham, er indlysende. Rygterne om de svenske troppebevægelser i retning mod Helsingborg-Malmø var imidlertid forkerte. Svenskerne havde andre planer, så Eickstedt kom i stedet for til at marchere østpå med sine folk.

Derfor meddeler et brev den 11. februar, at „det viser sig, at meddelelserne om, at det svenske departement, der stod nordenfjelds og skulle have samlet sig ved Laholm, ikke fortsætter, der er i stedet meget mere grund til at tro, at det er et svensk praleri, tilmed da det næsten er umuligt, at folk kan marchere 4–5 dage, hvor der intet udkomme eller fourage er at få.“

„Der er igen i går,“ fortsætter brevet, „kommet 4 desertører fra Malmø fra de dragoner, der er derinde. De kan ikke noksom bevidne

den slette tilstand. Garnisonen skal være så præget af syge og døende, at der er kompagnier imellem, hvor der slet ingen raske folk er. Der var en stor, alt for tidlig glæde i byen, da livdragonerne drog af. Men glæden varede ikke længe, da de så, at de afgående poster igen blev forstærket med infanteri. Og hvis desertøren, hvoraf der i tidens løb er kommet 50 hertil, hvis hans udsagn er til at tro, så skal mangelen på salt og fourage være umådelig stor. Hvad der er meget sandsynligt, idet desertørernes heste er så magre, at de næsten ikke kan gå. Mine tanker er derfor, at hvis disse posteringer fortsætter denne vinter, så vil Deres kongelige Majestæt, vores allernådigste konge, ikke have nødig at bruge store belejringer på Malmø og Landskrona. Hvis min opvartning med skriverier ikke falder Deres Excellence fortrydeligt i Deres affærer, så vil jeg underdanigst varte op med, hvad der sker på disse steder.“

Og dagen efter, den 12., melder han: „Der er ikke sket nogen større ændringer ved posteringen foran Malmø. Garnisonen lader sig roligt indeslutte med de 2 *eskadroner sjællandske national dragoner*. Og når de vil have meddelelser til Nordholm, sender de dem med en hurtig jagt til Ystad, hvor en afdeling af den derværende postering har fået fat på 2 desertører, en fra oberst Eifflers regiment og en fra Deres Majestæt dronningens regiment. De var forsynet med pas fra Malmøs kommandant, generalmajor Schütte, for at kunne rejse til de tyske provinser. De er i dag til morgen bragt hertil. En postjagt, der kom fra den pommerke side, har prøvet at nå frem til Ystad, særlig fordi de i 8 uger ikke har haft nogen breve fra Tyskland. Fra vor afdeling havde kaptajn Staffeldt fra livdragonerne gjort alle anstalter for at skjule sine folk i husene, indtil de var kommet i land. Men han har alligevel ikke kunnet forhindre, at den båd, der var sendt foran for at udspejde, om man også kunne lande sikkert, blev tilskreget, at danskerne var der, fra alle de kanaler, der kom løbende alle steder fra. Hvorefter båden vendte om, og jagten satte sejl og stod til søs. De har med en båd givet hr. Ritz på Bornholm besked derom. Yderligere har den tidligere regiments-skriver, kommissær Duche, som ligger i Simrishamn, sendt mig 9 desertører fra svenskerne og berettet, at omkring et par hundrede opholder sig deromkring og har rottet sig sammen. De stammer fra affæren foran Christianstad, og de forøver alle mulige skurkestreger ude på landet. Jeg har altså villet informere mig hos Deres Excellence, om Deres Maje-

stæt kongen ville tage det unådigt op, om man kunne overtale nogle af disse folk til at lade sig hverve og gå til Brabant. De vil kun tjene til hest og ikke til fods. Og da de nu så nødig vil tjene til fods, ville man i så fald ikke være sikker på disse folk. Alligevel vil det blive et besvær at få disse folk fra hinanden. Jeg beder Deres Excellence lade mig vide Deres Majestæts allernådigste mening derom. Jeg har denne nat haft brev fra hr. generalløjtnant Rantzau, som mener, at de 4 kompagnier livdragoner med det første vil komme igen til mig sammen med grev Holchs rytteri, fordi der ikke er noget udkomme for rytteriet deroppe. På dette sted derimod lever posteringerne hos bønderne. En dragon betaler to styver og en soldat en styver om dagen for sin husmandskost og brød og får ikke noget brød fra magasinerne. Krigskommissær og justitsråd Simonsen (?) har måttet gå ud for at visitere posteringerne og forhøre, om bønderne har haft nogen anledning til at klage. Begge broerne ved Kjefflinge (Kävlinge) og Getinge, som kongen af Sverige beregnede 6.000 Rdlr. til for at bygge, og som ved ankomsten blev brændt af af svenskerne, er igen blevet bygget op, og den sidste er blevet færdig i dag ved hjælp af 12 tømrere fra dronningens og 10 tømrere fra Lund. Omkostningerne er 30 Rdl., som Frosta herred og Torne herred skal betale igen. Tilbagetrækningen af de 4 kompagnier livdragoner har standset inddrivelsen til magasinerne. Jeg må på ny udsende folk. Fra Torne herred, Barre herred, Wemmenshøj herred, Oxie herred og Schutz herred har jeg gjort den beregning, at 10 tønder korn pr. gård omtrent må blive 10.000 tønder korn. De andre herreder er i de andre kommissærers distrikter. Jeg er af den mening, at de 10 tønder pr. gård skal komme rigtig ind. Kun har der været for få folk til at sætte fart i inddrivelsen. Jeg sender samtidig hermed posteringen af hr. grev Reventlows korps. Hvis jeg efter dette kommer til ulejlighed med mine skriverier, så beder jeg Deres Excellence have den nåde at lade mig vide, hvornår jeg skal holde op . . .“

Og vedlagt brevet findes et meget detaljeret regnskab over indtægterne og udgifterne fra magasinerne i Lund og Widrop (Viderup). Tilsyneladende er det meget nøjagtigt og ser ud til at være fint bogført. Og samtidig ligger der en fortegnelse over arméen. De indesluttede byer Malmø og Landskrona havde hele tiden forbindelser med hinanden ad søvejen, selv om det har været vanskeliggjort. De svenske marodører, som dér omtales, stammede fra det svenske nederlag ved Fjelkinge, så

foruden de rigtige plyndrende hære var der omstrefjende bander af desertører og flygtninge, der levede som røvere. Det var måske derfor meget praktisk, om man kunne tjene noget på at leje dem ud til Brabandt. Når de svenske marodører ikke ville hverves til infanteriet, må det tilføjes, at infanteritjenesten var meget upopulær, og at der var en meget større desertering fra fodfolket end fra rytteriet, der da også kun fik 10 Rdlr. for at lade sig hverve i normale tider mod 15 Rdlr. for at blive infanterist.

Eggen om Lund var alligevel så rig på korn efter den tids forhold, at man åbenbart virkelig kunne få de 10 tønder ind pr. gård, og det efter at de dog først havde været beskattede af Stenbock. Som Reventlow skrev: „ . . . her er bønderne ret vel fornøjede (! ! !) derved (de 10 tønder korn), i Danmark ville en sådan kornskat ganske ødelægge dem.“

Det næste brev er fra den 16. februar: „Vil Deres Excellence have den nåde allerunderdanigst at berette for Deres kongelige Majestæt om den lille træfning, der er foregået ved min postering ved Klagstrup, da svenskerne i deres nød over at være så indesluttede har gjort et forsøg på at gennembryde en post ved posteringen ved Klagstrup, som ligger yderst ved stranden. Det lykkedes ikke for dem, tværtimod er de blevet jaget tilbage, efterladende 5 døde og 3 fanger, som Deres Excellence vil kunne se af den her vedlagte kopi af beretningen fra oberstløjtnant Arnoldt, som kommanderede posteringen. Det er rigtignok ikke gået for sig uden tab på vor side, idet patruljen af sjællandske dragoner fik taget to mand, mens den tredie undslap fjenden. Af dronningens regiment er 3 døde og 1 korporal og 4 mand taget til fange. Deres tilfange-tagelse skyldes, at af de 100 mand ved Klagstrup holder halvdelen vagt på kirkegården, den anden i nærheden, og da patruljen var blevet taget, har infanteriet ikke kunnet blive underrettet, før fjenden var kommet ind i landsbyen. Og før de har kunnet samle sig på kirkegården, er korporalen med de 4 mand blevet taget. Hvilket klart beviser, at efter at løjtnanten på kirkegården er blevet angrebet 3 gange, og svenskerne er blevet afvist, er disse folk ikke i stand til at kunne tage en mand uden at blive overrumplet. Derfor håber jeg, at Deres kongelige Majestæt ikke vil tage det unådigt op eller gøre sig unådige tanker, når jeg fastholder posteringen og blokeringen med de 2 eskadroner dragoner og infanteriet, hvorfra jeg sender Deres Excellence detaljerne af posteringen. Jeg tror, at Deres kongelige Majestæts høje kongelige interesser alt for

Kirken i Klagstrup.

meget afhænger af, at der ikke gives fæstningen Malmø nogen luft, da den er meget generet af indkredsningen og gerne gør et desperat forsøg for at gøre sig fri af indkredsningen. Ved afgangens af de 2 eskadroner livdragoner har jeg ganske vist ingen ordre fået fra grev Reventlow om, hvorvidt posten skal forlades, eller man skal fortsætte med indeslutningen. Selv mener jeg, at der er brug for at beholde posten og at holde den med så mange folk, som generalen har lejlighed til at give, og ikke trække dem væk, før man får ordre dertil, da også Deres kongelige Majestæts interesser afhænger alt for meget deraf. Således er jeg i den allerunderdanigste mening, at Deres kongelige Majestæt vil være tilfreds med min handling. Jeg har ligeledes sendt greven og generalløjtnant Rantzow detaljerne om posteringen og om, hvad der stadig forefalder der. Og da jeg ikke har fået noget svar, formoder jeg, at deres tavshed er en tilstrækkelig bifaldelse. Især da det er sikkert, at ikke én tønde korn af den allermindste kontribution vil kunne blive inddrevet, om ikke Malmø forbliver indesluttet. Afgangen af døde og sårede har jeg ladet erstatte med andre. Transporten af korn herfra til Helsingborg vil ikke gå så hurtigt, som jeg gerne så det, og som min ordre lyder. Krigskommissær Himmelstrup har fået ordre til at levere 500 tønder havre og 4.000 brød til Kristianstad, hvortil kommer, at tilbagebringningen af pontonerne fra Kristianstad medtager en stor del vogne, hvilket forhindrer transporten, alligevel er 3.000 tønder allerede afsendt, og alle vegne er der sendt folk ud for at inddrive vogne, og da der på grund af fremskaffelsen af vognene bliver for få dragoner på posteringen, kan jeg ikke, som det er min pligt, fremskynde transporten så hurtigt for ham, som jeg gerne ville . . .“

Og vedlagt brevet ligger en kopi af Arnoldts brev om angrebet på Klagstorp, hvor svenskerne ved at benytte sig af det tågede vejr angreb posten ved Klagstorp mellem kl. 4 og 5 om morgenen, og angrebet beskrives her meget detaljeret.

Til brug ved Lødde å, hvor broerne var ødelagt, havde Ditleff B. fået 6 pontoner, som nu skulle leveres tilbage.

Tilbagetoget fra Blekinge var begyndt den 3. februar, men egnen om Kristianstad er åbenbart ikke forladt endnu. Dette felttog var på forhånd et håbløst foretagende, da det ikke blev støttet, hverken hjemmefra eller med et angreb fra norsk side. Det er tværtimod, som om Frederik IV er ret uinteressert. Der har vel heller ikke været nogen muligheder

for at støtte Reventlows højtflyvende planer om et fremstød mod selve „gammel Sverige“. Med 6.000 mand kunne der ikke udrettes „store ting“. Så han skrev hjem, at hvis han ikke fik forstærkning, kunne han lige så godt rejse hjem og deltage i karnevalslystighederne, som interesserede hoffet langt mere end krigen. Men det havde altså alligevel ikke forhindret ham i at iværksætte felttoget, dog med de pessimistiske indledningsord til Sehested i krigskancelliet, der ellers også tilhørte krigspartiet: „Bed Vorherre, at han giver os godt vejr“. Også ved en anden lejlighed beder han om, at hans indsendte forslag ikke bliver omtalt for kongen før efter „Carrousel“-festen. Og nu var altså tilbagetoget i fuld gang.

Den 18. februar skrives der igen fra Lund, at Excellencen nok af brevet fra den 16. har forstået, hvordan svenskerne havde angrebet ved Klagstorp, og at kopien efter oberst Arnoldts brev jo viste, hvordan de havde måttet efterlade deres døde og sårede, da de var blevet drevet tilbage. Nu var der den 17. og 18. ankommet to desertører i fuld mundering, og deres udsagn gav anledning til at tro, at det var for at slippe for videre indkvartering, at bønderne og andre, der udgav sig for spioner, hævdede, at svenskerne ville foretage et andet angreb, denne gang med kanoner. Men forøvrigt var posterne og kirkegårdene blevet forstærket, så at de nu bestod af to grupper på henholdsvis 200 og 150 mand, der var opstillet sådan, at de bedst muligt understøttede hinanden. Især bliver Detleff nødt til at lade posterne forblive for i det mindste at kunne udføre den ordre, han har fået af Reventlow om at fjerne magasinerne og føre kornet til Helsingborg.

Det er først den 20. februar, at Stenbock begynder sin modoffensiv mod Skåne. Men ved ordrerne om at få kornet ført til Helsingborg og nedlægge magasinerne får man indtryk af, at Reventlow allerede på det tidspunkt er klar over, at slaget er tabt, og at det vil gå galt.

Reventlow var på det tidspunkt så ødelagt af gigtfeber, at han snart måtte transporteres på bære. Han havde ellers et godt navn som militærperson. Og han var ikke bange for at sige sin mening lige ud. F. eks. sagde han om officererne, at de fleste ikke havde den ringeste idé om at lede noget, og „enkelte er så ældgamle og dvaske, at der ikke er mere liv i dem . . . , og de er ikke i stand til at affatte en resolution . . . Krigens idé er gået dem ud af hovedet, de tænker ikke længere end til deres avancementer.“ Han var uddannet på Europas slagmarker, havde været

med i den spanske arvefølgekrig og havde også diplomatiske evner. Han havde i 1699 været i Dresden, hvor han havde „dragit det svenska sändebud, Mauritz Wellingk, vid näsan“. Medens han tilbragte det meste af sin tid i muntert lag med Wellingk og gamle venner, så denne troede, at alt var fredeligt og „lugnt“, fik han selv i al hemmelighed lavet en traktat mellem August den Stærke og Danmark imod Sverige. Måske det også var en af grundene til, at Karl XII i 1701 besvarede Augusts fredstilbud med, at det ville være „vår gloire til blame, om vi skulle någensin indgå med någon, som sig så malhonnet prostitueret, den ringeste avhandling och traktat.“

Efter portrættet på Frederiksborg at dømme må Reventlow have haft en vis charme, omend smilet er noget smørret, men skal man tro hans egne udtalelser, må han selv have haft krigens idé i hovedet. Om det så vil sige krigen for krigens skyld som en slags „l'art pour l'art“. Ved Blekingefelttoget kunne man næsten tro, det var baggrunden for hans foretagsomhed. Og dog – i Brickas leksikon står der om hans kone Benedicte, at „det var hende og ikke ham, der regerede huset . . . , men ved siden heraf må det ikke glemmes, at den kloge og energiske dame var sin mand en trofast og opofrende hustru i alle livets forhold.“

I generalstabens beretning om den store nordiske krig, 1903, er der gengivet et meget interessant brev fra Reventlow til etatsråd Neve i Helsingborg, skrevet den 19. februar, på det tidspunkt, hvor han er klar over, at krigen er tabt, og har givet ordre til at fremskynde overførelsen af kornmagasinerne til Helsingborg. Det fortæller i hvert fald meget håndfast om noget af det, der foregik bag linierne under felttoget, og det menes, at en af årsagerne til brevet var hans egen kones alt for store foretagsomhed:

„Da jeg har erfaret, at nogle officerer, hvoriblandt der også skal være nogle generaler, har sendt en del korn, gryn, smør, flæsk etc. til Helsingborg, vistnok i den hensigt at overføre det til Sjælland, og da jeg er af den mening, at disse sager er taget fra de kgl. magasiner, og at det ikke er gået rigtigt til dermed, så skal jeg anmode hr. etatsråden om at anstille en grundig undersøgelse i Helsingborg og notere alt, hvad der forefindes af slige sager, med angivelse af, i hvis hus det er fundet, hvad det er for varer, og hvem de egentlig tilhører. Ingen må skånes, intet hensyn tages til personer. Hvad der er indført i mit navn må ikke undtages; er mit navn brugt, stikker der en dolus derunder, som jeg ikke

på nogen måde vil dække over. Jeg forventer en nøjagtig specifikation over, hvad der af den slags sager er ført bort fra Christianstad eller andetsteds fra.“

I militærberetningen fra 1903 regner man med, at Reventlows kone var impliceret i denne affære. Benedicte Margrethe Reventlow var født Brockdorff og var datter af Ditleffs fætter Cai Bertram B. (der for øvrigt var svensk oberst), og moderen var Hedvig, f. Rantzau. Benedicte ledsagede sin mand under hele felttoget og var med i Kristianstad, hvorfra de største transaktioner åbenbart havde fundet sted. Så de rygter, der gik i samtiden, om, at hun udpressede skåningerne, har ikke været helt ubegrundede.

Om generalmajor Rodsteen vides det, at han havde tilegnet sig den svenske hofkansler Coyet's bibliotek på Ljungbygård. Selv påstod han at have købt det i Helsingborg af en officer.

Det vides ellers ikke, om der er sket mere med sagen. Brevet har måske ikke lydt særlig påfaldende dengang, og man fik hurtigt andet at tænke på. Men man kunne synes, at det havde været enklere for overgeneralen direkte at standse sin kone i hendes forretninger på et tidligere tidspunkt. Intet tyder på, at hun ellers var i opposition til sin mand. Hun bestyrede således deres godser med stor dygtighed (måske for stor), og de var også sammen om at introducere den pietistiske charlatan og guldmager Dippel til Danmark, en besynderlig affære fra den tids religiøse sekterisme og drøm om guld. Hun beundrede sin mand så meget, at hun har skrevet om hans liv og levned. Manuskriptet skal kunne findes endnu i dag i Lund.

Det ser, som sagt, ikke ud til, at sagen har fået større betydning, men i et glimt får man her et billede af en helt anden, meget „jordbunden“ side af felttoget.

Spændingen bliver nu større ved Malmø, og svenskerne mere aktive. Det sidste brev fra Lund til overkrigssekretær Lente, der findes endnu i dag, er fra den 20. februar: „Der er ikke siden mit sidst afsendte brev til Deres Excellence sket nogen forandringer ved min postering, udover at svenskerne hele tiden alarmerer os og tvinger os til at holde os op-sadlede om natten, fordi de hele tiden lader forlyde, at de vil angribe os, koste hvad det koste vil. Og de håber at kunne gøre deres sager bedre, når de kan medbringe kanoner. De har, efter udsagn af de fra Malmø kommende bønder, indskærpet alle kuske og borgere at stille heste og

befalet at holde dem parate, til man får brug for dem. Formodentlig for at erstatte deres kavalleri, da dette er blevet temmelig formindsket, og de også ved det sidste angreb på Klagstorp fik mange sårede heste, som de bagefter tog ud og skød foran porten. Efter overensstemmende udsagn fra forskellige fra Malmø kommende bønder har de bragt så mange sårede med ind, at det er ti gange flere, end vi troede. Grev Stenbock har sendt sin præst og kammertjener, der forklædt om natten sneg sig igennem posteringen, med et brev til sin gemalinde, der er højst frugtsommelig, og han har skrevet og forsikret, at han i løbet af 8 eller 9 dage vil være hos hende. Jeg er sikker på, at han vil lade sig se uden stort følge. Om han så har det held at komme forklædt igennem, vil tiden vise. Med transporten af de kongelige magasiner til Helsingborg vil det ikke gå helt så hurtigt, som jeg gerne så det. Deri forhindres det også meget ved, at de herfra afsendte vogne bliver opholdt så længe i Helsingborg og derigennem bliver så udmattede, fordi der ikke er boder nok dér til at lægge kornet i. Og så må hestene altså hvile flere dage, inden de igen kan bruges, da de er meget elendige. Dog er henimod 4.500 tønder allerede blevet bragt væk. Og jeg vil bidrage alt, hvad der i verden er mig muligt, til, at resten af magasinet, som beløber sig til 10.000 tønder, også bliver bragt derhen.“

Tilbagetoget

Stenbocks planer fremgår ikke helt klart af han efterladte papirer. Hans nærmeste stræben gik ud på ikke at træffe danskerne og så vidt muligt føre sine tropper til frodigere egne og der „hellere møde fjenden ude på det rige frugtbare land end søge ham i et magert og af ham udspist landområde“. Den egentlige opgave: „Det fullständiga oskadliggörandet“ af de danske stridskræfter, fik i hvert fald ikke den altbeherskende plads, som situationen påstås at have krævet ifølge den svenske militære bedømmelse, hvor Skånefelttoget betragtes som et flankangreb og en episode i Karl XII's krigsførelse. Efter den tilsvarende danske bedømmelse af Stenbocks betingelser har det sikkert heller ikke været muligt for ham at nå dette mål.

I sin indberetning efter slaget ved Helsingborg hævder Stenbock da også, at det ville have været „contre toute raison de guerre“, om han, som hans generaler havde foreslået ham, havde afskåret de danske tropper og var gået lige imod Helsingborg og havde taget de danske kornmagasiner dér. Man skulle tværtimod ikke tabe forbindelsen med det sydlige Skåne, men skulle drive fjenden i fælden ved Helsingborg og lade ham løbe til sin egen kirkegård.

Den 20. februar, da den „siste förväntade mannen vid arméen“ havde indfundet sig, brød han op og begyndte marchen mod Skåne.

Reventlow sendte Rantzau med Rodsteen og Dewitz og 200 mand ud på en større rekognoscering den 22. februar. Og Rantzau skrev: „Nu sætter jeg mig til hest for at ride til Reventlow, jeg håber, dansen vil begynde om 24 timer. Gud give lykke og velsignelse“, og lidt syd for Håstveda traf de svenskerne.

Det gik nu alt andet end godt, for de blev slået på flugt af en stor overmagt. Og det skyldtes endda kun en ren tilfældighed, at de tre generaler ikke selv blev taget til fange.

Sådan set var det en ubetydelig svensk sejr, men den bidrog i høj grad til at hæve de uprøvede svenske troppers „moral“, medens stemningen hos danskerne blev mere trykket.

Også indenfor den danske generalstab var der en overvejende stemning for at gå ned i det sydlige Skåne. Gik man til Helsingborg, hvor forbindelsen til hjemlandet ganske vist var nemmere, risikerede man mangel på forsyninger, og ved en svensk fremrykning kunne man ikke undgå at komme i slag. Vigtigt var det jo også, at Stenbock ikke kom i besiddelse af det rige Sydsåne. Men ville man forsøge at hindre det, kunne man heller ikke dér undgå et slag. „Hvordan vi vender og drejer os, kan vi ikke undgå en General-Affære“, skriver Reventlow. Han var mest stemt for at lægge sig på den anden side af Lødde å med Barsebäck i ryggen, hvorfra man så havde forbindelse til København. (Hvorfor mon han da tidligere havde været imod, at Ditleff B. skulle anlægge depoter dér?) Det er derfor i virkeligheden ret overraskende, at det krigsråd, der blev afholdt den 1. marts ved Roslöv, enstemmigt vedtager igen at gå nordpå til Helsingborg. Men måske har man opdaget, at situationen var meget værre, end man regnede med, og det nu blot gjaldt om at komme ud af landet, selv om man derved overlod det rige Skåne til Stenbocks tropper.

Til Lund kom der i de sidste dage modstridende ordrer. Den 23. skrev Reventlow, at Ditleff skulle ophæve belejringen af Malmø, ødelægge magasinerne i Lund og gå til Viderup, hvor han skulle trække Løgels regiment og nogle batailloner til sig. Dagen efter skrev Reventlow, at han selv den 26. ville være i Skarhult, hvor han ville trække Ditleff til sig med 5 batailloner og levere et slag. Samme dag meddelte Frederik IV til Ditleff, at Malmø skulle indesluttet stærkere, og at han kunne regne med en lollandsk bataillon, der lige var gået over sundet. I løbet af dagen forsøgte en svensk afdeling at slippe ud af fæstningen, men den blev afvist.

Ditleff B. ødelagde ikke magasinerne i Lund, hvad der menes at have været meget fornuftigt, da ikke alene hans egne styrker, men også hele hovedstyrken derved kunne få forsyninger herfra indtil 1. marts.

Han meddelte til sidst, at der var afsendt 6.000 tdr. korn til Helsingborg, og ifølge regnskabschefen her nåede de 4.300 tdr. frem til byens kgl. magasiner.

Mellem de indsendte beretninger om Skånefelttoget er også en fra generaladjutantløjtnant Johan Cronenberg. Han fortæller, hvordan han blev udkommanderet til med Ditleff B. at indkredse Malmø og inddrive korn, som på Reventlows ordre blev transporteret til Helsingborg,

Nörre Möingebroen.

„rigtignok ikke uden at en del af kornet i magasinerne i Lund måtte blive liggende på grund af, at de med besvær fremskaffede vogne blev opholdt 6, ja op til 8 dage i Helsingborg“.

„Den 28. februar om aftenen kl. 8 fik generalmajor Brockdorff ordre fra generalløjtnant Rantzau om at ophæve posteringen ved Malmø og med det korps, som var dér, støde til ham uden at spilde den mindste tid. Hvilket også straks skete. Men samme nat kl. 11 fik generalmajoren igen en ordre fra generalløjtnant Rantzow om at tilbagelade 200 mand fra Hendes Majestæt dronningens regiment under en oberst eller major og 24 mand fra de sjællandske dragoner med en højere officer, for at de kunne dække de tilbageblevne magasiner og den bagage, som hæren havde sendt derhen. De skulle patruljere omkring Malmø og bringe rapport til lejren om det, der skete her. Da dette var gjort, fortsatte generalmajoren sin march. Ved daggry den 1. marts kom vi til Roesleuf (Roslöv) og mødtes dér med Deres kongl. majestæts øvrige armé. Så snart det var dag, blev hæren stillet i kamporden, i hvilken hæren forblev i 2 timer, mens der blev holdt krigsråd. Generalmajor Brockdorff blev beordret til at ride tilbage til Lund, hvor hr. grev Reventlow selv lå syg, for at meddele, at hæren ikke blev sat bag Kefflinge- (Kävlinge) broen, men ville gå lige direkte til Helsingborg og om natten ville blive stående ved Anderleuff (Annelöv) og så derfra begynde afmarchen, ligesom også bagagen fra Lund skulle sendes afsted og støde til arméen ved Anderleuff. Fortroppen af hæren nåede marchen til Anderleuff og besatte broerne, men selve hovedhæren kom ikke længere end til Harriage (St. Harrie?). Den 2. marts brød hæren op og marcherede til Norminde (N. Möinge). Samme dag viste fjendens kavalleri sig og overfaldt trænkolonnen. Generalmajor Brockdorff og Rothstein gjorde front imod fjenden med de eskadroner, de havde hos sig, så længe, at bagagen kunne trækkes over til den samlede hær. Samme nat drog man videre forbi Wadensöe (Vadensjö) og tog stilling ved Helsingborg. Denne march fra den 2. til den 3. om morgenen foregik ikke uden stor afgang og tab fra infanteriet.“

Den nutidige danske beretning omtaler blot træfningen ved N. Möinge som en mindre episode og ved åbenbart ikke, hvor alvorligt det svenske angreb var ment, for efter den svenske beretning må det have været en march på liv og død, hvor hele den danske hærs skæbne stod på spil.

Stenbock havde her lagt en fælde, men på grund af det overraskende

hurtige tilbagetog klappede fælden for sent i, og danskerne slap forholdsvis uskadede igennem. Måske en af de få virkelig godt organiserede handlinger under hele felttoget.

Det, der gjorde tilbagetoget så dramatisk, var, at det skulle foretages op igennem Stenbocks forlægninger og Landskronas garnison. De svenske stillinger var kun 10 kilometer borte, og oppe ved N. Möinge var afstanden til den svenske lejr endnu mindre. Her skulle Stenbock derfor kunne aftvinge danskerne et slag, for „männenskeligt skulle det vare umöjligt för Rantzau at unnlippa“ – – – men meddelelsen om danskeres retræte nåede først frem til Stenbocks hovedkvarter 12 timer efter, at den var påbegyndt.

Ditleff B. havde kommandoen over bagtroppen, og Stenbock, der her havde i sinde at angribe den danske hovedstyrke fra flanken, blev yderligere forsinket af det dårlige vejr med frost og isglat terræn, så han nåede kun at overfalde bagtroppen ved broen over N. Möinge. Men det lykkedes danskerne at redde sig over broen. Rantzau, der nu havde overkommandoen, fik broen kastet og hæren stillet i slagorden. Og Stenbock måtte trække sig tilbage, da han endnu ikke havde fået sit fodfolk og artilleri frem over markerne.

Marchen har været forfærdelig for de danske tropper i det hårde vintervejr, så når der tales om afgang og tab fra infanteriet, betyder det vel både, at folkene døde og deserterede. Svenskernes hær har også lidt nød, det hedder her: „Arméen havde nogle dage i rad lidt stor hunger, da der intet brød var at få, så folk faldt omkuld af mathed, og hestene kastede sig ned.“ Så det har nok bremset svenskernes handlekraft. Dog, nu havde Stenbock så godt som uden sværdslag fået forbindelse med de så stærkt efterstræbte provianteringsområder, havde fået frigjort Landskrona og Malmø, og han kunne nu standse nogle dage og lade sine folk komme til kræfter igen, medens den danske hær var helt udmattet.

Lejren i Helsingborg

„Den 3. marts ved ellevetiden blev hæren stillet i kamporden på sletten ved Råå-broen,“ fortsætter Cronenberg sin beretning. „Og på højderne ved Wadensöe posterede man en vagt, der skulle holde øje med fjendens opførsel. Desuden blev små afdelinger sendt ud for at udspejde fjenden ved Wallacher-(Vallåkra) broen og LandsCrona.

„Den 4. blev hæren stående ved sin lejr i Råå, og afdelingerne fortsatte som forrige dag. Samme dag fik de herrer oberster ordre til at komme til Helsingborg sammen med generalerne for at se, efter hvad jeg tror, hvordan man bedst kunne afstikke en lejr i det gamle befæstningsværk. Majorerne og kvartermestrene fik samtidig besked på at stille med deres afdelingsfaner på højderne ved Helsingborg.“ Det var Ditleff B., der som veteran fra den Skånske Fejde i 1678 havde foreslået en lejrplads ved Christian V's gamle anlæg.

„Den 5. blev generalmajor Brockdorff og Rodsten kommanderet til at føre arméen fra lejren op på sletten, hvor senere kampen stod. Hvilket også skete samme dag, ligesom de sædvanlige afdelinger blev udsendt, nemlig en løjtnant med 12 mand i hver afdeling, den ene til Walager og den anden henimod LandsCrona.

„Den 6. behagede det Deres kongl. Majestæt allernådigst at se hæren opstillet i kamporden. Og der blev udsendt 3 afdelinger for at iagttage fjendens bevægelser, den ene imod Wadensöe (Vadensjö), den anden imod Belteberga (Bälteberga) og den tredie imod Egebröe (Ekeby?), og de hjembragte ikke andet nyt, end at fjenden fouragerede.

„Den 7. er de sædvanlige afdelinger blevet udsendt og meddelte ved deres hjemkomst, at de ikke havde set nogen bevægelser hos fjenden.“

Det er den samme dag, at Reventlow skriver til krigsministeren Lente fra Helsingborg:

„Jeg er ganske vist i går blevet bevilget at rejse over for siden at tage til København for at afvente min kur dér, men det stormer meget, og vinden er imod, så min svaghed tillader mig ikke at rejse i sådan et vejr. For ikke derved at have for slemme ærgrelser vil jeg i mellemtiden

håbe, at Deres Excellence vil have åbnet mine tanker for Hans kongl. Majestæt, som går i den retning, at hr. generalmajor Schönfeldt bliver beordret hertil, da det ikke er til at tro og endnu mindre til at beskrive, hvor forvirret sagerne er rodet sammen, hvoraf jeg uddrager denne dårlige følge. Skulle Gud igen gøre mig rask fra mit sygeleje, hvad der afhænger af hans nådige vilje, og Hans kongl. Majestæt behager senere at overlade mig kommandoen, så vil jeg dog straks i forvejen betinge mig, at der bliver tænkt på midler og veje til, at begge generalmajorerne, Brocktorff og Rodstehn, bliver trukket bort fra arméen i betragtning af, at så længe de befinder sig derved, vil de være midlet og værktøjet til at forhindre, at intet fornuftigt vil kunne udrettes med arméen. Min disposition, forudsat at begge generalmajorerne afsættes, skulle da være således, at hvis en kamp blev forsøgt, skulle jeg sætte mig med hr. generaløjtnant Rantzau ved min højre fløj, men måtte ikke komme væk fra siden af ham. Hr. generalmajor Schönfeldt skulle da kommandere „corps de bataille“ (centrum) og hr. generalmajor Dewitz den venstre fløj. Og selv om en eller anden af os skulle omkomme ved et ulykkeligt skud eller på anden måde, skulle pladsen ikke straks besættes med en general, da Hans kongl. Majestæt har sådanne dygtige oberster ved hæren, som kan gøre det samme som førnævnte to generalmajorer. Jeg har kun villet bringe dette til Deres Excellences efterretning, for at De kan være informeret om min mening. Måske har jeg i de kommende dage den ære selv at meddele Dem mine tanker mundtligt, indtil da er jeg stedse Deres Excellences . . .“ (Det er vel altsammen nedskrevet af regimentsskriveren, for til sidst er det underskrevet med en syg og ry-stende hånd af ham selv, og på bagsiden har han tilføjet på fransk: „Jeg vil ikke kunne påtage mig kommandoen uden at være blevet af med disse to herrer, som ikke tjener mig til andet end til at forhindre, at jeg drager nytte af Dewitz, som er den eneste mand af værdi, som er givet mig i hæren. Om ikke kongen vil indrømme mig det, så beder jeg S. M. om at pålægge en anden kommandoen i mit sted, da jeg ellers ikke kan acceptere det på min ære og samvittighed.“

Desuden er på tysk tilføjet den betydningsfulde meddelelse, at det vigtigste nu er, at der kommer forplejning med brød, havre etc. til Kronborg.

Man kunne synes, at det var et noget sent tidspunkt for Reventlow at gøre denne opdagelse om sine medarbejdere, og man aner, det store sammenbrud er nær.

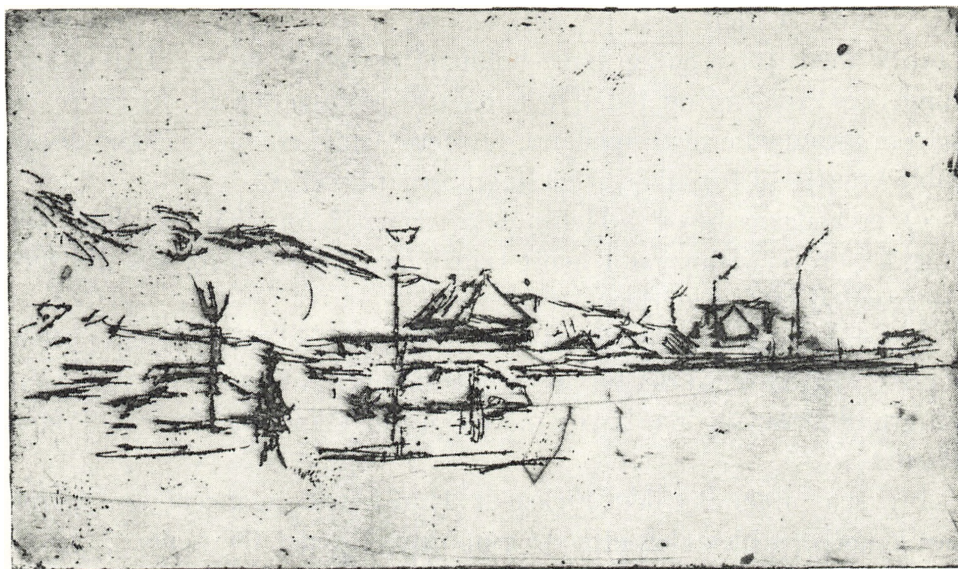
Brevet får én til at tænke på de traditionelle forsøg fra den skånske krig 30–35 år tidligere, hvor man, hver gang noget gik skidt, fandt et par syndebukke, man kunne læsse hele ansvaret for det dårlige resultat over på. Som efter det bestialske slag ved Lund, hvor generalmajor Sandberg og oberst Cicignon blev anklagede for at have vist forsømmelighed etc., og efter Nørre Møinge slaget d. 16. juli 1677, hvor det var obersterne Chr. Schack og Echorn, der måtte undgælde. For ikke at tale om hele det mislykkede felttog mod Skåne, hvor det var selve Christian V's kongelige prestige, der stod på spil, og der derfor kom en proces mod general F. v. Arenstorff som en slags løsning.

Ser man på felttoget til Blekinge, kan det næppe betragtes som andet end en planløs, hasarderet affære, hvor der ville have været al mulig grund for Ditlev Brockdorff, om han havde haft mulighed for det, til at prøve at holde igen, da han hørte til det parti, der regnede det for vigtigst først at have rygdækning i Malmø og Landskrona, inden man satte arméens eksistens på spil.

Så det må have været et mægtigt indre opgør indenfor generalstaben, der får Reventlow til at skubbe ansvaret for sit mislykkede felttog til Blekinge over på de to generalmajorer, hvoraf den ene ikke engang havde deltaget i fremrykningen mod Kristianstad.

Rodsten havde Reventlow ellers ved en anden lejlighed omtalt som „en brav karl, selv om han ikke har Dewitz' kapacitet“. (Han var kendt som en tapper soldat, men også som kværlulant). Han blev senere forfremmet til generalløjtnant og blev kommandant i Rendsborg. Den foreslåede generalmajor Schönfeldt nægtede helt at arbejde under Rantzau og foretrak i så fald sin afsked. Og man mærker i Ditleff B.'s senere indberetning, at også forholdet mellem ham og Rantzau var meget koldt, for han omtaler, at Rantzau hånligt afviser hans forslag om at grave skanser oppe på Ringtorpbakken lige før slaget. At en generalmajor, der som Ditleff B. hele tiden havde opholdt sig i det sydlige Skåne, skulle kunne have indvirket på felttoget nordpå, lyder usandsynligt. Ifølge den militære bedømmelse fra 1903 er han da heller ikke kommet ud for større opgaver, end han kunne klare, ligesom det her menes at være uheldigt, at Rantzau før slaget ved Helsingborg ikke fulgte hans råd om at grave skanser.

Men debatten har nok været mere end livlig, da man om formiddagen den 4. marts beså den lejrplads, Ditleff havde foreslået lige uden for

Stranden nord for Helsingborg, der først foresloges som lejrplads.

Helsingborg i de gamle befæstningsanlæg. Ifølge Ditleffs indberetning til kongen bagefter var alle enige om, at stedet var velegnet – indtil der „forekom nogle diskussioner“ om, hvorvidt fjenden var i stand til at beskyde stillingen fra nogle højder, og om terrænet var for lille til, at arméen kunne slå lejr der. Og hertil påstår Ditleff, at oberst von Einden tilbød at udmåle plads til lejren. Åbenbart er det blevet ignoreret til forbitrelse for Ditlev B., der da heller ikke synes, det skal forbigås i tavshed, men omtaler det, da årsagerne til nederlaget bagefter skulle diskuteres.

Stenbocks bedømmelse af Helsingborgs styrke efter slaget kunne tyde på, at Ditleffs forslag slet ikke har været så dårligt endda. Helsingborg var i svenskerne øjne betydeligt stærkere, end det fra først af fremgår af de danske beretninger.

I sin indberetning kritiserer Ditleff også, at Landskrona ikke straks var blevet taget, hvad der oprindeligt havde været planlagt, så at arméen ikke som nu var „hjemfaldet til at levere den overlegne fjende en så at sige aftvunget kamp“.

Er Ditleff og Rodsten også kommet med hentydninger hertil den formiddag nord for Helsingborg, kan man godt forstå, at Reventlow er blevet ude af sig selv af raseri. For ifølge den danske bedømmelse fra

1903 havde Ditleff også ret her. Der siges det nemlig, at Reventlow „burde med større energi have holdt på nødvendigheden af sundfæstningernes erobring og i det hele på tilvejebringelsen af en bedre og sikrere forbindelse med Sjælland, før dette var sket, var der ikke disponible kræfter til for alvor at gå angrebsvis til værks“.

Også kongens besøg i Helsingborg dagen i forvejen kan have tilskyndet brevet. Han var i hvert fald meget kold overfor sin tidligere overgeneral efter nederlaget.

Reventlow siges imidlertid at have været den relativt dygtigste af de danske hærledere, så det forværrede situationen, at han den 27. februar på grund af sin sygdom havde måttet overgive kommandoen til Jørgen Rantzau.

Brevet omtaler slet ikke Eickstedt. Han havde en meget høj stjerne hos kongen og blev kort efter krigsminister i stedet for Lente.

Da afgørelsen med svenskerne skete uden for Helsingborg, havde Dewitz kommandoen over venstre fløj, Rodsten over højre fløj og Eickstedt over centrum i første træfning, „Corps de bataille“, og Detleff B. havde antagelig kommandoen over hele anden træfning med prinsen af Hessen som kommanderende over anden træfnings centrum. Den øverste for det hele var Jørgen Rantzau.

Ditleff B.'s breve er altid meget saglige, og han husker at fremhæve sine folk. Det er, som om han føler, at han er en mand, der gør sin pligt. Han har sikkert haft et stort organisationstalent, og noget af det, han foreslog, som f. eks. skansegravning, undrer svenskerne sig da også over, at Rantzau forkastede, ligesom han efter oberst Birkholtz' beretning viste conduite ved slaget om Helsingborg, da han beordrede venstre-fløjen til hjælp.

Hvad var meningen med alt det korn, der blev sendt til de kongelige magasiner i Helsingborg? Er det det, sammen med et fælles syn på årsagerne til den militære udvikling, der er grunden til, at kongen er ham nådig, dagen før Reventlows brev blev skrevet, den 7. marts, således som det fremgår af Ditleff's brev af samme dato. Det er ikke tilfældigt, at de to breve er skrevet samtidig, efter kongens besøg i lejren. Ditleff's brev er stik modsat, velafbalanceret, skrevet af en mand, der føler, at han i hvert fald har grund til at være tilfreds med sin indsats, trods den truende situation.

Samtidig med at han her ordner sin søns advancement, når han at få

lagt et godt ord ind for en stakkels officersenke med 5 børn. Sønnen Schack kom for øvrigt ulykkeligt af dage nogle år efter, men forhåbentlig har brevet hjulpet enken, for ellers har hendes chancer ikke været store. „Af mere end hundrede enker efter officerer, der var faldne i den store nordiske krig, fik i året 1721 kun otte understøttelse af statskassen.“

„Deres Excellence vil uden tvivl erindre sig, hvordan Hans kongl. Majestæt efter ritmester Kelle's død fra det mig allernådigst anviste regiment bærede grev Frish med dette samme kompagni med den tilføjede allernådigste ordre, at grev Frish skulle betale al løbende gæld, der påhvilede dette kompagni. Da noget sådant indtil nu ikke er sket, og da den afdøde ritmester modtog 8.000 dalere af regimentskassen og derfor, selv efter at alle hans tilgodehavender er trukket fra, bliver tilskrevet en stor gæld hos regimentets kvartermester, så har enken måttet tigge sig ind i Danmark uden en eneste daler og vil uden tvivl ansøge Deres kongl. Majestæt om understøttelse. Selv lider jeg skade derved, da jeg har forstrukket den afdøde ritmester med 1250 dalere af mine egne midler for at kunne rekruttere kompagniet. Gælden er imidlertid så stor hos regimentets kvartermester, at jeg ikke har noget håb. Men som det er Deres Excellence bekendt, er grev Frish blevet beskæftiget her i Skåne. Jeg har da haft den frihed overfor Hans kongl. Majestæt ved sammes allernådigste nærværelse her i Skåne at ansøge allerunderdanigst om det samme regiment for min søn Schack Brocktorff, der er kornet i det samme regiment. Og jeg har tilbudt at betale regimentskvartermesteren hans kasses gæld og skyld og understøtte enken med hendes 5 børn i hendes armod, og jeg gav hende 500 dalere af egne midler. Hans kongl. Majestæt har været så nådig at bevilge min allerunderdanigste ansøgning og allernådigst anbefalet, at jeg indgav en indberetning herom, som allernådigst skulle blive afgjort i min favør. Og ulejliger således Eders Excellence med vedlagte indberetning og vil allerunderdanigst ansøge om at få den nåde, at Hans kongl. Majestæts hensigter med det første må blive ekspederet i min favør, så at det ved forårets komme, om noget mangler ved kompagniet, skulle kunne kompletteres ved stedfortrædere. Deres Excellence, som min til enhver tid beskyttende velynder, vil vise et ikke ringe udtryk for Deres nådige følelse, om De nådigst vil bidrage til, at min lille familie må tjene Hans kongl. Majestæt med en sådan udmærkelse.“

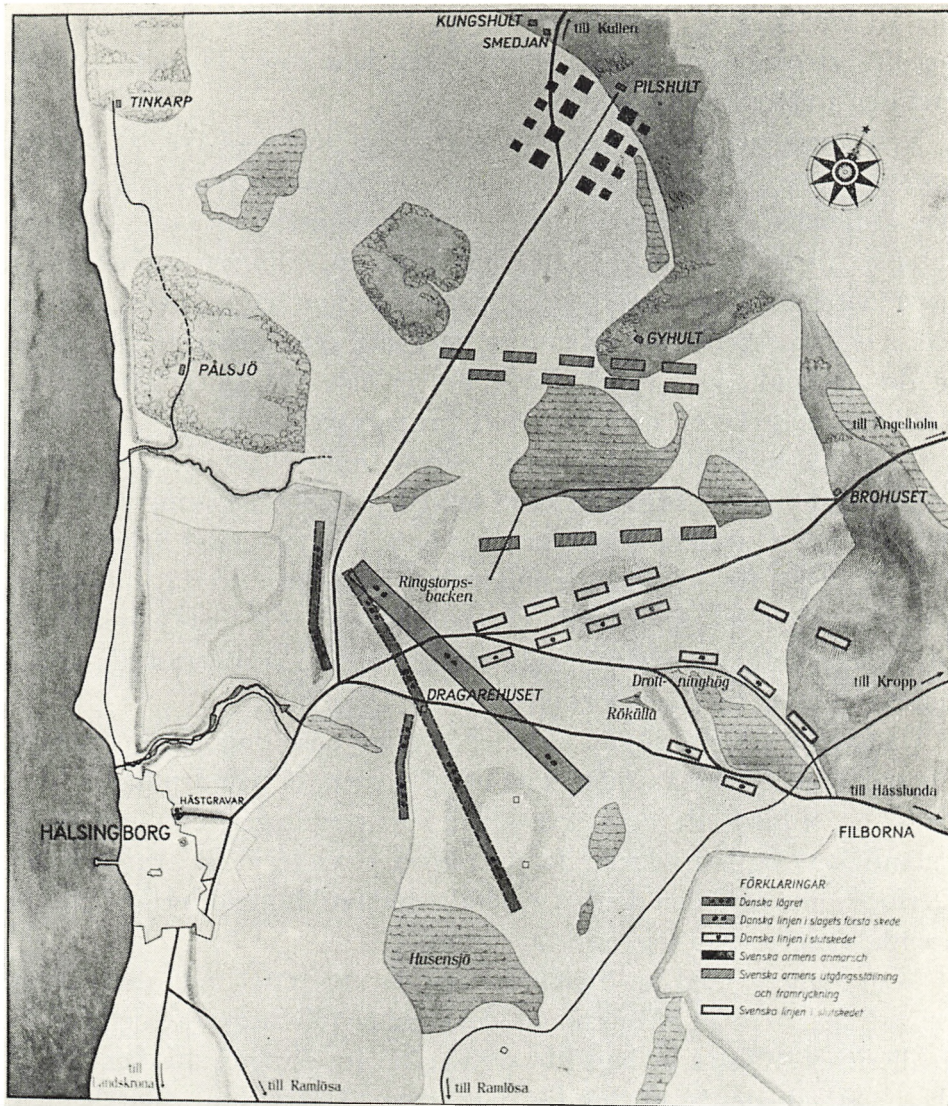
Slaget på Ringtorpbakken

Den danske hær stod den 10. marts (efter gammel svensk tidsregning 29. februar) omkring Ringtorpbakken, fra Pålsjökløften til godt på den anden side af Frederiksdal med højre fløj ved Husensjö. Og kampen gik helt til Senderød, Gyhult, Brohus og Filborna. De moser og sumpe, der var dengang, er nu udtørrede. Udenom lå i 1710 et temmelig sammenhængende skovbælte, der vist var stærkt forhugget og tildels synes at have bestået af overdrev.

Mosedragene kunne dog med nød passeres den dag på grund af frosten, men udmarkerne var gennemskårne af frosthårde jorddiger og var fulde af grøfter, vandhuller og stendynger, og fra Filborna til Brohus løb et stort stendige, der spillede en vis rolle i slaget.

Stillingens største mangel var, at Helsingborgs befæstningsværker aldrig var blevet rigtigt genopbyggede, og at forbindelsen til Sjælland var så mangelfuld. Den kunne derfor ikke virke som noget støttepunkt for hæren. Den snusfornuftige Ditleff B. foreslog Rantzau, at man efter evne skulle befæste stillingen på Ringtorpbakken. Men han er åbenbart blevet hånligt afvist, hvad der også kritiseres af nutidens militære sagskundskab, som hævder, at der jo både var skovle og hjulbøre i Helsingborg, og at det havde været rigtigst, om Rantzau havde udnyttet stillingens fordele og afventet fjenden „à pied ferme“, således som det var blevet aftalt i krigsrådet dagen før. Som det også siges i svenskernes bedømmelse: „Trots den rena defensiv, som avsågs, avstod man från utförandet av befästningsarbeten.“

Uheldigvis havde Rantzau tilmed forelsket sig i en slagorden, som teoretisk tillod et samvirke mellem rytteri og fodfolk, men som i praksis var umulig. En åbenbart forældet opstilling, der af og til blev anvendt i den spanske arvefølgekrig og havde ivrige forsvarere helt op til midten af det 18. århundrede. Den kunne også være rigtig nok, når man ville modtage angrebet på stedet, og når rytteriet var så svagt, som det var tilfældet her. Men hvis rytteriet gik til angreb, kunne infanteriet, som var sat ind imellem og „entrelarderet“ kavalleriet, ikke følge med. Fod-

De svenske og danske stillinger ved slaget på Ringtorpbakken,
Helsingborg den 10. marts 1710.
efter kort på Helsingborg Bymuseum.

folkene blev hurtigt isolerede og risikerede at blive redet ned af såvel deres eget som af fjendens rytteri.

Og det var netop det, der skete.

Stenbock var ikke helt klar over, hvor de danske stillinger var. Da han to dage i forvejen var nået op til Välluv og Kropp og fandt terrænet

dér fri for danskere, besluttede han sig til at fortsætte til Fleninge for nordfra at omgå den danske stilling, som han antog lå mere østerpå, end den i virkeligheden gjorde.

Ved solopgang, søndag den 10. marts, var tågen så tyk, at det var umuligt at se „3 hestelængder for sig“. De danske generaler blev enige om, at fjenden ikke kunne marchere, endsige angribe i det vejr. Rantzau satte sig til at skrive et brev til kongen om, at stillingen var uholdbar, der fandtes kun brød til 2 dage og ganske lidt fourage . . . bedst ville det være, om svenskerne tog offensiven, men alle efterretninger gik ud på, at de „forholdt sig ganske roligt“. Brevet blev vist aldrig afsendt, for der kom pludselig en meddelelse om, at svenskerne havde sat sig i bevægelse, så Rantzau måtte derfor senere indberette: „ . . . da tågen lettede ved titiden, kunne man se hele den fjendtlige armé med dens højre fløj af kavalleri strækkende sig forbi Pilshult imod halvvejen til Pålkiöb neden for stranden og infanteriet på højden derfra til brohuset på landevejen fra Ängelholm til Helsingborg“. Og det barokke ved situationen er, at svenskerne skal være blevet lige så overraskede ved så pludseligt at se sig stående over for den danske hær.

Danskerne skyndte sig ud af teltene og tog opstilling i kampfordenen. Og da Stenbock ved 11-tiden kom ud af skoven, så han den danske hær parat og ordnede da også svenskerne i to træfninger, opmuntrede til „mantighet“ og lod uddele „for tre styver brændevin til hver gemen“. Derfor kunne også den danske generaladjutant Huitfeldt meddele, at de svenske fanger, man tog, alle var berusede.

Man regnede med, at Stenbocks angreb var rettet mod den danske venstre fløj, ovre ad Pålsjö til, og klokken halvtolv begyndte den danske artillerichef Wilster at beskyde svenskerne fra Ringtorpbakken. Svenskerne standsede, hvad der fik danskerne til at tro, at angrebet var strandet.

Men Stenbock havde nu opdaget, at danskerne stod posterede „helt annarlunde ock fördelactigare“, end hans indberetninger havde fortalt. Han opgav derfor sin første plan og bestemte sig i stedet for til at sætte sin armé „mitt fremför“ den danske front. Og nogen absolut hindring for sådanne troppebevægelser var der da heller ikke, for som Stenbock skrev: „Gud, gaf lycka, at dessa moraster ware tilfrusne, så at de någorlunda, dock icke aldeles buro“, og han trak sine ryttere over mod den danske højre fløj.

Da Rantzau opdager disse bevægelser, frygter han pludselig for et svensk flankeangreb i højre side og giver derfor Rodsteen ordre til at sætte sin styrke helt over på højre side af det område, den ellers har støttet sig til. Han beslutter sig samtidig til at imødegå Stenbocks planer ved et hurtigt angreb fra denne stilling, leder selv fremstødet og farer „heroisk“ frem, slår svenskerne tilbage og vinder første omgang.

Men han er derved kommet så langt frem, at han taber forbindelsen bagud, og alt bliver kaos. Han når ikke at få sendt ordonnanser til sine underanførere med besked om sine ændrede dispositioner, blandt andet fordi hans kurerer i øjeblikket er andre steder henne – – –

– og underanførerne står allesammen i den formening, at man, som aftalt i krigsrådet, skal modtage fjenden „à pied ferme“, dvs. stående afvente fjendens ankomst. Hverken Eickstedt, Brockdorff eller prinsen af Hessen, førerne for „corps de bataille“, forstod, hvad der gik for sig, da de så højre fløj rykke frem. Og der opstod stor forvirring, for nu rykkede hele forreste linie ud af sit „rangement“ og kom til at stå i en irregulær linie med sin højre fløj nærmere ved Filborna. De regimentskanoner, der var tildelt centrums afdelinger, fulgte med, omend med meget besvær.

Men det værste ved det hele var, at bevægelsen ikke var jævn, for rytteriets højre fløj skulle jo strækkes til højre, og derved kom der huller i slagordenen. Centrum forsøgte så godt som muligt at følge efter og udfylde åbningen, men venstrefløjen blev stort set stående, og den danske slagorden blev således nærmest revet i stykker. Nogen egentlig ledelse har der fra nu af ikke været af den danske hær. Enhver har kommanderet, som det faldt ham bedst.

Det kom aldrig til noget omgående flankeangreb på den danske højrefløj, for den svenske generalmajor Meijerfeldt rykkede nu frem i den åbning, der var opstået i de danske linier. Forbindelsen til Rodsteens kavalleri gik tabt, og efter en kamp med skiftende held blev Rodsteens fløj til sidst slået.

Ved dette nederlag gik den danske højre kavallerifløj helt i opløsning og styrtede mod Helsingborg, og dermed var centrums skæbne også afgjort. Her modtog man angrebet med ild bag de spanske ryttere, der var medført, og svenskerne gik på med „pik og bajonet“. Uden nogen ledelse af sin overgeneral og uden artilleriet, der var trukket med til højre, med fare for at få sine tilbageogsveje afskåret og med et sejrende

svensk kavalleri i flanken var det umuligt for det danske infanteri at holde stand ret længe. Flere regimenter greb umiddelbart til flugten, men elitetropperne på fløjene, garden til fods og grenaderjægerne stod fast. Det lykkedes dem ved opbydelse af alle deres kræfter at tiltrække sig de forreste svenske batailloners angreb og at opholde dem så længe, at det kunne lette de øvrige tropper deres tilbagetog. Alligevel blev det danske fodfolk for en stor del hugget ned eller taget til fange af den venstre svenske kavallerifløj, der svingede ind fra syd og snart nåede helt frem til stadsporten ved Ängelholmvejen.

Efter slaget blev der foretaget en undersøgelse, og derfra stammer de 32 indberetninger, der endnu i dag ligger i rigsarkivet, så begivenhederne er meget grundigt dokumenteret. Med et par undtagelser er de alle skrevet på tysk, der dengang var hærens sprog. Her skal de enkelte beretninger, der har mest interesse i denne sammenhæng, selv fortælle om slaget. Den første er generaladjudanten Cronenberg, der fortsætter med at citere sine dagbogsoptegnelser, og her mærker man allerede to dage i forvejen, at situationen er spændt:

„Den 8. indberettede de udsendte afdelinger, at fjenden var i march og trak sig forbi Belteberga og slog lejr en god mil fra os, man kunne se røgen fra deres lejrbål ved Jorsheu (Hjortshög) på en halv mils afstand.“ „4 patrouiller på 12 mand under en løjtnant var sendt ud,“ fortæller han videre i et andet brev, „også en patrouille på 15 mand blev sendt ud med en vagtmester og generalgevaltigeren. Den skulle hænge alle marodørerne. Heller ikke måtte nogen forlade lejren uden pas, ellers ville straffen ufejlbarligt være hængning. Alle kvinder skulle forlade kompagnierne og sendes til Ole Hansen på Kronborg, der så ville anvise dem steder at bo, ligesom enhver officer efter tappenstregen skulle lade lejren undersøge og straks indberette, hvad der manglede. General de jour Brocktorff.“

„Den 9. om eftermiddagen bevægede fjenden sig igen og marcherede bagom højderne foran Kropp over den store landevej til Engelholm og satte sig ved Flening. Generalmajor Brocktorff, der var vagthavende den dag, lod ved at se sådan en bevægelse generalløjtnant Rantzau få besked derom. Oberst Scheel havde ligeledes set sådanne bevægelser hos fjenden og ladet besked gå videre derom. Om aftenen var generalmajor Rodsten vagthavende og lod oberst Eiffler rykke ud med 300 heste som stødtrop og sætte sig foran den venstre fløj.

„Den 10. befandt hele generalstaben sig tidligt om morgenen ved den venstre fløj, og en ny stødtrop under grev Holck rykkede ud for at afløse hr. oberst Eiffler. De små afdelinger og patruljer, som var udsendt af hr. oberst Eifflers stødtrop, meddelte, at der viste sig tropper fra fjenden. Men de kunne på grund af den tætte tåge ikke afgøre, om det var et detachment, der skulle udforske lejren, eller hele fjendens armé. Ved titiden lettede tågen, og man så hele fjendens hær marchere i kamporden imellem Brohus og det røde hus, der ligger henimod stranden. Enhver tænkte, at træfningen ville begynde ved den venstre fløj. Men fjenden var næppe kommet ud på åbent land, hvor han havde Brohus bag sig, før han trak sig fra sin egen højre fløj over mod sin venstre.

„Da tågen lettede, og man havde set fjenden, stillede Deres Majest. armé sig i kamporden foran teltene og begyndte at marchere mod sin højre fløj, så snart fjenden gjorde denne bevægelse, og gik stærkt frem mod fjenden. Infanteriet, som var posteret mellem eskadronerne, blev fra begyndelsen noget tilbage og blev ved rytteriets stærke fremmarch til sidst ladet helt alene. Salig hr. oberst Ladorff gik så stærkt frem mod fjenden, at enkelte feltkanoner måtte blive tilbage og ikke kunne komme over vejen og moradset, selv om de kommandohavende arbejdede stærkt med det. Angrebet fra vor højre fløj begyndte samtidig og var oven i købet så heldigt at støde fjenden tilbage. Og da striden var i gang, kom 4 eskadroner fra venstre fløj, Legels og grev Larvigs, til os på den højre, og de fik straks besked at sætte over den store landevej med grøfterne på begge sider. Da fjenden havde stillet sig i det mellemrum, som vi på grund af den stærke avancering havde fået mellem vor højre fløj og centrum (corps de bataille), angreb disse 4 eskadroner, der var blevet sendt fra venstrefløjen, ligeledes fjenden. Og samtidig med at vor højre fløj igen for anden gang begyndte at angribe, og det så ud, som om fjenden blev stødt tilbage fra vor højre fløj, var de 4 eskadroner i den grad indblandet med fjenden, at sejren, med Guds hjælp, sikkert var at håbe, om ikke fjendens friske eskadroner hele tiden var kommet ham til hjælp.“

Det er om denne begivenhed, at oberst Bircholtz beretter: „Da jeg opdagede, at fjenden så hurtigt kom imod os, galoperede jeg straks igen fremad og fandt hele arméen i bevægelse, marcherende mod højre fløj, så at infanteriet heller ikke kunne få sine feltkanoner med, hvorpå angrebet straks begyndte. Men generalmajor Brockdorff råbte til mig og

forlangte, at generalmajor Dewitz skulle sende noget kavalleri fra venstre fløj til hjælp, da fjenden brugte al magt imod vor højre. Jeg jog så derhen og berettede det til hr. generalmajor Dewitz, som straks lod det Legelske regiment marchere, og det fulgte mig, og jeg har således overbragt det til generalmajor Brockdorff. Derefter så jeg, at generalmajor Dewitz selv kom efter med endnu mere rytteri fra venstre fløj.“

Cronenberg fortsætter: „Ved denne heftige fægtning må jeg tilstå, at jeg så nogle eskadroner blive kastet over ende, hvorved fjenden fik lejlighed til også at drive de 4 eskadroner tilbage, så at alt kom på flugt og i forvirring. Og da terrænet i det morads, hvor vor lejr fandtes, var meget knoldet og fuldt af små vandhuller, så det var umuligt at afmarchere sluttet og samlet, søgte enhver at komme frem, som han bedst kunne, og derved blev alt bragt i urede“, selv om oberst Simon Lanting meddelte, at „hr. generalmajor Rodsten af al møjje prøvede at få dem til at stå, og hr. generalmajor Brockdorff bød dem, at de skulle blive stående. Generalmajor Dewitz råbte og bød, at de måtte dog blive stående.“

„Kavalleriet forfulgte vor tilbageslagne højre fløj med sluttede eskadroner“, fortæller Cronenberg videre, „til helt bag om fodfolket. Fjenden var med en del af sin venstre fløj allerede ved Helsingborg, da Deres Majest. armés højre fløj ville samle sig dér. Hvad der skete med fodfolket, er det umuligt for mig at udtale i denne allerunderdanigste rapport, fordi vi med kavalleriet kom så langt frem, at man ikke derfra kunne iagttage, hvilke bevægelser infanteriet gjorde. Dette er det lidt, som jeg på Eders kongelige Majest. allernådigste befaling kan berette efter min allerunderdanigste pligt . . .“, hvorefter han slutter sin beretning af 4. april 1710 med de sædvanlige barokvendinger.

Opgøret

Over halvdelen af den danske hær gik tabt. Det menes, at der var ca. 5.000 døde og sårede, og 2.493 menige og 95 officerer blev taget til fange. Svenskerne på deres side mistede 2.860 menige og 135 officerer. Kun få blev taget til fange, og de kom næsten alle fri ved rømning eller ved at skjule sig, da Skåne blev rømmet af de danske. Det sidste kanon-skud faldt ved 3-tiden, og selve det egentlige sammenstød har vel været i halvanden time.

På en eller anden måde kom Rantzau hårdt såret igennem flygtnin-gene til Helsingborg ad Ängelholmporten og prøvede, trods det at han var ude af stand til at „soutenere sig på hesten eller få sin ånde“, at drive det tilbageværende kavalleri imod fjenden, men måtte overgive kom-mandoen til generaladjutant Huitfeldt og blev sendt til Helsingør. Flere officerer nåede ind i byen, men Rodsteen, der kom senere sammen med flygtingene, blev ikke lukket ind og måtte ride til Rååporten, hvor han traf Dewitz. Det lykkedes dem dér at få noget hold på det flygtende rytteri og få resterne af det danske fodfolks højre fløj samt national-bataillonerne fra anden træfning ind i staden. Andre lykkedes det helt uskadt at komme igennem til Kullenporten. Men de, der har været for sene til at flygte, har slet ikke kunnet komme ind i Helsingborg, men har måttet redde sig over til Helsingør bag fjendens linier, for så vidt de ikke blev dræbt eller taget til fange. Alt har været kaos og tilfældig-heder.

Stenbock var dog ikke stærk nok til at gå mod selve Helsingborg, så nogen støtte for et forsvar har byen dog alligevel kunnet yde. Efter de svenske kommentarer har Helsingborg åbenbart virket stærkere, end det fremgår af den danske bedømmelse, og Stenbock fandt, at det var „be-tänkeligt, fjenden uti dess fördelagtiga post at attackere“. Han standsede sine tropper og samlede dem ved den danske lejr.

Heller ikke de følgende dage foretoges der noget angreb på Helsing-borg. Det siges, at Stenbocks mål blot var at fordrive de danske tropper fra Skåne, og det var nok også realistisk set, for det danske Skånefelttog

havde jo nu lidt sit absolutte nederlag. Alligevel hævdes det i den svenske generalstabs delvis panegyriske arbejde „Karl XII på slagfältet“, at i den situation, Sverige var i, var det kun en stakket frist for Karl XII. Det mål, man havde sat sig, at ødelægge den danske armé fuldstændigt, var ikke nået, så ringen om Sverige bestod stadig.

Efter at Stenbock forgæves havde forsøgt på at få danskerne til at kapitulere, indskrænkede han sig til at sende nogle bomber ind over byen, medens han ventede på, at den danske hær skulle drage af til Danmark.

Det blev Dewitz, der naturligt fik den danske overkommando og nu kom til at stå for rømningen af byen. I løbet af den 14. og 15. marts lykkedes det at få tropperne over til Helsingør, dækket af en tæt tåge. Og den 16. marts kunne Stenbock da holde sit indtog i Helsingborg.

Overalt så man ødelæggelser. Gaderne var dækkede med et tykt lag korn, salt, ærter og andre levnedsmidler, som var trådt ned i dynd og snavs, for at det ikke skulle falde i de udsultede fjenders hænder. Overalt flød det med itubrudte sadler, ødelagte vogne og andet materiel. Og hvor man så, lå døde heste, i gårdene, i kældrene, selv i brøndene, ofte anbragt med raffineret ondskab, så de var vanskelige at fjerne, hvad der i disse pesttruede tider har været katastrofalt. Så Stenbock blev forbitret: „Jeg har været høflig mod de fangne danske officerer og soldater, skønt de ikke har fortjent det, de burde opæde de dræbte heste og den udkastede proviant.“ Allerede den 20. var luften i byen forpestet af de døde heste. Borgerne og bønderne ville ikke røre dem, og bødlen kunne ikke overkomme det. Men ved „alvorlig tiltale, prygl og de genstridiges arrestation“ tvang man fiskere til at slæbe kadaverne ud på brohovedet og kaste dem i vandet, „på det at de danske kunne få deres hænders arbejde igen“.

Bagefter ville kongen sætte en undersøgelse i gang, både for den uheldige krigsførelse i almindelighed og især for nederlaget ved Helsingborg. Men der blev aldrig gjort noget rigtigt ved det. „Sagen angik folk og familier, der havde store venner“. Det var uomtvisteligt, at Jørgen Rantzau „rent taktisk set“ bar hovedskylden for nederlaget, men „han var jo den danske adels helt“, som overkrigskommissær Lente bittert skrev. Lente havde været imod dette felttog hele tiden og gik nu af, men med en stor pension, og kongen brugte siden meget hans arbejdskraft. Til ham bar kongen åbenbart intet nag, derimod var han meget

Helsingborg.

kølig overfor Reventlow, som han vel betragtede som en dårlig rådgiver, og udtalte: „at mente greven, at han ikke længere kunne tjene som general, men havde bedre af et bad (kurophold), så havde han hermed sin afsked“. Han gjorde dog senere arbejde som diplomat og blev kongens svoger, da denne i 1711 bortførte hans lillesøster, Anna Sophie, som han 1714 venstrehåndsgiftede sig med og gjorde til dronning 1722. Samtidig blev etatsråd Giese afskediget, da han var skyld i hærens slette forplejning. Om Ditleff B. vides ikke meget andet, end at han den 24. marts indsendte sin afskedsansøgning til kongen, hvori han anmoder om, at „jeg gamle tjener, der i over 30 år regelmæssigt har gjort min allerunderdanigste pligt i den herværende kongelige tjeneste, ikke må blive nægtet et tegn på Deres høje kongelige nåde. Derfor tillader jeg mig nu, da min alder nærmer sig, at bede Deres kongelige Majestæt allerunderdanigst, at De vil forblive allernådig og vil tillade mig, at jeg begiver mig ud til mine godser . . .“. Man kan næsten se ham stå og svinge med hatten i de store fraser fra baroktiden.

Det var meningen, at hver officer skulle besvare en række spørgsmål. På første side er skrevet, at det ville være bedst, om man begyndte med at spørge de lavere oberster og lignende officerer for at få belyst begåede fejl eller kujonerier. Man er åbenbart ikke klar over, hvem der har givet ordrer til hvem, og hvor de forskellige har haft deres stillinger og kommandoer. Det har antagelig været Ditleff B., der stod for hele det, der kaldtes anden træfning, medens prinsen af Hessen har kommanderet fodfolket i denne anden træfnings centrum. Og selv om Ditleff nu trak sig tilbage til sine godser, blev han dog allerede den 25. april bedt om at organisere et nyt hvervet kyrasserregiment på ca. 1.000 mand, som blev ledet af hans søn, oberst Henrik.

Når man hører, at de sjællandske landdragoner, der blev hjemsendt efter felttoget i Skåne, ikke kunne få deres gamle pladser igen, da lægds-mændene i mellemtiden havde ansat nye folk, og de derfor måtte flakke hjemløse om, så flere døde af elendigheden, så forstår man godt, at det gik ret hurtigt med at samle folk til dette hvervede regiment, især da Ditleff B. omtales som en „anset og velhavende“ mand. Og velhavende må han have været, for han lagde selv pengene ud til udstyret: en hvidgrå kjole, læderkarmisol, skindbukser, kyrads, pallask, karabin, pistoler, heste og hvad der ellers hørte til, da regeringen havde svært ved at overholde terminerne og betale de 80 rdl. pr. mand, som aftalen var,

men i november var størstedelen af pengene kommet ind, og i 1711 opgives der at være 1199 heste.

Betydeligt sværere gik det med de to andre nyoprettede korps, Hansens og Baartigs. De var meget berygtede, øgenavnet „de Hansenske drenge“ fortæller lidt om det. De to korps var så ondartede, at de allerede blev opløst igen den 21. januar 1712.

Det har nok haft en vis betydning, at de fleste af de hjemsendte sjællændere har kendt Ditleff, som jo gang på gang nævner de sjællandske, også kaldet de nationale dragoner i sine breve fra belejringen af Malmø, og tilsyneladende var de også under hans kommando i „anden træning“ på Ringtorpbakken ved Helsingborg. Så det kunne tyde på, at Ditleff nød en vis popularitet hos sine soldater.

Dette såkaldte „Brockdorffske kyrasserregiment“ blev et af de tre rytterregimenter, der under Jørgen Rantzau deltog i slaget ved Wismar den 5. december 1711. Gennem længere tid havde danske styrker belejret Wismar, da svenskerne uventet gjorde et velforberedt udfald fra byen i håb om at ødelægge belejringen. Resultatet blev imidlertid det modsatte. Det blev istedet Rantzau, der her fik revanche for Helsingborg, og de svenske tropper fra Wismar blev fuldstændig knust.

Det var et stort rytterslag, omend ikke af helt samme dimensioner som slaget ved Helsingborg. Sejren fik dog ingen betydning, da den ikke kunne føres op med Wismars indtagelse, men den fik de gamle feudale kredse i København til at juble over „vor kære Jørgen Rantzaus lykkelige dage“.

Det Brockdorffske kyrasserregiment var også med i det store slag ved Gadebusch året efter 1712, hvor Stenbock selv var feltherre og igen vandt sejr. Her kom et andet regiment på tilbagetog ind i det Brockdorffske regiment og bragte det i uorden. Og da det tilmed samtidig blev beskudt, var forvirringen fuldkommen, men det lykkedes dog oberst Henrik B. igen at få nogenlunde hold på sine eskadroner, der blev bragt „til at sætte sig“ og afvise fjendens angreb.

Er det mon til disse begivenheder, Holberg hentyder i scenen med Jacob skomager og Jeppe? Ved en frokost fortalte litteraturhistorikeren Emil Frederiksen, at der var et sted hos Holberg, der var noget uklart. Det var der, hvor han pludselig lader Henrik sige på svensk, at brændevin gør heroisk. Og så kom jeg i tanker om, at Stenbock jo havde uddelt „for tre styver brændevin til hver gemen“ før slaget ved Helsing-

borg, og at danskeren Huitfeld havde indberettet, at de svenske fanger, man tog, alle var berusede – med det resultat, at danskerne havde mistet Skåne for stedse. Så måske var det årsagen til Henriks udtalelse.

Emil Frederiksen mente, at det var meget sandsynligt, så meget des mere som Holberg lige var kommet til København i 1708, så begivenheden skulle da nok have gjort indtryk på ham, ligesom han jo også lader Jeppe deltage i felttoget ved Wismar.

Min gamle ven professor Hjorth-Nielsen hævder, at Holberg boede på det nu forsvundne baroni Tusholm mellem Holbæk og Roskilde, dengang han skrev „Jeppe på Bjerget“, og at en lokalhistoriker har fundet i kirkebøgerne, at der virkelig har været en bonde der på stedet, der hed: Jeppe Jeppesen på Bjerget.

Når der mellem litterære noter står, at tjenestetiden i den sjællandske bondemilits var på 8 år, så Jeppe må have aftjent de sidste 2 år som hvervet soldat, passer det historisk godt, hvis Jeppe fra 1702–1710 har været i den sjællandske milits og derefter har meldt sig til det Brockdorffske kyrasserregiment, der netop eksisterede i 2 år fra 1710–1712.

Det stemmer jo også med de to års tjenestetid i „Companen“, som Jacob omtaler, og der kommer mening i Jacob og Jeppes snak – hvorimod det bliver tågesnak, hvis man som de fleste litterære noter henviser dem til at have deltaget i det senere slag om Wismar 1716, der endte med, at danskerne erobrede Wismar. For det var først 4 år efter slaget ved Gadebusch.

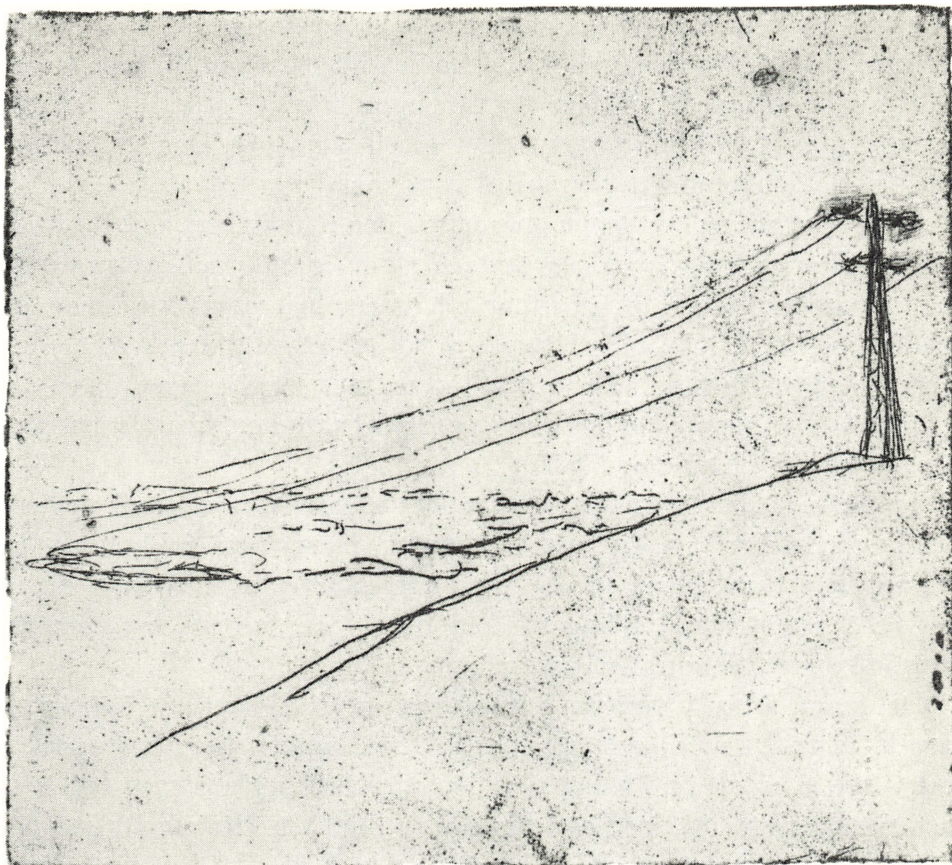
Så er regimentet ikke gået over i historien for sin militære indsats, lever det tilsyneladende anonymt videre i litteraturhistorien – for det er, som havde Holberg hurtigt og friskt nedskrevet en øjensvidneberetning, han lige havde overværet på kroen i samtalen mellem de to gamle soldaterkammerater, Jeppe og kromanden:

„Jeppe: Jeg har været ti aar under Malicien, og skulle ikke forstaa mine Sprog?

Jacob: Jeg ved det nok, Jeppe! Vi har jo været i Companen sammen i to Aar.

Jeppe: Det er sandt, nu erindrer jeg det. Du blev jo hængt engang, da du løb bort ved Wismar.

Jacob: Jeg skulde hænges, men jeg fik Pardon igien. Saa nær hielper saa mangen mand.

Valpladsen ved Tritau udenfor Wismar.

Jeppes: Det var skade, du ikke blev hængt, Jacob! Men var du ikke med i den Auction, som stod paa den Hede (Slaget ved Gadebusch 1712), du vedst vel selv?

Jacob: Ei, hvor har jeg ikke været med?

Jeppes: Jeg glemmer aldrig den første Psalme, Svensken skød. Jeg troer, der faldt paa een Gang 3000, om jeg sagde 4000 Mænd. Das ging fordyvled zu, Jacob! du kanst wol das ihukommen. Ich kan nicht negten, dasz ik jo bange var in dat Slag.“

Det er forbløffende, så godt dialogen dækker generalstabens beretning, der meddeler, at moralen i den danske hær, der kun mangelfuldt var gået i gang med belejringen af Wismar, var elendig. Så elendig, at

Rantzau fik tilladelse til øjeblikkelig selv at holde standret over desertererne, dog at han først ved forhør skulle undersøge, om folkene havde haft gyldig grund til at klage og var løbne bort på grund af slet behandling, og det har åbenbart reddet Jacob skomager. Den 17. oktober opgives de danske desertørers tal til 1054 mand.

Det var rygterne om denne opløsning i den danske hær, der fik svenskerne til at overvurdere deres stilling, så de foretog det overraskende og voldsomme udfald fra Wismar i håb om helt at kunne knuse de danske belejrer. Det blev i stedet vendt til en stor dansk sejr, men Jeppe og Jacob behøver ikke at have været med i selve slaget, da en del af mandskabet netop den dag var sendt andetsteds hen, hvad svenskerne lige netop også havde opdaget.

Jeppes sidste bemærkninger om, at der var forvirring og panik mellem de danske soldater i slaget ved Gadebusch, passer også fuldstændig til de militære beretninger om kyrasserregimentets vanskeligheder, da et forvildet regiment på tilbagetog red ind i det, medens kyrassererne samtidig blev beskydt af svenskerne.

Det kunne synes at være en lidt uaktuel sag for Holberg at rippe op i, den lå jo 10–11 år tilbage, da „Jeppe“ blev opført. Men besynderligt nok – ved at gå ud fra åbningen af den danske Skueplads 1722 lykkedes det mig overraskende hurtigt i Rigsarkivet imellem Højesterets kampestenstykke voteringsprotokoller, i bindet Litra B fra 1721, at finde frem til Jeppe og Jacob Skomagere formodede chef. „Löverdagen dend 29 Martii 1721“ blev nemlig oberst Hendrick Brockdorph enstemmigt fri-fundet ved Højesteretsdom og erklæret uskyldig i en tragisk tvekamp, da det var helt klart, at han, som den overfaldne, havde handlet i nødvendværge uden mulighed for at retirere sig – men derfor kan folk i datidens København jo godt have snakket noget mere om den sag. Holberg var ihvertfald ingen speciel ynder af militær og syslede ifølge Georg Brandes allerede dengang med tanken om at skrive „moralske Comoedier“.

Lad dette litteraturhistoriske sidespring være rigtigt eller ej, det er kun mærkværdigt, som årstal og begivenheder stemmer overens – og så – tilbage til felttoget i Mecklenborg, der er ved at nærme sig en slags afslutning.

For selv om befolkningen dér nu kunne synges: „Pip, Dän, pip, – Schonen büstu quitt. – Vör Wismar hestu lang’ legen, – vör Gadebusch hestu Sleg kregen. – Pip, Dän, pip.“ (efter Meyer Scharffenberg: Wis-

mar, die Insel Poel und der Klützer Winkel, 1965), bevirkede svensker-nes sejr ved Gadebusch dog, at Stenbock nu var kommet alt for langt frem. Og efter terroristisk at have afbrændt hele byen Altona måtte han tilsidst søge tilflugt hos hertugen af Gottorp med hele sin hær, hvor han fik lov at trække sig ind i fæstningen Tønningen. Her måtte han da til slut kapitulere overfor danskerne.

Efter kapitulationen var der et lille efterspil, hvor danskerne nægtede Stenbock ret til at proviantere de svenske skibe fra Holsten. Han havde sluttet kontrakt om for 12.000 Rdlr. levnedsmidler – og det var igen Ditleffs energiske kusine Benedicte Margrethe Reventlow, der havde været med og underskrevet kontrakten „im abwesenheit meines Herrn“. Det lykkedes dog Stenbock at opnå et forlig om den sag. Og dermed optrådte denne allestedsnærværende dame for sidste gang i „den store nordiske krigs historie“. Kort efter kom Stenbock som fange til København og døde her 1717. Fra den tid stammer det udmærkede og ikke uvittigt tænkte billede, han malede af sig selv i hjørnet af en hønsegård, hvorfra man i det fjerne ser fæstningen Tønningen med soldater foran, og som han sendte til Frederik IV med indskriften: Herr lasz deinen Gefangenen losz.

Egentlig stod Sverige til sidst som taberen af den store nordiske krig – men derfor fik Danmark ikke Skåne igen.

Som den frie sejlads igennem Øresund havde været det altafgørende for Hansestæderne i Valdemar Atterdags tid, var det nu Europas stormagter, der ikke ønskede, at én magt alene skulle beherske begge sider af Øresund. Derfor var Karl Gustav i sin tid blevet truet væk efter landgangen i Korsør, ligesom Karl XII blev det fra Humlebæk, og som Christian V havde måttet opgive Helsingborg. Danmark måtte nøjes med en forbedret stilling overfor Gottorp og Øresundstold af de svenske skibe, når de passerede Kronborg.

Stillingen i Østersøen var stærkt ændret. Rusland var kommet til som en ny baltisk stormagt, og Skandinaviens politik fik helt andre retningslinier. Øresund blev porten ud mod verdenshavene, og handelen fra verdenshavene og ind til Østersøen var med til at skabe den „floris-sante“ handelsperiode, som fik København til at blomstre op igen. Så lad derfor denne krønike slutte med godsejeren fra Grejsdalen, Ditleff Brockdorffs egen, lidt knudrede indberetning til Frederik IV om den sidste dansk-svenske kamp ved Helsingborg:

Allerdurchlaustigste, stormægtigste Arvekonge

Allernådigste Konge og Herre

Da Deres kongelige Majestæt allernådigst har befalet mig på min samvittighed og ed at opstille en sandfærdig beretning om alt det, som er mig bekendt, og som jeg mener har kunnet give anledning til tabet af slaget i Skåne, det være sig forseelser fra generaler, chefer for regimenter, eskadroner og batailloner og andre officerer såvel som fra artilleriet, fra den højeste til den laveste, og ligeledes bidrage til forståelsen af, hvordan det var med provianten. Så skal jeg heller ikke undlade efter min allerunderdanigste pligt at sætte alle de meningsytringer til side, som jeg kan have fra den ene eller anden side, og berette alt så redeligt, tro og oprigtigt, sådan som jeg tænker at svare for Guds majestæt på den yderste dag, og åbenbare Deres kongelige Majestæt allerunderdanigst så meget jeg ved.

Hvad angår årsagerne til det på vor side ulykkelige udfald af slaget i Skåne er den vigtigste årsag efter min mening bl. a. den, at fjenden var os så overlegen ved en stor overmagt i rytteriet. Desuden også, at Deres Majestæts armé på tilbagetoget fra Wadensøe ved Landskrona på grund af den svære march for fodfolket blev sat så meget tilbage og svækket, at det var indlysende, at fjenden ikke ville undlade at angribe os, eftersom fjenden, som før nævnt, var os så overlegen i rytteriet.

Efter ankomsten til Helsingborg har jeg derfor, drevet af lyst til Eders Majestæts tjeneste, fremført for hr. generalløjtnant Rantzou, om han ikke tænkte, det ville være rådeligt at lade arméen slå lejr i det gamle skanseanlæg, idet man støttede den højre fløj på befæstningsværkerne og den venstre mod stranden og reparerede de gamle skanseanlæg.

Hr. generalløjtnant Rantzou red af den grund med alle generalmajorer og nogle oberster samt oberstløjtnant Scheel afsted for at bese stedet i betragtning af, at alle de tilstedeværende var af den mening, at man skulle slå lejr i skanseanlægget og udnytte alle fordele. Derefter forekom nogle diskussioner om, hvorvidt der foran lejren var nogle højder, hvorfra fjenden kunne beskyde os med kanoner, og ligeledes, om lejrens terræn var for lille til, at man kunne lægge arméen dér, hvorimod oberst von Einden rigtignok tilbød sig at kunne afmærke lejren der. Men den følgende morgen blev Deres Majestæts armé ført op i lejren på sletten ved Helsingborg, hvor angrebet herefter skete.

Øresund mellem Kärnan og Kronborg med T/T „Sea Swift“, 256.000 t på vej til Persiske Golf.

Og skønt fjenden, efter vor ankomst fra ovenanmeldte retræte fra Wadensøe, gav sig så god tid, førend han selv bevægede sig, at oven i købet mange mente, at det ikke kunne være fjendens hensigt at forsøge en kamp, men at han havde mere grund til at få bugt med os ved at udsulte os, ved hvilken tidsfrist man havde lejlighed nok til at forskanse os i jorden, undlod jeg heller ikke, som det er min ed og pligt, at erindre hr. generalløjtnant Rantzou herom, og det så meget mere, som man regnede sikkert med, at fjenden i sit rytteri var mindst 9.000 mand stærk.

Ikke desto mindre fik jeg til svar, at det lige netop var den rette vej til at tage modet fra mandskabet, hvis man ville lade dem bygge voldgrave, desuden måtte man tage i betragtning, at der ikke var nogen skovle og spader forhånden i artilleriet. Da således den ovennævnte gravning ikke blev bifaldet, så har man enstemmigt besluttet til større sikkerhed for arméen, der på sin højre fløj havde en mose og på venstre fløj en skov og ligeledes en mose og ellers ingen særlige fordele, at imødegå fjenden foran denne lejr, idet rytterfløjen blev forstærket med nogle batailloner fodfolk for bedre at kunne stå imod. Fjenden, som søndag eftermiddag den 9. marts gjorde en bevægelse, trak sig imidlertid med arméen til Krop og formerte sig mod aften med landsbyen Flening på højre fløj således lagt bag sig, at bevægelsen gav grund til, at hr. generalløjtnant Rantzou lod en afdeling på 300 heste rykke ud under oberst Eiffler og om natten lod de udsendte partier og patruljer holde foran den venstre fløj, hvor man regnede med, at fjenden ville komme. Af den udsendte afdeling blev en del jaget tilbage om morgenen.

Den tætte tåge, der lagde sig, bevirkede, at man ikke sikkert kunne se, om fjendens hele armé kom imod os i slagorden. Idet de havde huset Brohus på deres venstre side, fra hvilket hus der løb et højt stendige lige til Filborna, der ikke var til at passere, okkuperede de åbningen og sletten, der var lige foran vor venstre fløj. Deres Majst. armé ordnede sig på deres aftalte terræn i kamporden, og enhver tænkte, at vor venstre fløj først ville blive angrebet. Men fjenden var ikke så snart nået frem på sletten ved Brohus, før han med sit rytteri på venstre-fløjen trak sig helt over imod vor højre fløj og lod det ovenomtalt stendige bag sig, idet han skyndte sig, så meget han formåede, for at kunne ordne sin formation.

Men så snart fjenden gjorde denne bevægelse, begyndte hele Deres

Majst. armé at sætte sig i bevægelse, marcherede fra de i forvejen aftalte pladser og avancerede med store skridt mod fjenden.

Rytteriet på højre fløj fik ordre til at gå frem og angribe fjendens rytteri, inden det var fuldkommen samlet og kunne falde over os.

Denne bevægelse forpligtede mig til at jage hen til hr. general Rantzou for at få meningen at vide med denne uventede march, idet jeg gav ordre til oberst Kaphengst, at han skulle følge efter Deres Majst. livgarde med de 3 eskadroner sjællandske dragoner og holde øje med sin bageste linie. Så snart hr. genl.lieut. blev mig synlig, råbte han til mig, at jeg skulle sige til hr. oberst Mörner, at han skulle angribe fjendens rytteri. Hr. oberst Mörner gik frem med iver for at angribe fjenden, men fjendens rytteri undgik denne kamp og kastede sig i galop til deres venstre hånd, hvorved de kom i en del vand og is og samlede sig med deres venstre fløj hele tiden stærkere og mere. Hvorimod Deres Majst. armés højre fløj hele tiden gik imod fjenden og gennem denne march helt lod de indsatte batailloner blive tilbage, idet de angreb fjenden med kården i næven og stødte fjenden, da han blev tvunget til at bringe sig i sikkerhed, ind gennem et led ved det lille hus mellem Filborna og Hauborna.

Kaphengst blandede sig tilligemed sine 3 eskadroner imellem og skød på det bedste efter den flygtende fjende. Men fjenden, der stadig præsenterede sig igen med friske eskadroner, formerte sig stærkt i mellemrummet og i det hul, vi ved bevægelsen havde ladet åbent mellem vor højre fløj og vort infanteri. Og da vort infanteris højre fløj igen satte sig for at gøre det andet angreb, stillede hr. general Rantzou og gen.major Rotstein eskadronerne fra vor højre fløj så godt i orden, som de kunne. Og samtidig kom 4 eskadroner os til hjælp fra vor venstre fløj fra hr. gen.major Dewitz såvel som Legels og grev Larwigs regiment. Oberst Legel spurgte mig straks, hvor han skulle hen og kunne sætte sig, da han foran sig havde den store landevej med de to grøfter på begge sider af landevejen, hvorimod fjenden med sit rytteri præsenterede sin front på 100 skridt.

Jeg lod disse 4 eskadroner passere landevejen og grøfterne. Major Schack, der førte den sidste på venstre hånd af disse 4 eskadroner, angreb tilligemed de 3 andre eskadroner med sablen i hånden og kastede sig med god kraft ind i fjenden. Hr. generalmajor Rotstein angreb samtidig med livdragonerne, Deres Majst. livgarde, Kaphengst og Lø-

wenhjelms regiment angreb og var heldige og tilbagekastede sammen med nogle eskadroner og Deres Majst. livgarde og de andre for anden gang fjenden. Men et par eskadroner fra livgarden var ikke så heldige at kunne holde stand, blev kastet hulter til bulter og blev helt indblandet mellem de Sprengelske dragoner.

Sådan et nederlag tvang de 4 eskadroner, 2 fra Legel og 2 Larwig, til, efter en stædig modstand, endelig også at måtte vige.

Den højre fløj blev forfulgt af nogle af fjendens samlede eskadroner til bag vort fodfolks anden linie, hvor generalmajor Dewitz selv ankom fra venstre fløj med andre 4 eskadroner, som Eiffler og grev Holck, og udskilte to eskadroner til at opholde fjenden, der forfulgte den højre fløj, og jage ham tilbage, hvilket også lykkedes. I løbet af denne tid kom fodfolket til deres indhug og angreb. Det er mig umuligt at sige, hvilke regimenter af fodfolket der bedst udmærkede sig, eller hvilke der først vendte om. Måske hr. gen.major Dewitz, som holdt nærmest derved med to eskadroner, bedst har kunnet observere sådanne omstændigheder. Men som fodfolket blev tvunget til at trække sig tilbage, har fjendens rytteri jo forfulgt stærkt, så alt var kommet på flugt, oven i købet sådan, at fjendens højre fløj, der havde kastet vor venstre fløj hulter til bulter, ankom først til porten på den store landevej ved Helsingborg og holdt der, så den slagne venstre fløj nu kunne finde dem forsamlede her, som før var hist.

Hvad angår artilleriet har jeg i begyndelsen set, at de har skudt flittigt og ikke uden virkning, men om feltartilleriet under den hurtige march og bevægelse mod fjenden er fulgt med bataillonerne er mig ubekendt og vil bedst kunne forklares af fodfolkets officerer.

Af ovenstående vil Deres Majestæt selv allernådigst kunne slutte, hvilken følge der kunne forventes af alle disse omstændigheder, og det ville have været bedst, om man straks efter den skete landgang havde stræbt efter igen at istandsætte den gamle forskansning ved Helsingborg, som blev forfærdiget under forrige krig, og hvorpå den i Gud salige konges hær, han være glørværdigt mindet, altid fandt en sikker tilflugt. Hvis følgelig også Landskrona var blevet taget, så havde man der kunnet træffe tilstrækkelige foranstaltninger med hensyn til fødevarer og anden forplejning, så arméen kunne forsynes, og man kunne da blive så længe derinde, til arméen var kommet op på samme styrke som fjenden, så at man ikke af nødvendighed havde måttet hjemfalde – HJEMFALDE til at

levere den overlegne fjende en så at sige aftvunget kamp og sætte Deres Majestæts høje interesse og armé i en så risikabel stilling.

Hvad proviantvæsenet angår, husker jeg meget vel, at der ofte har været klager over mangel på brød og fourage. Men hvem der er årsag til en sådan mangel er mig ganske ubekendt.

For så vidt angår officererne i almindelighed på den fløj, hvor jeg har været, kan jeg med sandhed konstatere, at de har gjort deres pligt på bedste måde, så jeg tror, at sejren, hvis styrkerne havde været lige, efter Guds ønske var faldet på Deres Majestæts side.

Dette er omtrent, hvad jeg efter min allerunderdanigste ed og pligt med sandhed har kunnet bevidne, og jeg anbefaler mig yderligere allerunderdanigst til Deres kongl. Majst. høje nåde og mildhed og forsikrer, at jeg med den allerstørste tro submission til min grav

er
Deres kongl. Majest.
Allerunderdanigste
og
Allerærbødigste knægt og vasal
Brockdorff
Detleff

København, d. 4. april

A^o 1710

Litteraturhenvisning

Teksterne til de her omtalte breve er gengivet efter:

- „Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkundenbuch“, bind I, II, III og IV.
Codex diplomaticus Lübeccensis, bind IIa og III.
Urkundens der Gesellschaft für Schleswig-Holst.-Lauenburg, bind I, II, III og bind IV med
Registrum König Christian des Ersten.
Københavns Diplomatarium I.
Danmarks riges breve, anden og tredje række, udgivet af det danske sprog- og litteratur-
selskab.
H. C. P. Seidelin. Diplomatarium Flensborgense II, 1833, brevene 333 og 338.
For brevene 1220 og 1221 er også benyttet E. J. Westphalen: Monumentorium inedit, Tome
II fra 1746.
Zeitschrift für Schleswig-Holstein-Lauenburg, bind IX, 1879, har et slægtsregister af Cay
Brockdorff.
Danmarks Adels årbøger (specielt LIII–1936).
Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts historie. 1. Kbh. 1912 (om de holstenske ridderslægter).
Allan Mohlin: Kristoffer II av Danmark, Lund–Kbh. 1960. Bind I.
Sven Tägil: Valdemar Atterdag och Europa. Lund 1962.
Kr. Erslev: Erik Plovpenning's Strid med Abel. Studier over ægte og uægte Kilder til Dan-
marks Historie (1890). (Historiske Afhandlinger. Bind 1. Hagerup 1937).
Ellen Jørgensen: Erik Klipping og hans Sønner, Schönbergske Forlag 1927.
H. Spangenberg: Vom Lehnstaat zum Ständerstaat, München und Berlin 1912.
C. J. Milde: Siegel des Mittelalters a.d. Archiven der Stadt Lübeck. 1856.
Valentin Gitermann: Geschichte Russlands. Bind I. Hamburg 1949, trykt i Schweiz 1944, og
delvis er benyttet Johann Hubners . . . Genealogische Tabellen . . . Leipzig 1737.

Endvidere kan der for de tidlige holzaters historie henvises til:

- Helmold, slavekrønike, oversat af P. Kierkegaard 1881.
Arnold af Lybæk, Slavekrønike, oversat af ovennævnte 1885.
Holstenerpræstens krønike, oversat af A. Hude 1903.

og ellers til Danmarkshistorien:

- Fra Saxo til Poul Helgesen, udgivet 1929 af Knud Fabricius.
Sønderjyllands Historie (C. A. Reitzel), ca. 1930–39, i reglen citeret efter Vilh. La Cour.
Olriks Danmarkshistorie.
Danmarks Historie, Politikens forlag 1963 etc.
Nationalmuseets Vejledning: Middelalder og nyere Tid, 1946.
Desuden er tidsperioden behandlet af Palle Lauring i hans historiske bøger.

og for den nordiske krigs vedkommende til:

Bidrag til den store nordiske krigs historie, udgivet af generalstaben, specielt bind I–V.

Aksel Lassen: 1659 da landet blev øde. Gyldendal 1966.

Baron de Pöllnitz: La Saxe galante. Amsterdam 1735.

G. O. Nordensvan: August der Starke.

Weilbach: Frederik IV's Italiensrejse.

Ernst Arnold: August der Starke sein Leben und Lieben nach Eduard Vehse, Stuttgart 1908.

Oberst N. P. Jensen: Den skånske Krig 1675–79. Det nordiske Forlag 1900.

Desuden er slaget ved Helsingborg behandlet i „Karl XII på Slagfältet“, udgivet af svenska generalstabens historiske afdeling 1919. Bind IV.

Utrykte Kilder:

Uldahl manuskriptsamling 518. Kgl. Bibl.: MEMORIAL oder kürtzer Sentiment und Demonstration deres Uhrsachen wodurch der uhralte Holsteinische Reichs: Adel sich omb ihre herliche Privilegia gebracht, und dieselbe auch mit grossen Nachteil ihrer Guter fast verlohren. Im Jahr MDCLIX.

Rigsarkivet: Breve til geheimeråd Lente 1710.

Rigsarkivet: Krigskancelliet 1660–1763. Sager henhørende til den geheime Protokol 1709–12.

Rigsarkivet: Højesterets Voteringsprotokol Litra B. 1721.

Personregister

- Abel 21, 28, 29
Abslon 36
Adelbero Albia, ærkebiskop 35
Adlersten, landshøvding 143
Adolf, greve, se Schauenburgere i Holsten
Adolf af Pløn, hertug 110
Agnes, Erik Klippings enke, g. m. Gerhard II den Blinde 41
von Ahlefeldt, familien 114
– Hans 100
– Henneke 100
– Johan 99
– Jomfru (Christine, g. m. Ditlef Brockdorff) 100
– Jørgen 100
Albert Albertsen 50
Albert af Orlamünde 19–21, 23–27, 30, 32, 34, 38, 40, 94
Albrecht, dansk kongsemne, søn af Valdemar Atterdags datter Ingeborg 86
Albrecht II af Mecklenborg 81, 86
Albrecht III af Mecklenborg, svensk konge, søn af Albrecht II 80
Albrecht af Sachsen 45, 64
Alexander IV, pave 27
Ammo 26, 35
Anders Nicolsson 85
Anders Petersen af Alnarp 51
Andersen, H. C. 119, 128
Anna af Mecklenborg, g. m. Adolf VII 82
Anna Sophie, kurfyrstinde, Frederik III's datter, Augusts moder 117, 118, 125, 126
von Arenstorff, F., general 162
Arnold af Lybæk, historiker (ca. 1200) 19
Arnold, præst i Lybæk (1346) 74
Arnoldt, oberstløjtnant 148, 150, 151
Arup, professor 81
Arveprinsen af Brunswich-Wolfenbüttel 122
August II den Stærke (Frederik August) 15, 106, 114, 116, 120, 122–132, 152
August II's broder (Johannes Georgius IV, d. 1694) 117
August II's dronning (Christiana Eberhardina) 126, 127, 129
Beichling, kansler 122
Benedikt, pave 70
Bernhard Bagers søn 67
Bertram, biskop af Lybæk 74, 78
Bertram Pogwisch 100
Bertrand von Kramon 62
Bielinsky, kronstormarskal 128
Birger, sv. konge 54
Birgitta, den hellige 81
Birkholtz, oberst 164, 171
Bloch, Carl, maler 90
Blome 39
Bobé, Louis, dr. phil. 26, 30, 34, 88, 99
Borgmesteren i Kiel (nævnt 1590) 100
Borkard fra Itzehoe 59
de Bose, ministersekretær 124
Brandes, Georg 180
Brebentau, kusine til feltmarskal Fleming 128
Brecht, Berthold 107
Brockdorff, Brocdorpe, Brocktorpp, Bructhorp etc.:
– Abel, f. Rathlau, g. m. Gregers 1652 100
– Anna Constance, se også grevinde Cosel 15, 115, 118, 119
– Anna Margrethe, f. Marselis, grevinde Cosels moder 129
– Anonym forfatter tilh. familien 102, 105
– Appolonia 100
– Balthasar 100
– Bendix, generaladjutant 114
– Bendix, generalmajor (1654–1730) 114
– Benedicte Margrethe, g. Reventlow, se Reventlow
– Cai Bertram Bendix 120, 153

- Cai L. 120
- Catharine, g. m. Jesper Rantzau 100
- Catharine, f. von Qualen, Frederik B.'s
  - 1. kone 100
- Catharine, f. Rantzau, Frederik B.'s
  - 2. kone 100
- Christian, oberstløjtnant 111, 112, 114
- Christine (kaldt jomfru Ahlefeldt), g. 1646
  - m. Ditlev B. 100
- Claus 99
- Detleff, Ditlev (d. 1538) 10, 14, 19, 82, 87, 88, 90, 92, 94-96, 98
- Ditlev (d. 1617) 100
- Detløff, søn af Jochum (nævnt 1639) 100
- Ditlev (nævnt 1678, d. 1670) 100
- Ditlev (nævnt 1646, d. 1674) 100
- Detleff, Ditlev, generalmajor (1655-1737) 14, 16, 18, 104, 107, 108, 133, 134, 136-138, 141, 144, 145, 150, 151, 153, 156, 158-164, 166, 169, 170, 171, 172, 176, 177, 181, 187
- Dommeren de 28
- Echardus, Echert, Eggert etc. 39, 41-43, 45, 46, 48, 50, 51, 55-63, 67
- Erik (ca. 1304) 34
- Frederik (nævnt 1580, d. 1612) 99
- Frederik til Gaarz (f. 1535, nævnt 1590) 100
- Gregers 100
- Hans 100
- Hartwich (nævnt 1356), søn af Henrik (nævnt 1333) 78
- Hartwici de (nævnt 1304) 34
- Hedvig, f. Rantzau, Benedicte Reventlows moder 153
- Heino, Heyno, Heine (Henrik?) 55, 66, 67, 69, 71, 72, 77
- Helveg (nævnt 1603) 100
- Helvig, g. m. Henneke v. Ahlefeldt (d. 1669) 100
- Henrik (nævnt 1320-33 og efter sin død omtalt 1350), Markvards broder 46, 50, 51, 55, 57, 59, 63, 67, 78
- Henrik (1350), søn af Henrik (fra 1333) 78
- Henrik, Hinrici (nævnt 1350-1404), Markvards søn 77, 78, 86
- Henrik (nævnt 1404-1445), marskal 86
- Henrik (d. 1500) 24
- Henrik (1/1 1600-1671) 102, 104
- Henrik (1687-1730), oberst 100, 176, 177, 180
- Hildelevus (nævnt 1. gang 1220), ministerial 23-25, 27, 28, 30, 34, 38, 88
- Hildelevus, Vogt i Asterholte (Osterholte) 29, 30, 34
- Hilleleui, Hildelevus, en af de 5 brødre 1305 34, 40, 41
- Hildelevus (1350) Markvards broder 78
- Hildelevus (1350), søn af sidstnævnte Hildelevus 78
- Hinrici, en af de 5 brødre 1304 34
- Hund (hedder egentlig Johannes) 39, 55, 60, 66, 67, 69, 71, 72
- Joachim (nævnt 1596) 100
- Joachim (d. 1610) 100
- Joachim (d. 1645), tolder i Rendsborg (muligvis den samme som Jochum) 100
- Joachim (1643-1799), grevinde Cosels fader 100, 119
- Joachim (1682-1708), grevinde Cosels broder 100
- Joachim (1695-1763) 101, 102
- Jochum (1636), tolder i Flensborg 100
- Johanne Marie, g. m. oberst Henrik 114
- Johannes 41-45, 55
- Juel 104
- Kansler i Holsten (Cai Lorenz) 102
- Krege 67, 68
- Magdalene, gift Buchwald 100
- Magdalen, f. von der Wisch, g. m. Ditlef 1532 94
- Margrethe, f. Blome 100, 102
- Margrethe, gift Viregg, søster til Schack og Ditlef 141
- Margrethe Amalie, Benedicte Reventlows søster, g. m. Christian Albrecht 114
- Marquardi, en af de 5 brødre 1304 34
- Markvard (d. 1362) 16, 18, 33, 39, 41, 45, 51, 55, 57, 59, 63, 66, 67, 68, 72-74, 77, 78, 81-84, 86
- Marquard (ca. 1350), Henriks (ca. 1333) søn 78
- Markvard (nævnes 1391-1432), Henriks (1350-1404) søn 86, 88
- Nicolai, en af de 5 brødre 1304 34

- Nicolaus (nævnt 1325 og 1341), Markvards broder 39, 45, 50, 51, 55, 63, 67
- Nicolaus, søn af ovennævnte Nicolaus 63
- Nicolaus, Henriks (ca. 1333) søn 78
- Schack, generalløjtnant (1652-1730) 104, 111, 114
- Schack (d. 1719) søn af Ditlef 100, 164, 165
  - Schack (1773-1858) 26
- Schack, familiefornavn 26, 104
  - Sievert (d. 1500) 24, 82, 88
- Sievert (d. 1565) 99
- Sophie Frederikke Stieglitz-B., gift Juel B. 104
- Theodosius 100
- Brühl, greve 131
- Buchard von Krummendik 78
- Buchwald 28, 63
- Buchwald, Otto 100
- Baartig, officer 177

- Christian I 41, 82, 88
- Christian II (Durchlaughtigste konge) 10, 14, 20, 86, 88, 90-92, 94-98
- Christian III 88
- Christian IV 100
- Christian V 111, 162, 181
- Cicignon, oberst 162
- Claus, greve, se Schauenburgere i Holsten
- Claus von Thienen 100
- Claus af Werle 68, 74
- Claus af Wittenberg 45
- Clemens, pave 70
- Cosel, Anna Constance, f. Brockdorff, gift 1° grevinde Hoym 15, 114, 115, 118-120, 122-130
- Cosel, general, grevinde Cosels søn 127, 130
- la Cour, Vilh., dr. phil., historiker 92,94
- Coyet, sv. hofkansler 153
- Cronenberg, Johan, generaladjutant-løjtnant 156, 160, 170, 172
- Cyriacus 35

- Damme, van dem 39
- Detmar, krønikeskriver 44
- Dewitz, generalmajor 133, 155, 161, 162, 172-174, 185, 186

- Didrik, provst på Femern 46
- Didrik Veregede 85
- Dippel, guldmager 153
- Ditlev von Thinen 100
- Dolgorucki, russ. gesandt 132
- Dose Bloch 48
- Drost Petersen 85
- Duche, kommissær, regimentsskriver 146
- Duparc, danserinde, August den Stærkes „maitresse privée“ 126
- Dönhoff, August den Stærkes officielle polske elskerinde 128, 129
- Dönhoff, Lithauens underkansler 128

- Echorn, oberst 162
- Edward III, konge af England 74, 76
- Eggert af Dissow 43
- Eicksted, generalmajor 133, 144, 145, 164 169
- Eiffler, oberst 146, 170, 171, 184, 186
- von Einden, oberst 163, 182
- Eline Gøye 63
- Elisabeth, se Schauenburgere i Holsten
- Else, Ludvig Albertsens enke 50, 51
- Emeke Wunsflet 57
- Erenghisel, greve til Orkneyøerne 85
- Erik Klipping 41, 54
- Erik, Kristoffer II's søn 50, 51, 56-58
- Erik, Magnus' søn, konge af Skåne og Syd-sverige 80, 81, 83
- Erik Menved, 34, 42, 46, 52, 57
- Erik Plovpenning 21, 28, 29
- Erik af Pommern 88
- Erik I af Sachsen-Lauenburg d. Æ. 45
- Erik II af Sachsen-Lauenburg, søn af Erik I 73
- Ernst af Gleichen 21
- Everhard Wesler 61

- Fabricius, prof., dr. phil. 66
- Flemming, feltmarskal 123, 127, 128
- Franciskus, den hellige 29
- Frederik I, Barbarossa, ty.-rom. kejser 36
- Frederik I, hertug, senere konge af Danmark 20, 88, 90, 92, 94, 95, 97
- Fredrik III 117
- Frederik IV (kongen, hans kgl. majestæt etc.) 14, 110, 112, 114, 116, 117, 126, 127,

- 131, 132, 134, 140-143, 145-148, 150, 156,
160, 161, 164, 165, 172, 174, 176, 181, 182,
184-187
- Frederik VII 42
- Frederik af Lochen 70, 71
- Frederiksen, Emil, litteraturhistoriker 177,
178
- Friese af Doren 43
- Friesen, grevinde, Cosels datter 123, 130
- Friesen, overfalkoner, g. m. ovennævnte 131
- Frish, greve 165
- Fürstemberg 119, 123, 125, 128
- Gauguin, Paul 16
- Gerhard, greve, se Scauenburgere i Holsten
- Gerhard af Hoya 73
- Gerhard, ærkebisp 20
- Gerold, biskop 36
- Giese, etatsråd 176
- Gisle Elinasson 60
- Gorm den Gamle 16
- Gotschalk v. Lencke 67
- Gruder 28
- Gyllenstierna, sv. generalmajor 137, 138
- Hagen Kæmpe 70
- Hald, Kristian, professor i nordiske sprog 32
- Halvord Pilt fra Sverige 70
- Hammerberg, sv. officer 138
- Hans, konge af Danmark 88
- Hans Blome 100
- Hansen, officer 177
- Haxthausen 130
- Helm, løjtnant 129
- Helmericus den Sorte 28
- Helmold, præst 26, 35, 36, 38
- Helvig, Valdemar III's søster 64, 66
- Henriette Renard, August den Stærkes
elskerinde 124
- Henrik, biskop i Lybæk 42
- Henrik Løwe 36
- Henrik af Mecklenborg, fyrste 45, 54
- Henrik af Mecklenborg, hertug 86
- Henrik af Schwerin, kaldt den Sorte
(1158-1228) 20, 27
- Henrik af Schwerin (omtalt 1327) 45
- Henrik af Werle 20
- Henzo 28
- Herman, Albert af Orlamündes broder 21
- Hermann Dunker 74
- Herman Kleinst 60
- Herman Putklot 67
- Herman Witte 60
- Hermannus Stinevel 28
- Hertell, C. F., holl. ingeniør 136
- Hertugen af Gottorp 108
- Hertuginde af Orléans 118
- Heyne Wilstermanne 83, 84
- Hildebrandus 35
- Hildelevus Wetecamp 28
- Himmelstrup, kommissær 140, 150
- Hjorth Nielsen, malerprofessor 178
- Holberg 177, 178, 180
- Holck, greve 147, 171, 186
- Holstenerpræsten, krønikeskriver 25, 40, 41,
74, 76, 77, 86, 88
- Hoym, greve 15, 119, 120, 122
- Hoym, grevinde, se også grevinde Cosel, 119,
120, 122
- Huitfeldt, generaladjutant 168, 173, 178
- Hurno, Horno 35, 36
- Hvidtfeldt, historiker 92
- Hörling, professor i Lund 140
- Håkon, konge af Norge 18, 79-84
- Ida, Markrads kone 38
- Ingeborg, g. m. Jernhenrik 80
- Ingeborg, sv. hertuginde 44, 54, 69, 71
- Ingeborg, Valdemar Atterdags ældste
datter 86
- Ingvar Hjort 48, 50
- Innocentius III, pave 27
- Ivan III den Store, storfyrste af Moskva 52
- Jacob Skomager 177-180
- Jens Uffesen 59
- Jeppe Jeppesen på Bjerget 177-180
- Johann Crumbeke, præst 63
- Johan, dekan i Hamborg 63
- Johan Hasendorp 60, 67, 81
- Johan af Henneberg 61
- Johan af Hoya 64
- Johann (Henneke) Hummersbüttel 48, 57
- Johan, konge af Frankrig 76

- Johan Miles, Hamborgborger 42
 Johan af Siggen 43
 Johan af Wenden 45
 Johan af Wenden, junker 45
 Johan af Werle 68, 74
 Johan von Wulverdorpe 34
 Johannes Langhen 78
 Johannes af Lybæk, biskop 63
 Johannes Stake 74
 Joseph, kejser 120
 Jørgen von der Wisch 92, 94, 95
- Kaphengst, oberst 185
 Karl X Gustav 181
 Karl XII 14, 108, 110, 112, 116, 117, 119,
 122, 124, 125, 127, 132, 136, 137, 147,
 152, 155, 174, 181
 Karl XII's moder, Frederik III's datter 125
 Karl Näskonungsson 60
 Karl, ærkebispe i Lund 51, 58, 59
 Kellet, ritmester 165
 Kelle's enke 165
 Kjersgaard, historiker 81, 92
 Knud VI 26, 27
 Knud Lavard 35
 Knud Porse 33, 43, 44, 48, 51, 52, 54, 69, 71
 Knud den Store 76
 Knut Jonsson, drost 54
 Kongen af Bøhmen 74
 Konrad Wulf 63
 Kristoffer II 33, 40-44, 46, 48, 50, 51,
 54-61, 64
 Königsmark, Aurora, August den Stærkes
 elskende 130
- Ladorff, oberst 171
 Lambaa, Olaf 10
 Lange Beyenfleth 62
 Lanting, Simon, oberst 172
 Lars Johnsen, drost 43
 Larvig, greve 171, 185, 186
 Lassen, Aksel, historiker 102, 104
 Lauring, Palle, historiker 35
 Legel, oberst 156, 171, 172, 185, 186
 Lente, krigsminister (Excellence) 116, 132,
 134, 141, 144-148, 153, 160, 161, 164, 165,
 174
- Levetzau, generalmajor 108
 Louise, Frederik IV's dronning 116
 Ludeken Scarpenberg 71
 Luder von Borstel 74
 Ludvig Albertssøn 43, 50, 51
 Ludvig af Bayern, kejser 55, 64, 67, 69
 Ludvig af Brandenburg, markgreve, kejserens
 søn 55, 61, 64, 67
 Ludwig Rudolf, prins 122
 Lüttichau 100
 Löwenhjelm 185, 186
- Magnus af Mecklenborg (1368) 86
 Margareta, Kristoffer II's datter, g. m. mark-
 greve Ludvig 55, 64
 Margrethe, Valdemar Atterdags datter,
 dronning 86
 Margrethe von der Wisch, f. Rantzau 94
 Markrad, Marchradus, Markvard etc.,
 Ammos søn 26, 32, 35, 36, 39
 Markvard, Marquardus, Marcradus, sønnesøn
 af Ammo Staholder 35, 36, 38
 Markvard Stake 43, 46, 48, 51
 Markvard v. Stove, Marquardus 62, 67
 Markvard Stove d. Y. 69, 70
 Markvard, Timmos broder 34, 38, 94
 Marquard Sturz 74
 Marquard von Westensee 71
 Mauritz Wellingk 152
 Mecklenborg, herrerne af 74
 Meerheim, generalmajor 108
 Meijerfeldt, sv. generalmajor 169
 Mesterton 143
 Meyer Scharffenberg 180
 Mogens 70
 Mohlin, Allan, fil. dr. 33, 41
 Montague, Lady 120
 Montaigne 108
 Moschinska, grevinde, Cosels 2. datter 126,
 131
- Neve, etatsråd 152
 Niels Ebbesen 41, 64, 66, 70
 Nicolaus, greve se Schauenburgere i Holsten
 Niklot, slaver 36
 Nikolaus Langelo 43
 Nikolaus Splith 77

- Nordensvan, G. O., historiker 120
 Nycolaus Wopos 28
- Ole Hansen på Kronborg 170
 Ole Lindt, sv. lensmand 140, 142
 Oluf, dronning Margrethes søn, konge af Danmark 86
 Oluf Lunge 63
 Orzelska, grevinde, datter af Henriette Renard 124
 Otto, junker, Kristoffer II's søn 61
 Otto von Kühren, Kürne 78, 83, 84
 Otto af Lüneburg 20
 Otto Molt 74
 Otto af Wittenberg 45
- Peder Jonssen, dekan i Lund 51
 Peter Porse 54
 Peter den Store, czar 52, 116, 117, 132
 Poppe von Vasmerstorpe 63
 Poulsen, Henning, dr. phil., historiker 32
 Povl Uken 100
 Prato = von der Wisch 38, 94
 Prinsen af Hessen 137, 164, 169, 176
 Prinsen af Ligne 125, 130
 Prinsessen af Holsten-Pløn 122
 Præsten i Reinbech 42
 Pöllnitz 120, 122, 124, 126
 Rantzau, familien 114
 – Rantzau, August II's adjutant 124, 125
 – Benneke 100
 – Catharine, f. Brockdorff, g. m. Jesper 100
 – Catharine, g. m. Frederik Brockdorff 100
 – Gert 99
 – Hedvig, gift Brockdorff 153
 – Jesper, g. m. Catharina Brockdorff 100
 – Jørgen, generaløjtnant 14, 107, 108, 133, 142, 147, 150, 155, 158, 159, 161, 162, 164, 166, 168, 169, 173, 174, 177, 180, 182, 184, 185
 – Leopold Joachim (d. 1671) 100, 120
 – Osvald 100
 Recke, E. v. d. 47
 Regensberg, Fr., historiker 127
 Reventlow, familien 114
 – Anna Sophie, dronning 176
- Benedicte Margrethe, f. Brockdorff 114, 116, 120, 143, 152, 153, 181
 – Christian Ditlev, overgeneral (greven) 114, 116, 133, 134, 136, 142–145, 148, 151, 152, 155, 160–164, 176
 – Folrad 48
 – Hartwig 48
 – kurator for Itzehoe kloster 111
 Ring Hansen, Esther, cand. mag. 10, 98
 Ritz 146
 Rodsten, Rothstein etc., generalmajor 133, 143, 153, 155, 158, 160–164, 169, 170, 172, 173, 185
 Roskildebispen, Ingvar Hjorts broder 48
 Rudolf, Radulf, søn af Timmo 34, 38, 94
- Salvator (Fabris?) 100
 Sandberg, generalmajor 162
 Saxo Grammaticus 20
 Scarpenberg, syv herrer 71
 Schack, major 185
 Schack, Chr., oberst 162
 Scharfenberg, brødrene 42
 Schauenburgere i Holsten:
 – Adolf II 36
 – Adolf III 20, 25–27, 32, 35, 36, 38
 – Adolf IV den Barfodede 20, 21, 27, 29, 39
 – Mechtilde, Adolf IV's datter, g. m. Abel 21
- 1. Kieler-linien: grever til Holsten og Stormarn*
 – Johan I, Adolf IV's søn 29, 39, 40
 – Johan II den Gamle 34, 40, 41
 – Adolf V den Gamle af Segeberg (også betegnet som en selvstændig 5. linie), Johan II's broder 34, 40
- 2. Pløn-linien: grever til Holsten og Schauenburg, efter 1307 også Stormarn*
 – Gerhard II den Blinde 34, 40, 41
 – Johan III den Milde (indtil 1322 junker Henneke), Gerhard II's søn 19, 39–48, 50, 51, 56–61, 63, 64, 66–69, 71, 73, 74, 81, 82, 84, 85
 – Adolf VII, g. m. Anna af Mecklenborg, Johan den Mildes søn 18, 77, 79, 81–84, 86
 – Gerhard V, junker, søn af Gerhard IV, der en tid var domprovst i Lybæk 67, 71

3. *Schauenburg-linien: grever af Holsten (Stormarn) og Schauenburg (kaldes også Pinnenberg-linien)*
- Adolf VI 40
  - Adolf VIII 43, 45, 57
4. *Rendsborg-linien:*
- Gerhard I, Adolf IV's søn 29, 30, 39, 40
  - Henrik I 34
  - Gerhard III, den kullede grev Gert, Henrik I's søn, g. m. Sofie 19, 40-45, 47, 48, 51, 57-61, 64, 67, 77
  - Elisabeth (Elsebe), grev Gerts søster, g. m. Erik, Kristoffer II's søn 57
  - Henrik II, Jernhenrik, grev Gerts søn 18, 64, 66, 67, 71-74, 76-80, 82-84, 86
  - Claus, Nicolaus, grev Gerts søn 18, 64, 66, 67, 68, 71-74, 77-80, 83, 84, 86
  - Adolf, grev Gerts søn 64, 66, 79, 83, 84
  - Elisabeth (Elsebe), grev Gerts datter, trolovet 1° m. Valdemar Atterdag, 2° med Håkon, gik i kloster 64, 80
  - Henrik III (også kaldt Henrik IV), søn af Gerhard VI 86, 88
- Scheel, oberstløjtnant 170, 182
- Schütte, sv. generalmajor 146
- Schönfeldt, generalmajor 161, 162
- Sehested 151
- Sibylle, August II's broders elskerinde 117
- Sibylles moder 117
- Sigfred af Orlamünde 20
- Sigismund, ty.-rom. kejser 88
- Simonsen (?), krigskommissær, justitsråd 147
- Sist den Enøjede 28
- Skakko 38
- Skovgaard, Johanne, historiker 99
- Sofie, søsterdatter til Erik Menved og Kristoffer II, g. m. grev Gert 42
- Sofie, Valdemar Sejrs søster 20
- Spangenberg, H., historiker 24
- Sprengel, oberst 144, 186
- Staffeldt, kaptajn 146
- Stein Belz 74
- Stenbock, Magnus, sv. general 14, 108, 134, 136, 138, 143, 144, 148, 151, 154-156, 158, 159, 163, 167-169, 173, 174, 177, 181
- Stormarius 28
- Stygge Krumpen 95
- Støcker, admiral 115
- Søster til Karl XII 108
- Søster til Magnus Smek, g. m. Albrecht II 81
- Teschen, fyrstinde, August den Stærkes elskerinde 120, 124, 130
- Thierthernu de Prato (von der Wisch) 38
- Thode 71
- Tidemar 60
- Tile Petersen 92, 97
- Tileman Dunker 74
- Timmo 34, 38, 94
- Tobianski, greve 124
- Tägil, Sven, fil. dr., historiker 9, 10, 66, 69, 76
- Valdemar I den Store 20, 36
- Valdemar II Sejr 19-21, 24, 26-29, 32, 35, 38-41, 86, 94
- Valdemar III, grev Gerts myndling 43, 47, 51, 57, 58, 64, 66, 71
- Valdemar IV Atterdag 9, 13, 18, 55, 56, 59, 63, 64, 66-73, 76, 77, 80-82, 86, 181
- von Walstorff 61
- Wandstrup, proviantforvalter 140
- Warmod, kaldt ridder Kint 43
- Westensee, herrerne fra 42
- Vibe, gehejmeråd 116
- Vicelin, den hellige 25, 35
- Wichmannus, dommer 28
- Widar, Skakkos broder 38
- Viereck, frk., Frederik IV's hustru til venstre hånd 141
- Vilhelm af Württemberg, overgeneral 114
- Wilster, artillerichef 168
- Wipert, biskop 78
- von Viregg (Viereck), geheimeråd, Claus Henrik 140, 141, 144
- von der Wisch (latin: de Prato), til 1216 kaldt Stenwer 38
- Wittelsbachske fyrstehus 64, 66, 67, 69, 71, 73, 125
- Vitzthum, overhofmarskal 127, 128
- Vivaldi 131
- Wotmold, væbner 63
- Wulf Pogwisch 72
- Wulf Pugwisch Benediktssøn 94
- Zast 28

Denne bog er trykt i 1200 eksemplarer
af hvilke dette er eksemplar nr.

467